

ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

Historie, fakta, svědectví

ÚŘAD PRO OCHRANU
HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

Historie, fakta, svědectví

BRNO, 2008

Obsah

Soutěž a osobnosti antimonopolní politiky 5

HOSPODÁŘSKÁ SOUTĚŽ A ČESKÁ EKONOMIKA (<i>Martin Pecina</i>)	7
SLOVO PRVNÍHO PŘEDSEDY FEDERÁLNÍHO ÚŘADU (<i>Imrich Flassik</i>)	9
NĚKOLIK VZPOMÍNEK NA POČÁTKY ÚŘADU (<i>Stanislav Bělehrádek</i>)	15
NIET CESTY SPĚT... (<i>Danica Paroulková</i>)	19
POSTAVENÍ ÚŘADU V OBLASTI VEŘEJNÉ PODPORY (<i>Kamil Rudolecký</i>)	21
ÚŘAD SE SÍDLEM V BRNĚ A OSOBNOSTI (<i>Kristián Chalupa</i>)	24

Historie 31

HISTORIE SOUTĚŽNÍHO PRÁVA OD POČÁTKŮ KE DNEŠKU (<i>Martin Švanda, Filip Vrána</i>)	33
VÝVOJ LEGISLATIVY V OBLASTI VEŘEJNÝCH ZAKÁZEK (<i>Miroslav Šumbera, Filip Vrána</i>)	95
OHLÉDNUTÍ ZA VEŘEJNOU PODPOROU (<i>Kamil Rudolecký</i>)	107
ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE V DATECH (<i>Kristián Chalupa</i>)	111

Budova ÚOHS a její okolí 113

HISTORIE JEDNÉ ULICE (<i>Milena Flodrová</i>)	115
BUDOVY BRNĚNSKÉHO ŽENSKÉHO VÝROBNÍHO SPOLKU NA POZADÍ URBANISTICKÉ A ARCHITEKTONICKÉ PROMĚNY BRNA NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ (<i>Jan Sedlák</i>)	118
HISTORIE BUDOVY (<i>Martin Švanda, Filip Vrána</i>)	123
VZPOMÍNKA NA PENZIONÁT FRAUENERWERB – VEREIN (<i>Drahomíra Horáčková</i>)	130
VZPOMÍNKA NA MĚSTSKOU VOJENSKOU SPRÁVU (<i>Karel Kratochvíl</i>)	133
STAVEBNÍ ÚPRAVY PŮVODNÍHO OBJEKTU A JEHO NOVÁ PŘÍSTAVBA (<i>Milan Obenaus</i>)	135
SLOVO HLAVNÍHO DODAVATELE REKONSTRUKCE HISTORICKÉ BUDOVY	139
SLOVO HLAVNÍHO DODAVATELE PŘÍSTAVBY (<i>Jaroslav Paclt</i>)	141
JEZERNÍ SOUSEDÉ (<i>Stanislav Moša</i>)	143

Tváře antimonopolního úřadu 145

*Soutěž a osobnosti
antimonopolní
politiky*

ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

ÚŘAD PRO OCHRANU
HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

Soutěž a osobnosti antimonopolní politiky

HOSPODÁŘSKÁ SOUTĚŽ A ČESKÁ EKONOMIKA (*Martin Pecina*)

SLOVO PRVNÍHO PŘEDSEDY FEDERÁLNÍHO ÚŘADU (*Imrich Flassik*)

NĚKOLIK VZPOMÍNEK NA POČÁTKY ÚŘADU (*Stanislav Bělehrádek*)

NIET CESTY SPĚT... (*Danica Paroulková*)

POSTAVENÍ ÚŘADU V OBLASTI VEŘEJNÉ PODPORY (*Kamil Rudolecký*)

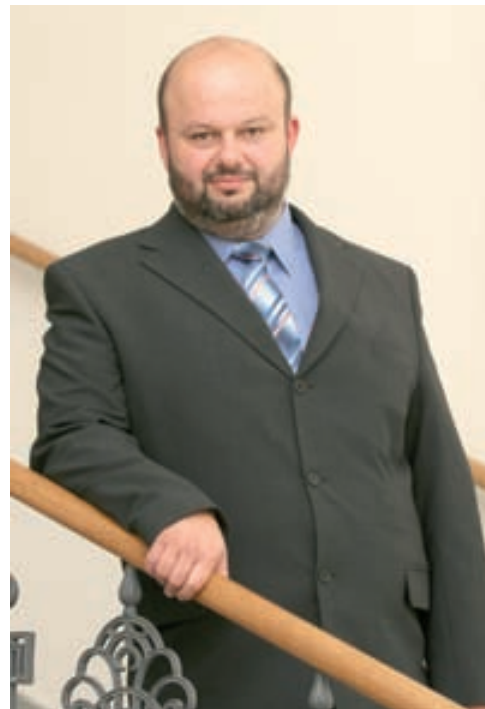
ÚŘAD SE SÍDLEM V BRNĚ A OSOBNOSTI (*Kristián Chalupa*)

HOSPODÁŘSKÁ SOUTĚŽ A ČESKÁ EKONOMIKA

Úřad pro ochranu hospodářské soutěže (ÚOHS) zaznamená v letošním roce další významný milník. Jestliže jsme loni slavili to, že máme poprvé v historii vlastní budovu, adresu, ze které již nedostaneme výpověď a můžeme ji dotvářet podle vlastních představ a potřeb, letos oslavíme úplnou lidskou i materiální konsolidaci Úřadu. Po dostavbě sídla budou všichni zaměstnanci pohromadě, poprvé v dějinách ÚOHS se nebudeme muset na operativní porady svolávat z celého Brna, poprvé může zavládnout onen kolektivní duch podpořený každodenním setkáváním se na chodbách. To je spojeno také s možností obsadit místa, která nemohla být dlouhodobě obsazena právě z prostorových důvodů.

Co však znamená Úřad pro ochranu hospodářské soutěže pro hospodářskou soutěž v České republice? A co znamená soutěž pro českou ekonomiku? Soutěž mezi jednotlivými podniky a podnikateli je naprosto zásadní základ celé tržní ekonomiky. Je tak zásadní, že se objevila i mezi základními pilíři, na kterých stojí Evropská unie. Že to jinak skutečně nejde, jsme se mohli přesvědčit v době budování socialistické společnosti nejen u nás. Přestože výroba jela na plné obrátky, přestože byla nulová nezaměstnanost a přestože lidé, alespoň v počátcích budování socialismu, měli jistě i upřímnou snahu dobré věci pomoci, bez hospodářské soutěže to jaksi nešlo. Ekonomika se postupně propadala a konce – zdegenerovaný komunistický režim 80. let minulého století – má ještě většina z nás v živé paměti. Důvodem nebyla nešikovnost českých lidí, ani útoky „imperialistů“, jak své neúspěchy vykládali tehdejší ideologové. Důvodem bylo právě to, že ani sebegeniálnější úředník na státní plánovací komisi nedokázal vytvořit ceny tak dobře, jako to dokáže volný trh.

Zdravá a co nejméně svázaná hospodářská soutěž je tudíž základem fungování každé úspěšné země. Rizik, které ji ohrožují, je hned

Martin Pecina
předseda Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže

několik. Státních plánovacích komisí se už snad bát nemusíme, nicméně všemožných regulací mířících k nám z Bruselu, ale i těch našich vlastních, rozhodně ano. Všem je asi jasné, že stanovit regulované ceny za připojení vlastníku elektrického vedení je jediná cesta, jak zabránit naprosté svévoli. Na druhou stranu snahy o diktování nákupních cen pro silné mezinárodní sítě supermarketů jsou zcela scestné. Pokud uvažujeme o dalších regulacích, vždy se podívejme do ciziny. Pokaždé najdeme někoho, kdo už podobnou zkušenost má. Nesnažme se zavádět třetí „české“ cesty. Navažme na soutěžní kulturu tradičních tržních ekonomik a pokud možno, podívejme se i za oceán, jak to dělají tam. Myslím, že Spojené státy americké nám mohou být v ledascem velmi pozitivním příkladem. Alespoň pokud se týká hospodářské soutěže a její ochrany.

Druhým rizikem, kterým je hospodářská soutěž po celém světě sužována, je její porušování ze strany soutěžitelů. To je důvod, proč jsou již více než sto let zřizovány soutěžní úřady. Prvním a hlavním úkolem těchto úřadů na celém světě je bránit tomu, aby se mezi sebou domlouvali konkurenti a uzavírali mezi sebou takzvané kartelové dohody. Takovou dohodou je totiž nakonec vždy poškozen zákazník, v jehož prospěch mají tržní síly působit. Další úkoly úřadů se již liší podle kulturních a civilizačních zvyklostí té které země. Jestliže v Evropě je nutno dbát na kontrolu chování bývalých státních monopolů, v Americe se zase klade větší důraz na soukromoprávní uplatňování soutěžního práva, například formou náhrad způsobených škod.

V České republice došlo ke spojení tří významných kompetencí v oblasti hospodářské soutěže pod střechem jednoho úřadu. Kromě klasické ochrany před dominantními soutěžiteli, kontroly spojování soutěžitelů a vyhledávání a zákazu kartelových dohod přibýly ještě pravomoci v oblasti zadávání veřejných zakázek a veřejné podpory. Český soutěžní úřad tak patří mezi ty větší, s širokou působností. A jak si dovolím tvrdit, i mezi ty úřady, které jsou ve světě známé, mají dobrý zvuk a jsou přiměřeně aktivní. Tento trend chceme udržet i do budoucna. Chci, aby byl Úřad pro ochranu hospodářské soutěže vnímán jako spravedlivý arbitr, který je tady především proto, aby chránil slabé proti silným. Aby nedopustil poškozování zákazníků zakázanými praktikami soutěžitelů. A zejména, aby byl širokou veřejností vnímán jako instituce tradiční, potřebná a ne jako něco, co zbytečně ujídá ze státního rozpočtu a běžnému občanu příliš nepomůže.

Co si tedy přát do budoucna? Rozhodně bych chtěl věřit, že náš ekonomický život nebude stále více svazován novými regulačními opatřeními. Věřím, že zdravý, přiměřeně liberální rozum bude vítězit nejen v České republice, ale i v Bruselu. Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže bych zase popřál, aby si do budoucna udržel nezávislost, jaké se těší dnes. A mnohé případy z Evropy i ze světa ukazují, že to zdaleka nemusí být samozřejmostí. Pouze nezávislá pozice totiž může vést ke skutečné síle rozhodování, která je v boji proti mocným společnostem mimořádně důležitá. Pracovníkům Úřadu přeji, aby zde našli perspektivní a zajímavou práci, na kterou budou moci být hrdí.

Martin Pecina

předseda Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže

SLOVO PRVNÍHO PŘEDSEDY FEDERÁLNÍHO ÚŘADU

Bol som požiadaný, aby som uviedol niekoľko spomienok zo zakladania a činnosti bývalého Federálneho úradu pre hospodársku súťaž, ktorého vedúcim som mal česť byť. Čiže niekoľko spomienok na obdobie rokov 1991 a 1992. Uvedomil som si riziko takéhoto spomínania a to, že som išiel na tenký ľad. Možno nám to však pomôže uvedomiť si, akú dlhú cestu sme prešli a čo všetko sa odvtedy zmenilo. Niektoré veci sa zmenili dokonca natoľko, že dnes prejdeme nad nimi s úsmevom a so samozrejmosťou, hoci predtým sa nám zdali byť značným výdobytkom.

S problémami vyplývajúcimi z oslovenia v súvislosti s možnosťou prevzatia tejto funkcie som sa musel zaoberať prirodzene už skôr. Nemohol som si dovoliť, aby ma situácia našla nepripraveného. Čokoľvek som chcel vybaviť, muselo byť robené len podmienenčne. Až po zložení slubu 18. januára 1991 v Lánoch som si uvedomil do dôsledkov, v akej rozdielnej situácii sú ľudia, ktorí sa ujímajú funkcie pri výmene osôb a tí, ktorí zakladajú nový úrad vrátane úplne novej agendy. Tým prvým odovzdá agendu ich predchodca, ktorý zabezpečoval rozbehnutú agendu, mal vybudovaný sekretariát, vedúcich útvarov, kompletný personál, zariadené miestnosti a kompletné materiálne zabezpečenie vrátane dopravy apod. Ani jednu z uvedených „výhod“ som nemal zabezpečenú. V tomto smere som počítal s pomocou dvoch ľudí, a to s poradcom a so sekretárkou, pričom som ešte nevedel, kedy budú uvoľnení z predchádzajúceho miesta a kedy nastúpia. Situáciu komplikovala skutočnosť, že sa dokončovalo prijímanie návrhu zákona o ochrane hospodárskej súťaže vo Federálnom zhromaždení. Pretože som si chcel znenie zákona „ustrážiť“, bez prestania som „pendloval“ medzi Bratislavou, kde bolo sídlo úradu, a Prahou. Zákon bol prijatý dňa 31. januára 1991 a keď som prišiel 1. februára do práce v Bratislave, našiel som s veľkou radosťou

Imrich Flassik
první předseda Federálního úřadu pro hospodářskou soutěž

vybavené tri provizórne miestnosti v budove Úradu vlády SR v podkroví a v nich prvých dvoch zamestnancov, o ktorých bola reč vyššie. Tým sa situácia náhle zlepšila a veci sa pohli rapídne dopredu (pridelenie jedného poschodia v budove Ministerstva poľnohospodárstva, jeho adaptácia a sťahovanie v máji 1991, hľadanie ďalších pracovníkov, menovanie riaditeľky I. odboru pod.). Ak by som mal charakterizovať začiatky, tak začínal som s dvomi ľuďmi a jednou aktovkou, v ktorej bol návrh zákona o ochrane hospodárskej súťaže.

Pokiaľ ide o ďalších pracovníkov v začiatku činnosti úradu, musím najprv zdôrazniť, že išlo o druh úradu so špecifickou agendou, ktorá v takej hĺbke a v takom charakteere činnosti na území bývalej federácie neexistovala (prvorepublikové zákonodarstvo v tejto oblasti bolo koncipované na úplne odlišných princípoch ako terajšie zákonodarstvo v Európe). Z toho vyplývalo, že profesionálni pracovníci s týmto zameraním v čase zakladania úradu jednoducho neexistovali a že bolo potrebné hľadať a prijímať pracovníkov takých, ktorí by po zapracovaní boli spôsobilí rozhodovať. Týchto bolo však treba zacvičovať. Vďaka tomu, že som mal za sebou už takmer 25 rokov arbitrážnej praxe na Štátnej arbitráži SR, že poznal som zo služobného styku rad pracovníkov, ktorí vykonávali príbuznú činnosť a teda uvedeným požiadavkám aspoň čiastočne vyhovovali a taktiež tomu, že som sa touto agendou zaoberal dlhšie predtým aj súkromne, mal som prácu čiastočne uľahčenú. Pomáhalo aj to, že som vyštudoval okrem právnickej fakulty aj Vysokú školu ekonomickú, takže som mohol uplatňovať vo svojej práci obe odborné disciplíny. Samozrejme, okruh výberu bol obmedzený aj predpokladmi a ochotou uchádzačov venovať sa novej agende v skrátenom čase. Každému pracovníkovi bol poskytnutý čas na naštudovanie základných materiálov týkajúcich sa kartelového práva, pričom v začiatkoch boli využívané aj dostupné odborné publikácie a tiež materiály z Bundeskartellamt /BKA/ a Federal Trade Commission ako aj Antitrust division Ministerstva spravodlivosti USA, ktoré sme dostali.

K obsadeniu 5 rozhodovacích odborov vytvorených podľa druhu predmetu činnosti podnikov došlo v niekoľkých vlnách a skončilo v podstate na jeseň 1991. Na preverenie pracovníka sme intenzívne využívali skúšobnú dobu a pred jej uplynutím bol pracovník s výsledkom oboznámený. Nemohli sme si dovoliť v tomto smere riskovať. Prírodzene sledovali sme tiež dĺžku praxe a predchádzajúce pracovné zaradenie.

Všeobecne za prioritu prvého polroka bolo považované kvalitné zapracovanie sa vedúcich odborných pracovníkov, od ktorých závisela výchova nových pracovníkov. Taktiež boli organizované semináre, kde dochádzalo k vytríbeniu názorov a k ich praktickému využitiu.

Pokiaľ ide o skladbu vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov, približne polovica z nich boli právnici a polovica ekonómovia. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že agenda ochrany súťaže vyžaduje bezpodmienečne stálu a kolegiálnu spoluprácu oboch profesií. Nedodržanie tohto princípu alebo dokonca nahrádzanie jednej profesie druhou, väčšinou vedie k nesprávnym záverom pri rozhodovaní. Pokiaľ ide o funkčné zaradenie týchto pracovníkov, za riaditeľov odborov boli menovaní právnici z toho dôvodu, že rozhodnutia, ktoré mali charakter správnych aktov, museli mať príslušné náležitosti požadované zákonmi a tiež z toho dôvodu, že napadnuté

rozhodnutia boli preskúmané podľa vtedy platných predpisov Najvyšším súdom ČSFR, kde sa skúmala ako prvá vec právna stránka rozhodnutia (zástupcami riaditeľov odborov sa stali ekonómovia). Treba však konštatovať, že ani sudcovia neboli na túto novú agendu pripravení, a to najmä po ekonomickej stránke.

Aké bolo vnímanie úradu verejnosťou a tlačou? Pokiaľ ide o verejnosť, kontakty neboli pochopiteľne také, ako v zabehanej inštitúcii. Napriek tomu sme dostali rad listov povzbudivého obsahu, tieto však prišli len z tzerajšej Českej republiky. V prípade záujmu podnikateľov a iných záujemcov sme poskytovali konzultácie a vysvetlenia niektorých častí zákona, čo sme pokladali za významnú činnosť vzhľadom na to, že znalosti v týchto oblastiach boli po toľkých rokoch plánovaného hospodárstva veľmi slabé. Domnievam sa, že sme tým svoju povinnosť plnili.

Listov sťažovateľského obsahu prišlo však omnoho viac, a to najmä v súvislosti so zneužívaním monopolného postavenia. Za tieto upozornenia sme boli veľmi vďační, pretože sme ich mohli použiť ako dôvod na začatie konania z vlastného podnetu.

Z titulov dennej tlače je potrebné vyzdvihnúť predovšetkým Hospodárske noviny, u ktorých sme sa stretli vždy s ústretovosťou a ktoré uverejňovali nielen správy o problémoch ochrany hospodárskej súťaže, ale aj pravidelné referáty o rozhodnutiach úradu v súťažných veciach. Dobré skúsenosti sme mali tiež s Mladou frontou dnes. Boli však aj noviny, ktoré neprívali existenciu úradu ako takého, pravdepodobne z ideových dôvodov. Zaznamenali sme tiež pozitívne referáty zahraničných periodík.

Často sme sa v reakciách či už čitateľov alebo dennej tlače stretávali s neznalosťou zákona, čo treba pripisovať aj skutočnosti, že v tom čase sa prijímalo veľa nových právnych úprav, ktoré bolo ťažké hlbšie zvládnuť. Niekoľko dôkazov tohto poznatku spomeniem v ďalšej časti.

Problémy vyvolávala zemepisná poloha úradu v Bratislave, jediného federálneho orgánu, so sídlom na Slovensku. Dianie v Bratislave zabezpečovali slovenské redakcie televízie a rozhlasu, u ktorých propagácia federálnej inštitúcie nebola v popredí záujmu. Tak bola spravodajsky práca úradu znevýhodnená v prospech inštitúcií možno menšieho významu.

Medzinárodná aktivita úradu sa prejavila v kontaktoch s jednotlivými obdobnými úradmi v Londýne, Varšave, Budapešti, Ríme, Madride. Veľmi úzke a pravidelné kontakty sme však mali s BKA v Berlíne a americkými kartelovými ustanovizňami: Antitrust Division of Department of Justice a Federal Trade Commission vo Washingtone. Tieto ustanovizne okrem pravidelných vzájomných návštev prejavili svoju pomoc tým, že napr. BKA určil jedného zo svojich riaditeľov, a to prof. Dr. Siegfrieda Klauého ako inštruktora, na ktorého sme sa v závažnejších prípadoch obracali o radu a ktorý nás aj navštevoval a americké ustanovizne okrem stretávania sa vyššej úrovni dokonca delegovali dvoch pracovníkov na trvalý pobyt, ktorý sme výdatne využívali. Treba tiež spomenúť spoluprácu s Európskou komisiou, DG IV, ktorý sa zaoberal otázkami súťaže a s ktorým sme sa zúčastnili v tom čase na spracúvaní Asociačnej dohody s ČSFR.

V októbri 1991 úrad usporiadal medzinárodnú konferenciu o protimonopolnom práve v Európe a v USA, ktorá sa konala vo Vysokých Tatrách a ktorá podľa označenia zahraničných hostí bola v tom roku najväčšou medzinárodnou akciou na poli protimonopolnej politiky. Hlavný referát na konferencii mal vtedajší predseda BKA prof. Dr. Wolfgang Kartte, ktorý po odchode do dôchodku bol aj poradcom prezidenta Jelcina a tiež poradcom indonézskej vlády.

Po spomienkach z obdobia vzniku úradu a po ďalších organizačných otázkach by som chcel pokračovať odbornými otázkami. Medzi nimi je prirodzene najdôležitejšia problematika rozhodovania. Nerád by som uvádzal však konkrétne kauzy, s ktorými sme sa zaoberali. Myslím, že tým podnikom, ktoré by som menoval, by pravdepodobne bolo nepríjemné, že prejavili takú neznalosť, ktorej sa už asi zbavili. Dal by som preto prednosť uvedeniu prípadov, ktoré boli pre dané obdobie typické. Boli to predovšetkým prípady zneužitia monopolného alebo dominantného postavenia na trhu. Prípady kartelov sa vyskytovali len ojedinele a ich spracovanie a rozhodnutie trvalo veľmi dlho. Naproti tomu znaky zneužitia postavenia na trhu boli markantnejšie a ľahšie dokázateľné. Tomu napomáhal aj značný počet monopolov a dominantov ako relikty z predchádzajúceho obdobia a fakt, že tieto podniky pokračovali vo svojich nekalých postupoch, pokiaľ mohli. Preto nám tak záležalo na ich čo najrýchlejšom postihu.

Niekoľko prípadov z praxe. Dokazovaním bolo zistené, že sklárne nepotvrdovala malé dodávky pre tuzemských odberateľov, pretože ich považovala za tzv. podlimitné množstvo. To sa týkalo 4 zistených (v skutočnosti možno aj ďalších) odberateľov, ktorí boli preto nútení odoberať nadmerné množstvo fľašiek. Úrad zistil, že postup sklárne nemá oporu v nijakom právnom predpise a že zvolený postup ekonomicky týchto odberateľov poškodzuje. Pretože sklárne uznala protiprávnosť svojho postupu a prisľúbila nápravu, úrad schválil medzi nimi pokonávku a sklárne sa zaviazala dodávať tovar podľa objednávky.

Likérka porušila podmienky predaja, keď bola ochotná dodať tovar A len vtedy, keď odberateľ objednal aj tovar B, ktorý sa okrem iného predával v priemere o 2 Kčs drahšie, ako dodávali iní jeho dodávatelia. Veľký počet odberateľov potvrdil správnosť tohto zistenia. Všetci sa zhodli na tom, že kvalita výrobku A je zo spotrebiteľského hľadiska nezastupiteľná. Potvrdil to sám výrobca textom umiestnenom na obale tovaru. Pretože poškodzovanie spotrebiteľov bolo preukázané, úrad okrem uloženia pokuty zakázal viazanie dodávky A na súčasný odber dodávky tovaru B.

Úrad zakázal firme zneužívanie dominantného postavenia na relevantnom trhu kartonážnych, perforovaných, cementačných a testerovacích výkonov, ktoré spočívalo v uplatňovaní diskriminačnej zľavy z ceny týchto výkonov voči navrhovateľovi ako odberateľovi, ktorý bol týmto postupom navrhovateľa v hospodárskej súťaži znevýhodňovaný. Súčasne bola firme uložená pokuta vo výške 982 668 Kčs. Rozhodnutie bolo odôvodnené tým, že firma neposkytovala rovnaké podmienky hlavným odberateľom. Niektorým poskytovala za rovnaké práce zľavu 20 až 50 %, navrhovateľovi len 13% zľavy. Ďalej v roku 1992 začala firma uplatňovať za tieto výkony

ceny vyššie priemerne o 130 % oproti roku 1991. Nové ceny oznámila koncom roku 1991 bez predbežného prerokovania s odberateľmi. Keď navrhovateľ odmietol nové ceny, firma práce zastavila. Pretože na relevantnom trhu mala firma silné dominantné postavenie, bol navrhovateľ nútený dočasne prijať nové ceny. Pri posudzovaní veci vychádzal úrad z dokladov predložených účastníkmi konania, ktoré potvrdili správnosť tvrdení navrhovateľa. Podľa stanoviska bývalého cenového gestora mala firma v testerovacích výkonov postavenie na 100 %, v cementačných výkonoch na 64 %, v perforačných na 96 % a v karotážnych na 54 %. Taktiež bola potvrdená rozdielnosť jednotlivých cien a zliav. Pritom bolo zistené tiež to, že zvýšenie nákladov nepresahovalo podľa jednotlivých druhov výkonov výšku 45 %.

Rozhodovacie odbory preverili stovky podnikov, z ktorých 282 zaevidovali ako podniky s monopolným alebo dominantným postavením na trhu patriacich do pôsobnosti federálneho úradu, t.j. s viac ako 40 %-ným podielom na trhu v oboch republikách.

Stalo sa tak pomocou dotazníkov, informáciami zo štátnych skušobní a najmä republikových ministerstiev. V tejto súvislosti bol vydaný rad rozhodnutí o sankciách za nesplnenie povinnosti ohlásiť túto skutočnosť podľa vtedy platného ustanovenia § 21 ods. 2 zákona č. 63/1991 Zb. o ochrane hospodárskej súťaže. Uložené pokuty boli vyčíslené v symbolickej výške, pretože ich účelom nebolo postihovať hmotne podniky, ale signalizovať podnikom existenciu nového zákona, s ktorým sa budú stretávať najmä pri jeho porušení a teda upozorniť ich na nebezpečenstvo, ktoré im hrozí v prípade jeho neuposlušnutia. I keď našou skrytou snahou bolo viesť podniky, aby si mapovali svoje postavenie na trhu, kvantifikovali svoj podiel na ňom a vyvarovali sa určitých nebezpečenstiev, bolo príznačné a úsmevné, že podniky odôvodňovali svoju nečinnosť práve tým, že im nie je známy ich podiel na vlastnom trhu. To svedčí o tom, že v tom čase mnohé podniky sa nezaujímal o svoje postavenie na trhu, pretože to ako monopolisti alebo dominantní predtým nepotrebovali. Stalo sa i to, že riaditeľ istého podniku telefonicky vyhrešil našu riaditeľku odboru, prečo od neho pýta údaje o podniku, ktorého je riaditeľom. Na druhý deň však podnikový právnik prišiel ospravedlniť svojho riaditeľa tým, že zákon ešte nečítal.

V tejto súvislosti sme upozorňovali uvedené podniky na to, že účelom takéhoto zisťovania nie je akýsi "hon na čarodejnice" na všetky monopolné alebo dominantné podniky a že nemusia sa obávať nijakých sankcií, pokiaľ nebudú zneužívať svoje postavenie na trhu protizákonným spôsobom. Stotožňovanie monopolu zneužívajúceho svoje postavenie na trhu a monopolu, ktorý sa správal korektne, dosiaľ však v niektorých vrstvách obyvateľstva prežíva.

V tom čase sme konštatovali i to, že existovala veľmi silná závislosť odberateľa na dodávateľovi a preto bola minimálna ochota odberateľa spolupracovať s úradom. Táto obava odberateľa pred odvetou dodávateľa potvrdzovala existenciu monopolných alebo aspoň dominantných spôsobov dodávateľov. To prirodzene potvrdzovalo potrebu existencie spomenutého zákona. Nemohli sme teda počítať s výraznou podporou poškodzovaných podnikateľov (ktorými boli prevažne odberatelia), ale ani spotrebiteľov alebo záujmových organizácií

podnikateľov. Vypracovali sme z toho dôvodu nový metodický prístup spočívajúci v hĺbkovej kontrole činnosti podnikateľov, u ktorých bolo dôvodné podozrenie, že svoje postavenie zneužívajú.

Podobne narážal úrad na snahu zatajovať nielen kartelové dohody, čo možno chápať, ale dokonca i zatajovať koncentrácie alebo sa brániť ich schvaľovaniu. V takýchto prípadoch úrad pre obmedzené prostriedky nemohol začať konanie z vlastného podnetu, lebo v konaní sú dôležité prejavy podnikateľov a tie nemožno nahradiť správnym rozhodnutím. Pri takejto práci bola najdôležitejšia práca v teréne, teda časté výjazdy pracovníkov úradu do podnikov i osobné návštevy úradov na získanie bezprostredných informácií.

Prešiel by som teraz na český Úrad pre ochranu hospodárskej súťaže v Brne. Sledujem jeho prácu v dennej tlači a vnímam ju vysoko pozitívne. Pamätám sa na jeho začiatky a nemal som nijaké obavy o jeho vývoj, pretože problémy sme mali rovnaké. Možno tých monopolov, ktoré nám robili ťažkú hlavu, bolo v Čechách a na Morave viac ako na Slovensku. Je mi známe, že niektoré kauzy, ktoré sme spracúvali, po zániku federálneho úradu pokračovali na českom úrade a pociťovali sme zadosťučinenie, keď bol výsledok viacerých konaní potvrdený na Vrchnom súde v Olomouci, príp. na Najvyššom správnom súde (posledne menovaná inštitúcia nám ešte stále chýba).

Pokladám za veľmi správnu aj tú skutočnosť, že český úrad má svoje sídlo mimo vládneho centra Českej republiky. Nie je to ojedinelý prípad. Napr. v Spolkovej republike Nemecko bol BKA založený v Západnom Berlíne v čase, keď západonemecká vláda sídlila v Bonne. Spýtal som sa na túto vec v roku 1991 vtedajšieho predsedu, dnes už nebohého pána prof. Dr. Wolfganga Kartteho, ktorý toto umiestnenie úradu obhajoval ako základ nestrannosti, nezávislosti a objektivity a na moju otázku, kde bude sídlo úradu potom, ako sa vláda presťahuje do Berlína, odpovedal, že úrad sa presťahuje do Bonnu. A tak sa aj stalo.

Viacrát mi bola položená otázka, či by som „išiel do toho znovu“. Moja odpoveď by bola jednoznačne kladná. Bola to práca veľmi zaujímavá a dalo sa tam urobiť mnoho pre zdravie hospodárstva, pre podnikateľov a pre spotrebiteľov. Ekonomická aj znalostná situácia je dnes podstatne lepšia, potreba ochrany súťaže je už menej spochybňovaná. Isteže práca v tomto odvetví činnosti nebude bez problémov, tie sú a budú, ale treba privítať, že už na vyššej úrovni.

Úradu pre ochranu hospodárskej súťaže v Brne prajem veľa úspechov a dobrých rozhodnutí.

Imrich Flassik

první předseda Federálního úřadu pro hospodářskou soutěž

NĚKOLIK VZPOMÍNEK NA POČÁTKY ÚŘADU

Začátky soutěžního úřadu v České republice jsou mnohem dřívejší než 5. červenec 1991, kdy mne vláda jmenovala prvním předsedou Českého úřadu pro hospodářskou soutěž. Domnívám se, že zrod ochrany hospodářské soutěže můžeme hledat již v roce 1968. Tehdy se začalo mluvit o soutěži politických stran a v této atmosféře se objevily také plány na soutěž mezi podnikatelskými subjekty. Na ministerstvu financí v té době existovala skupina, jejíž členkou byla mimo jiné JUDr. Jindřiška Munková, která se začala hospodářskou soutěží zabývat. Vše bylo sice přerušeno ruskou okupací, ale na zmíněném ministerstvu přesto zůstalo jedno oddělení, které se hospodářské soutěži a konkurenci nadále věnovalo. Jeho členové se jako pozorovatelé zúčastňovali nejrůznějších konferencí o hospodářské soutěži v zahraničí a byli tedy informováni o nejnovějších trendech v této oblasti.

I z těchto důvodů byl proto vznik prvního zákona o ochraně hospodářské soutěže v roce 1991 docela rychlý, neboť bylo možno navazovat na zkušenosti z předchozích let. Připravovala jej právě JUDr. Munková, pan akademik Knap a jejich spolupracovníci. Zde musím připomenout, že český úřad vznikl v rámci federace až jako poslední. Zřízení slovenského a federálního soutěžního úřadu totiž proběhlo dříve.

Na počátku 90. let se velice diskutovalo o tom, že státní správa by měla být rozdělena po celém území republiky. Když jsem byl jmenován předsedou, tak se z výše uvedeného důvodu, i v souvislosti s tím, že jsem téměř Brňan, rozhodlo, že sídlo Úřadu bude právě v jihomoravské metropoli. To se mi podařilo posléze prosadit i do zákona. Úřad získal pro své sídlo budovu staré Zemské sněmovny, kde sice fungoval i Okresní úřad Brno-venkov a civilní ochrana, ale obě tyto instituce v brzké době odešly. Později se k nám přistěhoval Ústavní soud, jemuž se v roce 1996, v době, kdy jsem se zotavoval z těžké havárie, podařilo prosadit převod budovy do jeho vlastnictví.

Stanislav Bělehrádek
první předseda Úřadu a ministr pro hospodářskou soutěž

Zpočátku se předpokládalo, že hospodářská soutěž bude spadat do kompetencí tehdejšího ministerstva hospodářství vedeného Karlem Dybou. Již od roku 1990 proto právě na tomto ministerstvu fungoval útvar, který se hospodářskou soutěží zabýval. Po zřízení Úřadu byli čtyři z těchto odborníků ochotni přejít do Brna a v pěti lidech jsme tedy vytvořili základ nové instituce. Poté jsme sháněli další pracovníky, a to jak na základě výběrových řízení, tak i na základě osobních kontaktů.

Úřad jsem se snažil od počátku budovat jako apolitický. V podstatě žádná politická strana zde neměla silnější zastoupení a přihlíželo se především ke schopnostem každého člověka, zda bude dobře zastávat určenou funkci. Nepodařilo se nám ovšem získat pracovníky tak, aby byla zhruba polovina právníků a polovina technických pracovníků, jak to bývá běžné ve světě. Vždy převažovaly technické typy, což někdy způsobovalo problémy v rozhodovacím procesu.

Od počátku jsem jezdil na porady ekonomických ministrů a do vlády, takže v úterý a ve středu jsem vždy sídlil v Praze. Na poradě ekonomických ministrů byla spousta témat, k nimž jsem se vyjadřoval. Šlo především o privatizace, kde bylo mým cílem, aby v rámci ČR vznikalo konkurenční prostředí. Dále se projednávalo zejména poskytování státní pomoci podnikům, kde šlo rovněž o ovlivňování hospodářské soutěže. K tématům veřejné podpory jsem se tedy vyjadřoval již dlouho před tím, než Úřad skutečně dostal tuto oblast do své kompetence.

V průběhu privatizace zde byla celá řada poradců, především z USA, kteří působili na ministerstvu pro privatizaci a na federálním i českém soutěžním úřadě. Tito experti radili, jakým způsobem přejít od plánovaného hospodářství k soutěžnímu prostředí. Rovněž nám pomáhali s úpravami zákona o ochraně hospodářské soutěže, aby odpovídal novým soutěžním trendům. Protože však americký systém funguje trochu odlišně, stal se pro nás vzorem pro budování Úřadu spíše německý Bundeskartellamt, ze kterého jsme převzali organizační strukturu, a dále jsme se jimi inspirovali i při řešení některých kauz. Spolupracovali jsme tedy i po stránce věcné. Německý úřad sídlil do roku 1999 v Berlíně a vláda zase v Bonnu, což bylo obdobné jako v České republice. I ze zahraničí přicházely hlasy, že toto uspořádání napomáhá zvýšit nezávislost soutěžního úřadu. Dlužno dodat, že kontakty s Američany i Němci byly dlouhodobé.

Veřejnost přijímala Úřad zpočátku s nedůvěrou. Především název byl nepřijatelný. Za předešlého režimu byli všichni zvyklí na socialistickou soutěž a najednou zde byla „nějaká“ hospodářská soutěž. Nikdo přesně nevěděl, co se za tímto názvem skrývá, zda Úřad bude nebo nebude prospěšný.

Abychom nedůvěru lidí odstranili, uvědomili jsme si, že je nutné hodně informovat. Od počátku fungování Úřadu byly časté tiskové konference, kde jsme vysvětlovali důležité případy a dále jsme vydávali roční bulletin, jenž hovořil o jednotlivých kauzách, které byly na Úřadě projednávány. Ten byl určen zejména pro podnikatelské subjekty, aby se s těmito případy seznámily a aby si uvědomily, že pokud budou jednat obdobně jako účastníci řízení, tak mohou postih očekávat také. Tímto způsobem jsme ovlivňovali činnost podnikatelů a seznamovali je s úkony, které jsou a které nejsou v souladu se soutěžním právem.

Rovněž jsme začali jezdit na okresní úřady, kde jsme se setkávali s představiteli státní správy a především s podnikateli. Těm jsme vysvětlovali zákon, jeho působnost i to, čeho má v našem prostředí dosáhnout. Myslím, že tato osvětová činnost byla poměrně úspěšná a k podnikatelům se dostaly alespoň základní informace o korektním konkurenčním chování.

Soutěžitelé se učili i z naší rozhodovací praxe. Měli jsme například rozhodnutí proti společnosti Škoda Auto, která nejprve své protisoutěžní jednání bagatelizovala, ale posléze od něj ustoupila a už jej neopakovala. Nebo televizní přenosy ze sportovních zápasů, kam měla mít přístup jen jedna televize, proti čemuž jsme zasáhli. Podobnými případy jsme si tedy postupně získávali respekt.

Pravidla hospodářské soutěže se však museli učit všichni. Nejen veřejnost a podnikatelé, ale dokonce i soudy. V prvních letech fungování Úřadu nám soud zrušil jeden kartelový případ kvůli tomu, že dohoda nebyla prokázána přímými důkazy. Získání takových důkazů je samozřejmě velice nepravděpodobné. My jsme případ vystavěli na obdobném ekonomickém chování, což je ve světě zcela běžné. V USA např. stačí, když se podnikatelé sejdou v jedné restauraci a výsledek schůzky se projeví v jejich obdobném jednání při podnikání.

Další naší premisou bylo, abychom při ukládání pokut nedávali likvidační sankce. Pokud jsme zjistili porušení zákona, zvolili jsme trest takový, aby si soutěžitel uvědomil, že udělal chybu a že za ni musí platit. Nesměla však podstatně ovlivnit jeho podnikatelskou činnost.

Pracovní náplň Úřadu se v počátcích mírně lišila od současného stavu. Prvním soutěžním zákonem byla podnikům dána povinnost hlásit monopolní a dominantní postavení. Bylo to ale problematické, neboť neexistoval jasný způsob, jak podíl na trhu stanovovat. Zjistili jsme, že to opravdu není tak jednoduché a s určováním podílu na trhu mají ve světě potíže i renomované instituce, které se hospodářskou soutěží zabývají mnohem delší dobu. Odborníkem na tuto otázku byl Ing. Vladimír Stankov, který posouzení tržního podílu dělal již od roku 1990, kdy se hospodářskou soutěží začal zabývat ještě jako pracovník Ministerstva hospodářství.

Při posuzování fúzí jsme postupovali trochu odlišně, protože jsme nebyli součástí Evropské unie. Vstupem do EU se smazala řada problémů, protože větší podíl na českém trhu je vždy možno kompenzovat právě ze zahraničí. Ne jsem říkal sloučení pivovarů Prazdroj, Radegast a Velké Popovice, které jsme několikrát zakázali a já jsem je v odvolání nepovolil. Vždyť ještě dnes nejsou zástupci menších pivovarů z této fúze vůbec nadšení.

Ožehavou oblastí bylo již od počátku zemědělství a obchodní řetězce. Zde jsme se nedočkali ani podpory ze zahraničí, odkud nám přes naše žádosti neposkytli žádné ukázkové smlouvy mezi dodavateli a odběrateli. Otázka různých poplatků za umístění zboží a za to, aby se dodavatel vůbec dostal do řetězce, je stále ožehavým tématem a mrzí mne, že jsme jej tehdy nedotáhli do konce.

Úřad se v roce 1992 změnil na ministerstvo, a poté v roce 1996 zpět na Úřad. Tyto změny nezpůsobily žádné problémy, protože kompetence zůstaly v obou případech zachovány. Bohužel po roce 1996 došlo k ukončení účasti předsedy Úřadu na zasedáních vlády, což byla zásadní chyba. Kontakt mezi předsedou a ministry tím

skončil. Mou představou bylo, aby se předseda ÚOHS účastnil jednání vlády stejně jako předseda ČNB. Na druhé straně však tímto krokem byla dále posílena nezávislost Úřadu. Zejména ze zahraničí jsme totiž slýchávali názor, že především do roku 1996 se ministr musel přizpůsobovat rozhodnutím vlády a samostatnost antimonopolního orgánu tím byla omezena.

Pokud bych měl možnost se nyní znovu rozhodnout, zda se stát prvním předsedou Úřadu, jistě bych neváhal. V této práci byl vždy vidět konkrétní výsledek, byla možnost ovlivňovat situaci na trhu, dohlížet na zachování konkurence, která vždy vede k nejnižším cenám. Důsledněji bych ovšem přistupoval k tématům, která zůstala nedořešena, např. již zmiňované obchodní řetězce.

Po mém odchodu z funkce předsedy Úřadu v roce 1998 jsem se domníval, že budu moci i nadále přispívat k jeho práci svými bohatými zkušenostmi, jak je to obvyklé v zahraničí. Skutečnost se bohužel vyvinula poněkud odlišně a činnost Úřadu jsem dále sledoval přes sdělovací prostředky. S potěšením ovšem pozoruji změny, které nastaly s příchodem nového předsedy, pana Peciny. Zabezpečení vlastního sídla a konečně i uspokojivé počty kvalitních pracovníků jsou dobrým předpokladem pro další úspěšný rozvoj ochrany hospodářské soutěže v České republice.

Stanislav Bělehrádek

první předseda Úřadu a ministr pro hospodářskou soutěž

NIET CESTY SPÄŤ...

Ak môžeme trochu nadnesene parafrázovať, tak po roku 1989 Československo začalo písať svoju novodobú históriu, plnú spoločenských, politických a ekonomických zmien. Vznikali nové témy, nové impulzy, nové zákony, nové inštitúcie, a to v pomerne krátkom čase.

Súčasťou tejto hektickej doby boli aj aktivity, ciele, na problematiku hospodárskej súťaže, problematiku v našom regióne nepoznanú, neznámu, ale potrebnú. Temy nadšencov začali pripravovať legislatívne a inštitucionálne podmienky ako nevyhnutný základ pre reálnu aplikáciu pravidiel hospodárskej súťaže v budúcom období.

Ťažké začiatky českých aj slovenských elévov pomáhali zvládať zahraniční experti s dlhoročnými skúsenosťami, kde problematika hospodárskej súťaže je desaťročia štandardne ukotvená v systéme fungovania trhovvej ekonomiky.

Zabezpečovanie materiálneho a personálneho vybavenia českej a slovenskej súťažnej inštitúcie, vzdelávania, školenia a konzultácie boli každodennou súčasťou týchto začiatkov. Nielen geografická blízkosť oboch inštitúcií pomáhala spoločne prekonávať „detské choroby“ začiatkov 90-tych rokov.

Identická súťažná právna úprava pre Českú a Slovenskú republiku sa po rozdelení Československa už aktualizovala na základe autonómneho vkladu tej ktorej inštitúcie, čo však v žiadnom prípade neovplyvnilo intenzitu vzájomných kontaktov a komunikácie. Spolu sme pochopili, že hospodárska súťaž je jedným zo základných a nevyhnutných prvkov ekonomického systému, ktorá núti podnikateľov správať sa efektívnejšie, prispôbovať sa neustálym zmenám na trhu, inovovať svoje výrobky a výrobné procesy. Týmto tlakom súťaž významne prispieva k zlepšeniu celkovej dynamiky vývoja jednotlivých odvetví hospodárstva, ako aj k nižším cenám a vyššej kvalite výrobkov a služieb pre spotrebiteľov.

Danica Paroulková
předsedkyně Protimonopolního úřadu SR

Je pochopiteľné, že aj v trhovej ekonomike existujú možnosti a príležitosti súťaž obmedzovať. Predchádzať takýmto stavom, respektíve ich minimalizácia, je možná najmä prostredníctvom vytvorenia účinného súťažného práva a jeho efektívneho a transparentného uplatňovania nezávislou inštitúciou.

Právomoc v oblasti ochrany a podpory hospodárskej súťaže je na Slovensku zverená Protimonopolnému úradu a v Čechách Úradu pre ochranu hospodárskej súťaže. Obe inštitúcie implementáciou súťažných pravidiel vstupujú do trhových vzťahov s cieľom predchádzať vzniku neprijateľných trhových štruktúr prostredníctvom inštitútu kontroly koncentrácií, ako aj s cieľom naprávať, resp. odstraňovať prípadné deformácie vznikajúce najmä formou dohôd obmedzujúcich súťaž alebo zneužívaním dominantného postavenia. Súťažné inštitúcie tak v Čechách, ako aj na Slovensku, plnili aj širšie úlohy súvisiace s ekonomickými reformami.

Súťažná politika sa stala tak v Čechách, ako aj na Slovensku relevantnou politikou pre ekonomické reformy, ktoré prebehli v oboch krajinách. Týkalo sa to najmä cenovej liberalizácie, eliminácie administratívnych cien, deregulácie dovedy regulovaných sektorov, privatizácie, liberalizácie obchodu, vrátane redukcie importných bariér a reformy zameranej na vstup priamych zahraničných investícií. Všetky tieto reformné procesy do značnej miery vyžadovali efektívne nastavenie súťažnej optiky. Pri tom všetkom si však treba uvedomiť, že proces zavádzania súťažných princípov sa chápe ako neustále prebiehajúci kontinuálny proces. Súťažná politika je aj nástrojom na vytváranie atraktívneho prostredia pre investície, pre rast pracovných miest a preto pôsobí na zabezpečenie dlhodobu udržateľného rastu a konkurencieschopnosti ekonomiky.

Súťažná politika zohráva dôležitú úlohu pri kreovaní nielen národných, ale aj globálnych hospodárskych politík, pričom jej úspešná implementácia vyžaduje širokú podporu verejnosti, a to tak politikov, podnikateľskej obce, akademikov, profesijných združení, ako aj širokej spotrebiteľskej obce. Preto je neustále potrebné objasňovať cieľovým skupinám pozitíva konkurenčných trhov a úlohu súťažných inštitúcií. Úspešnosť obhajovania súťažných princípov je daná kombináciou rôznych faktorov, akými sú práve efektívny právny rámec súťažných pravidiel, vhodnosť podmienok pre presadenie upozornení súťažných orgánov cielených na elimináciu súťažných obmedzení, potreby nezávislosti týchto inštitúcií a v neposlednom rade aj schopnosťou ich manažmentu a celkovou kvalitou pracovníkov.

Kvalitné nastavenie súťažných pravidiel zabezpečí podnikateľským subjektom možnosť uspieť alebo neuspieť na trhu, a to na základe ich schopnosti súťažiť. Pravidlá hospodárskej súťaže, zamerané na zamedzovanie reštriktívnych praktík či limitovania nadobudnutia neprimeranej trhovej sily, sa snažia držať na uzde rôzne obmedzenia súťaživosti, pričom netreba zabúdať na potrebu podmienenosti účinnosti dopadov aplikácie súťažného práva adekvátnymi mechanizmami jeho vynútenia.

Danica Paroulková

předsedkyně Protimonopolného úradu SR

POSTAVENÍ ÚŘADU V OBLASTI VEŘEJNÉ PODPORY

Úřad pro ochranu hospodářské soutěže působí již čtvrtým rokem v roli orgánu, který se stejně jako standardní jednotky ve státech, jež jsou již dlouhodobě členy Evropské unie, spolupodílí na vytváření pozic a stanovisek vůči Evropské komisi (EK). Za celkově více než osmiletou praxi disponuje nadhledem nad celkovou situací v oblasti veřejné podpory v ČR a znalostí její historie. V této souvislosti je tedy vhodné říci pár slov ohledně očekávaného vývoje a možností uplatnění služeb Úřadu ze strany poskytovatelů podpor.

Díky kontinuálnímu přístupu a dlouhodobě vyváženým pozicím je Česká republika vnímána Evropskou komisí jako důvěryhodný partner. Nezanedbatelnou roli sehrál v této souvislosti i Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, využíváním tradičně otevřené, avšak mnohdy i polemické politiky vůči Bruselu. K tomuto vnímání přispívá i využívání vybudovaných personálních vazeb na EK. Co se týče domácího prostředí, lze i bez rozhodovacích pravomocí Úřadu pozorovat vysokou neformální autoritu stanovisek ÚOHS, a to i přes neustále vzrůstající právní povědomí o veřejné podpoře. Úřad tedy bude i nadále pokračovat v této nastavené linii.

Velmi ceněný je celkový nadhled a orientace monitorovací jednotky s využitím souvztažností s mnoha oblastmi, kam je veřejná podpora alokována. Silné primární právo Evropských společenství, tj. články Smlouvy o založení ES, upravuje celou řadu těchto regulovaných oblastí, které mají stejnou právní sílu jako primární úprava veřejné podpory a umožňuje účelnou argumentaci vůči Evropské komisi. Rovněž tak se již v historii osvědčila argumentace pomocí specifických podmínek ČR, tedy odkazem na aspekty transformačního procesu od centrálně plánovaného hospodářství k tržní a liberalizované ekonomice. Dle dostupných informací jsou očekávány podstatné změny, co se týče budoucího začlenění úpravy veřejných

Kamil Rudolecký
I. místopředseda ÚOHS

podpor přímo do článků Smlouvy. Tato oblast by již dle aktuálních návrhů měla být pouze součástí Protokolů, které budou přílohou Smlouvy. Vše je však zatím ve stádiu vývoje a bude tak zajímavé sledovat rovněž i vývoj právní sily nové úpravy.

Je zjevné, že Evropská komise, ač v roli nejdůležitějšího subjektu v procesu utváření právní úpravy podpory, mnohdy sama nemá jasný názor, jakou pozici k jednotlivým případům zaujmout. Upřednostňuje řešení na národní úrovni bez nutnosti se kauzou zabývat v rámci vyšetřovací procedury. Za této situace je tak nutno již v předstihu zpracovat detailní právní background pro případ nenadále stížnosti konkurence na Evropskou komisi. Se stížností se totiž nutně pojí zahájení šetření. Je potom žádoucí vybudování silné autonomní pozice – autonomního názoru podloženého realitou na trhu a pokud možno i odborným posudkem a názorem antimonopolního úřadu.

Co se týče zákonného postavení ÚOHS, je v zájmu uplatňování historicky jednotné pozice navrhováno posílení jeho role, a to ve formě novelizace zákona č. 215/2000 Sb., o veřejné podpoře. Úřad by se tak stal povinně konzultačním místem v případech oznamování veřejných podpor a žádostí o jejich povolení. Stejná role by se uplatnila i v případech zasilání doplňujících odpovědí Evropské komisi. Fakticky se však o příliš velkou změnu nejedná, neboť poskytovatelé se v převážné většině případů obracejí na ÚOHS, a to i poté, co si již nechali zpracovat právní analýzu.

Úřad bude zpracovávat stanoviska na základě hlubší analýzy trhu a případu. Velmi důležité je v této souvislosti studium a využití úspěšné argumentace členských států v řízení před Komisí. Poskytovatelé podpor se mohou opřít i o databázi aktuálních rozhodnutí EK a judikátů soudních instancí. Úřad jednotlivé precedenty seřadil dle tématického zaměření, orientace tak není komplikovaná. Rovněž využití analogie s již rozhodnutými případy vede k vyšší míře právní jistoty poskytovatele i příjemce podpory. Neopominutelnou roli Úřadu lze spatřovat ve vytváření a koordinaci názoru České republiky k návrhům novelizací komunitárních pravidel. V tomto procesu je nanejvýš užitečné vytváření společných pozic ve spolupráci se zahraničními partnery (Slovensko, Rakousko). Tento systém vede k vyšší schopnosti uplatnit prosazované pozice.

Jaké základní trendy lze očekávat v právní úpravě veřejné podpory a přístupu Úřadu? Evropská komise i členské země budou i nadále zastávat kontinuitu procesu reformy veřejné podpory na základě Akčního plánu veřejné podpory. Jedním z cílů je redukce veřejné podpory a její zaměření napříč jednotlivými odvětvími výroby. V této souvislosti lze s potěšením konstatovat, že naše republika již poskytuje převážnou část veřejných podpor na horizontální cíle. Stejně jako řada jiných oblastí i veřejná podpora podléhá poměrně masivní právní regulaci. Jde však o oblast se zcela zásadní návazností na situaci na daném trhu. Velmi důležitým aspektem a zároveň dalším z cílů Akčního plánu je tak tzv. ekonomický přístup, tedy oproštění od právního formalismu při posuzování veřejné podpory a narušení trhu. Evropská komise tento přístup masivně podporuje a stal se jedním ze základních doporučení, kudy se má posuzování veřejných podpor ubírat. Uplatňuje se nejen v oblasti

veřejné podpory, ale i v ostatních oblastech ochrany hospodářské soutěže. Díky tomuto novému úhlu pohledu lze prosazovat efektivnější postupy při hodnocení souladu s komunitárním právem. Podpory tak mohou být mnohem cílenější a jejich počet může být zredukován. Markantní může být rozdíl zejména při posuzování motivačního účinku, kdy u řady podpor nebude prokázáno, že by konkrétní investor svůj záměr nezrealizoval i bez využití prostředků veřejné podpory. Detailní analýza trhu pak bude neoddelitelnou součástí hodnotícího procesu. Hlubší a propracovanější posouzení adekvátnosti poskytnutí veřejné podpory je předpokladem racionálního zaměření podpory, je však třeba si uvědomit, že klade daleko vyšší nároky odborné i časové a závažné mohou být i dopady na předvídatelnost rozhodnutí a zajištění právní jistoty.

Jak jsem naznačil, množství veřejných podpor klesá, zato jsou zaměřeny čím dál účinněji na zdravé projekty, které motivují podniky k rozvoji, nikoliv ke stagnaci a pasivnímu přežívání. Tomuto přístupu napomůže i přijetí tzv. superblokové výjimky. Dle odhadů tak bude možno řešit bez asistence Komise 70 – 80 % podpor. Využití této výjimky bude bezpochyby velmi široké, neboť se bude vztahovat na oblasti malého a středního podnikání, zaměstnanosti a vzdělávání, regionální investiční podporu, rizikový kapitál, životní prostředí a výzkum a vývoj. Úřad bude její využití silně podporovat.

Závěrem bych rád uvedl fakt, že ÚOHS není orgánem, který by „žaloval“ nezákonné podpory v Bruselu. Právě naopak. Jednou ze základních činností ÚOHS je totiž spolupráce s poskytovatelem podpory. Nelze však opominout ani působení na příjemce podpory, neboť je to právě on, kdo nese všechny neblahé důsledky navrácení podpory. Poskytovatelé a příjemci by si měli v této souvislosti uvědomit, že ani tzv. dobrá víra, tedy přesvědčení, že veřejná podpora byla poskytnuta plně v souladu s právní normou, příjemce nezachrání a nezákonnou podporu musí navrátit i kdyby důsledkem mělo být vyhlášení konkurzu.

Fakt, že otázka veřejných podpor není předmětem vášnivých diskusí, svědčí o účinné kooperaci jak na úrovni poskytovatelů podpor, tak na úrovni Evropské komise. Aktuálními tématy jsou např. podpory poskytované ze strukturálních fondů, podpora zavádění internetu či zajišťování tzv. služby obecného hospodářského významu zejména v oblastech dopravní obslužnosti, sociálního bydlení, zdravotní péče či budování sportovních zařízení.

Kamil Rudolecký

I. místopředseda ÚOHS

Václav Klaus při inauguraci Martina Peciny do čela ÚOHS.

ÚŘAD SE SÍDLEM V BRNĚ A OSOBNOSTI

Pojem osobnost bývá v psychologii definován různě. Samotný termín je odvozován od masky (persona) antických herců. Přední evropský psycholog osobnosti, univerzitní profesor Vladimír Smékal ve své studii O lidské povaze (Cesta, 2005) v kapitole o výjimečných osobnostech mj. připomíná, že psychologové zkoumají, na čem závisí, zda se člověk stane osobností velkého formátu. Je to nějaké charisma, tedy mimořádný „dar“, nadání, nebo spíše rozhoduje, že se osobnost svým založením a schopnostmi „strefí“ do potřeb doby?

S Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže – jednou z nejvýznamnějších institucí státní správy v našem státě – přišly za dobu jeho nedlouhé, teprve sedmnáctileté existence do kontaktu mnohé významné a výrazné osobnosti.

Antimonopolní úřad by neměl být demiurgem

Minimálně dvě prvenství ve vztahu k Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže drží nynější prezident Václav Klaus. Byl první hlavou našeho státu, která přijela 2. září 2005 do Brna osobně uvést do funkce nového předsedu antimonopolního úřadu Martina Pecinu. Byla to již jeho druhá oficiální návštěva ÚOHS. První proběhla v devadesátých letech, kdy byl Klaus předsedou vlády ČR a nynější Úřad nesl tenkrát název Ministerstvo pro hospodářskou soutěž. Tato návštěva nebyla však hlavním „účinkováním“ Václava Klause na ÚOHS. Současný český prezident totiž Úřad fakticky jednu dobu i řídil – řízení se formálně na několik měsíců ujal 15. července 1996, tedy nedlouho předtím, než bylo Ministerstvo pro hospodářskou soutěž definitivně zrušeno a nahrazeno Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže. Jako premiér tehdy nahradil ministra Bělehrádka, který se zotavoval z vážné dopravní nehody.

Během své inaugurační návštěvy počátkem září 2005 se prezident republiky setkal se všemi zaměstnanci ÚOHS a přitom mj.

prohlásil, že „Úřad pro ochranu hospodářské soutěže se již etabloval na naší politické a ekonomické scéně, a je dobře, aby se na straně jedné nebál něco dělat a na straně druhé se nesnažil být demiurgem, který přesně ví, jak má vypadat struktura našeho trhu a bude chtít diktovat či namalovat naše tržní vztahy“.

Václav Havel se zajímal o privatizaci energetiky

Vůbec prvním prezidentem, který oficiálně antimonopolní úřad navštívil, byl Václav Havel. Těto návštěvě v prosinci roku 2001 předcházelo jednání prezidenta republiky s tehdejšími předsedou ÚOHS Josefem Bednářem na zámku v Lánech. Václav Havel se pak během asi půlhodinového setkání zajímal zejména o stanovisko Úřadu k problematice privatizace energetiky. Na pracovní schůzku byl evidentně dobře připraven a předsedovi kladl fundované otázky. Den před Havlovou návštěvou byl s pracovníky prezidentské kanceláře projednáván přesný „minutovník“ setkání včetně druhu občerstvení. Obložené chlebíčky a víno nedostaly od prezidentových úředníků doporučení, zato však zelenou obdržely právě moravské koláčky. Ty pak skutečně prezident ochutnal a pochválil. Jako první návštěvník provedl Václav Havel zápis do knihy hostů.

Úřad navštívili také premiéři

Problematika soutěžní legislativy zajímala premiéra Vladimíra Špidlu, který navštívil sídlo ÚOHS koncem dubna 2003. O jeho návštěvu byl ze strany sdělovacích prostředků značný zájem, protože v té době se Úřad kromě jiného zabýval i problematikou distribuce tisku. Tuto otázku ale tehdejší předseda vlády a nyníjší eurokomisař Špidla po jednání s vedením ÚOHS pro zástupce masmédií nekommentoval, protože nebyla ani tématem pracovní schůzky s šéfem antimonopolního úřadu.

„Nejrychlejším“ premiérem by se z hlediska ÚOHS dal nazvat Mirek Topolánek, protože již pouhé dva dny po svém jmenování do funkce předsedy vlády ČR v září 2006 navštívil Úřad. V debatě

Václav Havel při setkání s předsedou Josefem Bednářem.

Premiér Mirek Topolánek při návštěvě ÚOHS.

Giovanni Napolitano (vpravo), předseda Martin Pecina a Kristián Chalupa během setkání v Římě.

s jeho vedením se zajímal zejména o problematiku liberalizace energetiky, nejnovější případy, které Úřad právě řešil, dále pak o rozpočet a také o budování nového sídla ÚOHS.

O svém otci ze skromnosti nechtěl hovořit

Zvláštní pozornost si z osobností, které přišly dlouhodoběji do styku s Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže, zasluhují dva zahraniční poradci. Oba, i když byli od sebe generačně vzdáleni, měli jednu společnou vlastnost. V obou případech se jednalo o lidi velmi společenské a komunikativní, kteří se zároveň živě zajímali o současnost i minulost země, v níž dočasně plnili své úkoly.

Prvním z nich je odborník na soutěžní právo Giovanni Napolitano z italského soutěžního úřadu s poněkud delším názvem Autorita Garante della Concorrenza e del Mercato. V době působení Giovanni Napolitana na ÚOHS nikdo z jeho českých kolegů tehdy určitě nemohl tušit, že spolupracuje se synem budoucího italského prezidenta Giorgia Napolitana. Do funkce hlavy italského státu byl pak Napolitano senior, který byl předtím senátorem, zvolen v květnu 2006. Jeho syn při pozdějších setkáních nechtěl z důvodu nepředstírané skromnosti příliš o svém slavném otci mluvit – vždy zdůrazňoval, že otec je otec a syn je syn. Napolitano mladší si za dobu dvouletého působení na ÚOHS v Brně získal svým neformálním a velmi přátelským vystupováním mnoho osobních přátel a s řadou z nich, když je příležitost, se stýká do dneška. Pro pracovníky Úřadu zorganizoval nejen řadu odborných seminářů, ale i společenských setkání.

„Před vstupem České republiky do EU v letech 2002 až 2004 jsem byl poradcem pro otázky soutěže na ÚOHS a do Brna jsem se přestěhoval se svou rodinou. Byl jsem v ČR poprvé a všechno se mi zdálo úplně jiné než doma. Nebylo snadné se přizpůsobit novému pracovnímu prostředí, protože jsem neuměl ani slovo česky. Současně ale moji čeští kolegové projevovali velkou ochotu mi pomáhat nejen po stránce profesionální, ale i s tisíci drobných potíží, s nimiž se cizinec setkává, když se poprvé ocitne v jiné zemi. Ale díky

tomu, že jsem byl velmi mile přivítán českými kolegy a přáteli, kteří mi během těch dvou let v Brně pomáhali, byla má zkušenost nejen velmi stimulující po stránce profesionální, ale příjemná i z hlediska osobního. Celá moje rodina byla v Brně velmi spokojená, užívali jsme si výletů do okolí a také jsme si zde našli přátele. Kdykoli se mi naskytne příležitost podívat se do Brna, vybaví se mi všechny ty pěkné vzpomínky, a také mne kolegové a přátelé vždycky znovu uvítají tak hezky, jako tenkrát poprvé v roce 2002,“ vzpomíná na dobu svého působení v jihomoravské metropoli Giovanni.

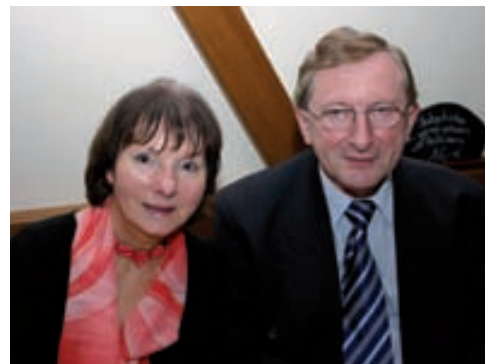
V současné době pracuje Giovanni Napolitano na italském antimonopolním úřadu ve funkci ředitele sekretariátu předsedy.

Vnuk poslance ve stejné budově po devadesáti letech

Ve stejné době působil na ÚOHS v rámci twinningového projektu také Gerhard Köpernik z Berlína. Na rozdíl od italského twinnera měl za úkol radit a pomáhat kolegům z českého antimonopolního úřadu v oblasti veřejné podpory.

„Brzy po svém příchodu na Úřad jsem zjistil, že moji čeští spolupracovníci mají již velmi dobré znalosti z této oblasti. Když mi kladli své dotazy, nebylo vždy jednoduché na ně odpovědět,“ vzpomíná po letech na dobu svého působení v Brně Gerhard Köpernik. V této souvislosti připomíná, že twinningový projekt byl především zaměřen na informování o právu Evropských společenství k problematice investičních pobídek například ze strany ministerstev či obcí. Gerhard Köpernik si ještě dnes velice pochvaluje spolupráci s českými kolegy a vyzdvihuje přitom tehdejšího ředitele odboru veřejné podpory Kamila Rudoleckého. „Vztahy s pracovníky odboru veřejné podpory byly skutečně vynikající. Když jsem po dvou letech z Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže odcházel, měl jsem pocit, že se loučím nikoliv s kolegy, nýbrž dobrými přáteli,“ říká Köpernik.

V současné době tento německý expert, který se narodil v roce 1944 v Jihlavě, působí v Bukurešti. Zde své rumunské kolegy z Regionální agentury na ochranu životního prostředí v rámci twinningového

Gerhard Köpernik s manželkou.

Bývalá předsedkyně francouzského antimonopolního úřadu Marie-Dominique Hagelsteen.

projektu seznamuje se zkušenostmi spolkového ministerstva hospodářství. Po celou dobu projektu, který začal v únoru 2008 a skončí za tři roky, jej stejně jako v době jeho působení v ČR doprovází manželka Herma Kennel, známá německá spisovatelka. Podstatná část její literární tvorby je věnována právě vztahům mezi Čechy a Němci. Ještě jedna zajímavost vztahující se k rodině Gerharda Köpernika stojí za zmínku. Jeho dědeček Franz Köpernik byl v roce 1913 zvolen za Křesťansko-sociální lidovou stranu poslancem zemského sněmu, který sídlil v budově dnešního Ústavního soudu v Joštově ulici. Zde měl až do jara 2007 své kanceláře i Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, v němž v letech 2002 až 2004 pracoval Gerhard Köpernik.

Zájem o ÚOHS doma i v zahraničí roste

Nejrůznějších pracovních nebo neformálních setkání či schůzek se na antimonopolním úřadu zúčastnila celá řada osobností. Figurují mezi nimi poslanci, senátoři, představitelé odborů i podnikatelských kruhů, diplomaté, k nimž patří například velvyslanci USA a Ruské federace William J. Cabannis a Alexej L. Fedotov. Úřad několikrát navštívil i někdejší vedoucí delegace a velvyslanec Evropské komise v ČR Ramiro Cibrian. Tento známý španělský diplomat je nejen fundovaným odborníkem na problematiku energetiky a mezinárodních vztahů, ale i hospodářské soutěže. V době, kdy končil svou misi v ČR, také prokázal, že jeho pověst člověka schopného učit se rychle cizím jazykům je pravdivá, neboť dobře zvládl pro cizince velmi obtížnou češtinu. Podle vlastního vyjádření rád a pravidelně četl české noviny a později i knihy. Velvyslanec Cibrian je nejen dobrý lingvista, protože hovoří perfektně několika jazyky, ale je rovněž výborný znalec vína. To se projevilo během krátké degustační návštěvy v jednom bzeneckém vinařství v roce 2003.

Na Úřad za dobu jeho nedlouhé existence zavítali rovněž umělci a někteří špičkoví sportovci. Především byl ovšem antimonopolní úřad v Brně místem, jež navštívili mnozí šéfové soutěžních úřadů ze zahraničí. Za všechny je třeba jmenovat předsedkyni slovenského

protimonopolního úřadu Danicu Paroulkovou, hostem vedení Úřadu byla také japonská soutěžní komisařka Aiko Shibata, předsedkyně francouzského antimonopolního úřadu Marie-Dominique Hagelsteen, předsedkyně moldavského soutěžního úřadu Viorica Carare nebo její rakouský kolega Theodor Thanner.

Výčet zajímavých či výjimečných osobností, které Úřad pro ochranu hospodářské soutěže za sedmnáct let jeho existence navštívily či na něm přímo působily, není zdaleka úplný. Přesto však naznačuje, že přední političtí představitelé, prezident, předseda vlády a nejrůznější reprezentanti veřejného života si poslání antimonopolního úřadu váží. Četnost zahraničních návštěv a v neposlední řadě i působení „vyslanců“ Evropské komise na půdě ÚOHS je pak důkazem důležitosti instituce v mezinárodním kontextu a ukazuje na nutnost spolupráce na mezinárodním poli. Je třeba také zdůraznit, že aktivita není pouze jednosměrná. Stejně aktivní zájem, jaký mají mnohé osobnosti o ÚOHS, projevuje Úřad směrem navenek. Předseda Martin Pecina, místopředsedové a další pracovníci udržují pracovní kontakty „mimo zdi“ antimonopolního úřadu. Aktivní účast na desítkách domácích i zahraničních konferencí, na seminářích a workshopech svědčí o tom, že zájem o český soutěžní úřad v tuzemsku i v cizině stále roste. Znamená to tedy, že výrazné osobnosti na Úřad nejen přijíždějí, ale řada pracovníků Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže se sídlem v jihomoravské metropoli se stala sama osobnostmi, které jsou pro svou odbornost a profesionální vystupování „venku“ žádány.

Kristián Chalupa

ředitel Odboru vnějších vztahů ÚOHS

A sepia-toned historical photograph of a busy factory floor. The scene is filled with large, complex machinery, including several large horizontal rollers and gears. Numerous workers in period clothing are seen operating the machines and moving materials. The background shows the structural elements of a large industrial building, such as beams and pipes. The overall atmosphere is one of a bustling, early industrial environment.

Historie

ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

Historie

HISTORIE SOUTĚŽNÍHO PRÁVA OD POČÁTKŮ KE DNEŠKU (*Martin Švanda, Filip Vrána*)

VÝVOJ LEGISLATIVY V OBLASTI VEŘEJNÝCH ZAKÁZEK (*Miroslav Šumbera, Filip Vrána*)

OHLÉDNUTÍ ZA VEŘEJNOU PODPOROU (*Kamil Rudolecký*)

ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE V DATECH (*Kristián Chalupa*)

HISTORIE SOUTĚŽNÍHO PRÁVA OD POČÁTKŮ KE DNEŠKU

Soutěžní právo je v dnešní době pevnou součástí právních řádů většiny vyspělých a narůstajícího počtu rozvíjejících se ekonomik.¹ Tento vývoj je však téměř výhradně záležitostí několika posledních desetiletí. První samostatné a ucelené soutěžní zákony se objevily v Kanadě a ve Spojených státech amerických na konci 19. století. V našem prostředí byl prvním významným pokusem o regulaci kartelový zákon z roku 1933, kterému v tomto textu věnujeme také největší prostor.

SOUTĚŽNÍ USTANOVENÍ V RANÉ HISTORII

Jednotlivá izolovaná opatření regulující určitým způsobem podmínky na trhu však nalézáme již o mnoho staletí dříve. Ve starověkém Římě byla vydávána rozličná nařízení týkající se ochrany nebo stabilizace trhu, ať už šlo o tresty pro ty, kteří bránili průjezdu lodí s obilím či tresty za skupování nedostatkového zboží denní potřeby. Kolem roku 483 našeho letopočtu římský císař Zenon zakázal jakékoliv obchodní propojení nebo společné transakce soukromých i státních monopolů. Východořímský císař Justinián I. zase stanovil plat pro úředníky, kteří měli spravovat státní monopoly.²

V souvislosti s rozsáhlými změnami státních, ekonomických a společenských struktur na počátku středověku se o dalších opatřeních regulační povahy dozvídáme znovu až v 11. století. Konkrétně anglický panovník Eduard Vyznavač zakazoval skupování potravin za účelem zvýšení jejich tržní ceny. Za dalšího anglického panovníka Jindřicha III. byl v roce 1266 přijat zákon, jímž byly ceny chleba a piva dány do závislosti k cenám obilí. Porušování tohoto nařízení bylo penalizováno finančními i fyzickými tresty. Ve Statutes of Labourers Eduarda III. z roku 1351 bylo kromě zmrazení mezd dělníků určeno, že „řezníci, obchodníci s rybami, hostinští, pivovarníci, pekaři, drůbežáři a další prodejci různých potravin, jsou zavázáni prodávat tyto potraviny za rozumné

1 Mezinárodní organizace International Competition Network sdružovala na počátku roku 2008 soutěžní úřady z téměř stovky zemí, viz <<http://www.internationalcompetitionnetwork.org/index.php/en/members>>

2 Pro celou počáteční část článku zabývající se obdobím starověku, středověku a raného novověku až do počátku industriálního období je nutno mít na zřeteli, že snaha najít zde prvky moderní hospodářské soutěže je samozřejmě porušením dějinného diskursu. Jde především o izolované kroky, jejichž motivy byly mnohdy zcela jiné, než zájem o ochranu souboru procesů na trhu, pod nímž si dnes představujeme hospodářskou soutěž. Vzhledem k neexistenci souhrnnějšího materiálu, který by pokrýval i neanglosaské země, je úvodní kapitola spíše sbírkou zmínek o soutěžních ustanoveních vybranou z řady zdrojů. Základní přehled o vývoji soutěžního práva viz <http://en.wikipedia.org/wiki/Competition_law#Competition_law_today>

ceny, s ohledem na cenu, za niž jsou stejné potraviny prodávány na sousedících místech, takže všichni prodejci budou mít přiměřený zisk, ne však přehnaný“.³ Ten, komu by bylo prokázáno, že toto nařízení porušoval, měl „poškozené straně zaplatit dvojnásobek částky, kterou přijal“.⁴

I v českých zemích narážíme na jisté regulační pokusy, např. soubor horního práva *Ius Regale Montanorum* Václava II. z roku 1300 obsahoval následující ustanovení, podle kterého se nesmějí velkoobchodníci s rudou dopouštět dohod za účelem snížení nákupní ceny: „Zamietáme jedno ohyzdné šibalstvie, kteréžto někteří z rudokupcuov proti našie věci obecnie v minulých časiech takto častěji vedli sú, že cožkolwiek prvni z nich v kúpení rudy ot dlužné daleko vzdálené záplaty podal, tehdy druhý přijde, jakožto podanie toho nevědomý, podal ihned méně a tak o jiných, takže praví kupci, těchto chytrostí pochybní učinění jsúce, otstupovali sú, nic nekúpiece; oni pak prodavači, tak velikú trápeni jsúce teskností, pripuzeni biechu tu prodejnú rudu za mnoho menší, nežli stále bieše, záplatu prodati, na nemalé našie urbuře i všeho dolu bezprávie a obtieženie.“⁵

CECHY – NEJVÝZNAMNĚJŠÍ REGULACE STŘEDOVĚKU

Nejvýznamnější regulací v podstatě celoevropského charakteru sebou neslo sdružování valné většiny výrobců do tzv. cechů (něm. die Zunft, angl. Guild). Po prvotním živelném rozvoji řemesel souvisejícím se zakládáním měst (v našem prostředí od 1. pol. 13. století) bylo jasné, že záležitosti týkající se řemeslné výroby musejí být lépe kontrolovány. Od konce 13. století proto vznikají samosprávné organizace jednotlivých řemesel. Tato sdružení měla svěřena v podstatě monopolní práva pro provozování daného řemesla na lokálním trhu. Tzv. mílové právo znamenalo, že v určitém okruhu okolo města nesměl nikdo mimo členy cechu toto řemeslo provozovat. Realizace těchto práv samozřejmě závisela především na skutečné ekonomické síle města či cechu a jejich schopnosti prosadit se proti konkurenci, především z řad venkovských řemeslníků.

Zcela vyloučen byl vstup nezávislých soutěžitelů na trh, neboť členství v cechu se postupem doby stalo povinným. Cech rovněž pevně kontroloval obsazování míst mistrů i tovaryšů. Činnost nezávislých řemeslníků byla tvrdě stíhána. O tom, že si měšťané své výsady žárlivě střežili, hovoří četné písemné doklady. Namátkou uvedme alespoň dva případy ze středověkého Brna. V roce 1548 si brněnští mistři řemesla sladovnického stěžují představitelům města Brna na nově zřízené šenkovny piva, kde se šenkuje cizí pivo, tedy na provozovny, které byly nezákonně zřízeny. O šest let později pak brněnští měšťané vedli spor s nižším šlechticem Kašparem Šidlákem ze Šidlovce, jemuž

3 *The Statute of Laborers: Wage and Price Controls After the Plague*. [cit. 2. 4. 2008]. Dostupný z: <http://landmarkhistory.com/The_Statute_of_Laborers_Wage_and_Price_Controls_After_the_Plague.htm>

4 Tamtéž.

5 *Ius Regale Montanorum aneb Právo královské horníkuov*. Kutná Hora, 1997, s. 39.

nakonec úspěšně zabránili v dovozu a prodeji vína ve městě.⁶ Ze slezské Vratislavi zase pocházejí záznamy o tom, že se zámožní členové pivovarského cechu snažili omezit konkurenty tím, že skupovali sladovnické obilí a zvyšovali tak jeho cenu pro ostatní soutěžitele.⁷

Nijak intenzivní soutěž v dnešním slova smyslu nejspíše nevládla ani mezi jednotlivými příslušníky korporace, neboť suroviny byly nakupovány společně a cech rovněž určoval prodejní ceny. Veškerá konkurence se tak nejspíše odbývala na poli kvality výrobků jednotlivých mistrů. Omezení daná cechovním systémem mohlo překonat pouze zboží, které se díky své výjimečné kvalitě dokázalo prosadit jako předmět dálkového či dokonce mezinárodního obchodu (především různé luxusní zboží, textilní výrobky či vína).

Přestože cechovní organizace tedy působila v rámci středověkého města ve své podstatě příznivě (především s ohledem na sociální a charitativní aspekty), „přílišná regulace omezovala více, než bylo nezbytně nutné, podvazovala iniciativu a konkurenci a vedla tak ke konzervatismu a zaostávání“.⁸

Negativní vliv regulace ve prospěch domácích řemeslníků a obchodníků na výši cen, kvalitu a výběr výrobků byl do jisté míry otupován zřizováním trhů s volným přístupem. Na tzv. týdenní či výroční trhy měli přístup i obchodníci ze vzdálenějšího okolí a „pečlivě hájený monopol domácích řemeslníků a obchodníků byl dočasně zastaven“.⁹

Jedním ze středověkých dokumentů obsahujících prvky soutěžního práva je anglický Statute of Labourers z roku 1351.

6 *Nekalá konkurence?* 5. 3. 1548. Encyklopedie dějin města Brna. [cit. 2. 4. 2008]. Dostupný z: <http://www.encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=1046&literature=1#literature>

Stížnost Kašpara Šidlaka ze Šidlovce na představitele města Brna. 14. 1. 1554. Encyklopedie dějin města Brna. [cit. 2. 4. 2008]. Dostupný z: <http://www.encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=967>

7 Weis, J. Soutěžní právo cechů. *Soutěž a tvorba*, 1937, s. 9–16. Weisův článek je věnován téměř výhradně nekalosoutěžnímu jednání. Hospodářskou soutěží v dnešním slova smyslu se zabývá jen okrajově.

8 Hoffmann, F. *České město ve středověku*. Praha, 1992, s. 181.

9 Tamtéž, s. 193–194.

S příchodem raného novověku bylo stále zjevnější regresivní působení cechů na ekonomiku. Cechovní organizace mnohdy dokázaly zabránit zavedení pokročilejšího stupně výroby v podobě manufaktur a prodlužovaly tak hospodářskou stagnaci měst. V roce 1731 byly cechy podrobeny státní kontrole v podobě úřadu cechovního inspektora a současně byl vydán i generální cechovní patent. Ten byl namířen zejména proti organizování tovaryšů, současně však omezil i privilegia cechů, neboť počty mistrů napříště měly stanovovat úřady, jež rovněž mohly zvyšovat počty tovaryšů přes omezení daná cechovními statuty. Cechovní artikuly vydané o osm let později tyto změny ještě více posílily.¹⁰

VÝVOJ V RANÉM NOVOVĚKU

Na úrovni státních celků byly zaváděny další zákony, často v závislosti na okamžitých potřebách panovníka. Za císaře Karla V. byl vydán zákon, který měl zabránit ztrátám vyplývajícím z monopolů a nepoctivých dohod, které se rozmohly u obchodníků a řemeslníků v Nizozemí. Anglický král Jindřich VIII. znovu zavedl v roce 1553 cla na potraviny, aby tak stabilizoval jejich ceny rozkolísané dovozem ze zámoří.

Právě hospodářsky pokročilá Anglie byla z hlediska soutěžního práva již od konce středověku bezesporu zajímavým jevištěm, na němž se objevuje zejména množství judikátů týkajících se soutěže. Významným milníkem je tzv. *Case of Monopolies*¹¹ z roku 1603, v němž anglický soud konstatoval, že udělení výhradních práv je nezákonné, neboť monopoly zabraňují ostatním soutěžitelům v podnikání, a tedy podporují zahálku. Přiznání monopolu rovněž nepoškozuje pouze konkurenty, ale každého, kdo si daný výrobek koupí, neboť monopolní výrobce zvýší cenu, ale již nemá motivaci k udržování či zvyšování kvality. Byl vytvořen nebezpečný precedens, neboť monopol byl poskytnut osobě, která o předmětu podnikání (v tomto případě výroba hracích karet) nic nevěděla, a dále neexistoval žádný zákon, který by zmonopolizování tohoto odvětví povoloval.

Udělování monopolů pak v Anglii na jistou dobu skončilo, avšak za vlády Jakuba I. bylo obnoveno. V reakci na tento postup prosadil Parlament v roce 1623 *Statute of Monopolies* (Zákon o monopolech)¹², který obecně prohlásil monopoly za neplatné, současně však chránil tvůrce či vynálezce nových výrobků tím, že jim přiznával na čtrnáct let výhradní práva na tyto produkty. Z tohoto hlediska je uvedený zákon významný nejen pro soutěžní, ale také pro patentové právo. Exkluzivní práva byla tolerována především v oblasti zahraničního obchodu, a to kvůli skutečnosti, že při podnikání v zámoří mohly přežít a prosperovat pouze silné a velké společnosti. I přes

10 Malý, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 2005, s. 205.

11 Podrobně Darcy v. Allein. Wikipedia. [cit. 2. 4. 2008]. Dostupný z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Case_of_Monopolies>

12 *Statute of Monopolies 1623*. The UK Statute Law Database. [cit. 2. 4. 2008]. Dostupný z: <<http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?activeTextDocId=1518308>> nebo *Statute of Monopolies 1623*. Wikipedia. [cit. 2. 4. 2008]. Dostupný z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Statute_of_Monopolies>

uvedená opatření monopolů v Anglii nijak významně neubývalo, a to ani po prosazení dalšího protimonopolního zákona v roce 1710. Ještě ve druhé polovině 18. století se Adam Smith ve svém díle Bohatství národů pochybovačně vyjádřil o možnosti monopoly vymýtit. Kromě protimonopolních zákonů se objevovala též judikatura řešící protisoutěžní dohody. Zakázáno bylo omezování obchodu (Restraint of Trade) směřující proti veřejným zájmům, pokud ovšem nebyla prokázána rozumnost (reasonability) předmětné dohody (více níže v textu).

Udělování monopolů nebylo samozřejmě pouze záležitostí britských ostrovů. Hospodářský život českých zemí byl v 17. a 18. století svázán řadou státních i soukromých monopolů. Stát zakládal jak vlastní monopoly, např. solný, tak uděloval právo na rozličné monopoly podnikatelům.¹³ Kromě toho na jednotlivých panstvích fungovaly tzv. vrchnostenské monopoly – přímusy, což byla povinnost poddaných odebírat vrchnostenské výrobky či dodávat vrchnosti své produkty za stanovenou cenu. Přímusy znamenaly pro vrchnost zajištění dodávek či odbytu zboží za současného odstranění konkurence v podobě městské produkce. Neexistence podnikatelského rizika pak zákonitě podvazovala snahu o technické inovace, o vyšší kvalitu a efektivitu výroby.¹⁴

Kolem poloviny 19. století byla definitivně rušena přežilá cechovní organizace řemesel. V Anglii znamenal její konec Municipal Corporations Act v roce 1835, v českých zemích pak přijetí tzv. živnostenského řádu v roce 1859. Cechy byly na základě již zmíněného živnostenského řádu nahrazeny živnostenskými společenstvy. Jejich zavádění však nejspíše neprobíhalo podle představ státu, proto byl zákon v roce 1883 novelizován a účast ve společenstvech byla nadále povinná.¹⁵ Účelem společenstev mělo být mj. „odklizení obyčejů, zvyků a novot, které jsou na překážku poctivé soutěži mezi členy společenstva.“ Jak ukazují příklady judikatury z 20. let 20. století, bylo toto ustanovení někdy používáno k zamezení dohod o cenách mezi jednotlivými členy společenstva.¹⁶

KONEC 19. STOLETÍ

Koaliční zákon v Rakousku-Uhersku

První soutěžní ustanovení směřující proti dohodám o cenách se objevují v Rakousku v roce 1803 v trestním zákoníku. Později tato oblast přechází do sféry civilního soudnictví. Za skutečné počátky soutěžního práva v Rakousku je v literatuře považován tzv. koaliční zákon přijatý dne 7. dubna 1870. Tento několikařádkový zákon se však tématu hospodářské soutěže dotýká pouze velice okrajově. Jeho smyslem je především úprava vztahů mezi zaměstnavateli a zaměstnanci a často citovaná soutěžní otázka je řešena pouze v paragrafu 4, v němž je uvedeno,

13 Válka, J. *Dějiny Moravy 2. Morava reformace, renesance a baroka*. Brno, 1996, s. 173–174.

14 Tamtéž, str. 36.

15 Malý, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 2005, s. 294.

16 Buchtela, R. – Štědrý, B. *Řád živnostenský, díl 1*. Praha, 1924, s. 398.

*Ilustrační fotografie z výroby
První brněnské strojírny.*

že „ustanovení v par. 2 a 3 se uplatňují také u dohod živnostníků, které mají za cíl zvýšení cen zboží na úkor veřejnosti.“

Dodržování tohoto ustanovení, které znamenalo, že uvedené dohody nemají právní účinek, však nebylo nijak důsledně vymáháno a pochopitelně tedy ani dodržováno.¹⁷ Vzhledem k tomu, že zákon vznikl ještě v době před bouřlivým rozvojem průmyslu, objevovaly se pochybnosti o možnostech jeho aplikace na velké podniky. Někteří odborníci tvrdili, že se týká jen úmluv drobných živnostníků, nikoliv průmyslníků. Tento vyklad však nebyl podporován výrokem Nejvyššího soudního dvora. V rozsudku z 20. 1. 1898 se praví, že se zákon vztahuje i na živnostenské producenty, kteří vyrábějí „po továrnicku“, přičemž je jedno, zda kartel skutečně zvyšuje ceny pro veřejnost, stačí, že se ceny utváří pro veřejnost nepříznivě. Tento právní názor pak byl potvrzen i v rozsudcích z 6. 4. 1899 a 5. 9. 1905. Naproti tomu rozsudek z 4. 2. 1903 vyjímá z působnosti koaličního zákona kartely založené na ochranu proti meziobchodu a neoprávněnému stlačování cen. Judikát z 8. 3. 1909 pak konstatuje, že dohody proti nekalé soutěži se nepřičí obecnému dobru, pokud se ovšem neprojevují na ceně v neprospěch spotřebitele.¹⁸

I přes uvedené nedostatky byl zákon v roce 1918 přejat do právního řádu Československa. O jeho platnosti však vznikaly spory, neboť podle některých právníků byl v rozporu se zákonem č. 121/1920 Sb., tedy Ústavní listinou Československé republiky. Ta totiž v §114 zaručovala spolčovací právo k ochraně pracovních a hospodářských zájmů.¹⁹ Přesto byl koaliční zákon spíše

Brněnská továrna „Vaňkovka“. Vyobrazení z roku 1882.

17 Moravský zemský archiv (MZA). Fond G115. Obchodní a živnostenská komora 1851–1949, karton 396. Důvodová zpráva k prvnímu návrhu kartelového zákona z roku 1925 hovoří o tom, že „přes to tvořily se i v Rakousku před válkou kartely, jež právně nebyly sice uznávány, ale fakticky dodělaly se značného rozmachu a vliv jejich na hospodářský život rostl ode dne ke dni.“

18 MZA, G115, kart. 396. Zpráva všeobecného výboru komorního k osnově zákona o kartelech a soukromých monopolech vytvořená R. Buchtelou.

19 Tento názor zastává i Bejček, J. Vývoj práva na ochranu hospodářské soutěže. *Právník*. 1994, roč. 83, č. 5, s. 382. Odlišně však MZA, G115, kart. 396. Zpráva

Návrh kartelové dohody strojírenských firem z Rakouska-Uherska.

považován za platný, čemuž napovídá i skutečnost, že soudy s ním ve své činnosti nadále pracovaly.

Případ Perlex ukazuje aplikaci paragrafu 4 koaličního zákona ještě na počátku 30. let. Jednalo se o kartel společností zabývajících se produkcí perleťových výrobků, pro jejichž prodej byla v roce 1929 založena společná odbytová kancelář Perlex. Členové kartelu museli po dobu 5 let prodávat výlučně přes tuto kancelář za podmínek a cen schválených kartelem. Účastníci dohody dále nesměli zakládat nové podniky. Jakékoliv porušení dohody se trestalo pokutou 30 000 Kč. Jeden z účastníků kartelu posléze žádal od Perlexu 30 000 Kč za své zboží, ty mu však nebyly vyplaceny, neboť mu byly jako pokuta strženy. Účastník podal na kartel žalobu dle koaličního zákona, která postupně dospěla až k Nejvyššímu soudu. Ten sice vrátil případ zpět soudu prvního stupně kvůli doplnění řízení, avšak konstatoval, že kartely směřující ke společné úpravě cen spadají pod ustanovení koaličního zákona, pokud mají umožnit stanovení vyšších cen bez ohledu na zájmy spotřebitele a pokud tento účel sledují. Záměr zvyšovat ceny ovšem nebývá v písemné podobě kartelové dohody většinou obsažen, proto je třeba jej dokázat jinak. Zakázány ovšem nejsou cenové kartely, z jejichž smlouvy je zřejmé, že ceny nejsou zvyšovány na úkor veřejnosti, nýbrž že jsou určovány poměry na trhu nebo výrobními náklady. Naopak, pokud cena může být kartelem stanovena závazně, pak nezáleží na tom, zda dohoda byla skutečně aplikována, avšak jen na tom, že byl sledován daný účel.²⁰ Účinnost koaličního zákona pro kartelové dohody byla zrušena až kartelovým zákonem v roce 1933.

Sňahy o ucelený kartelový zákon

Soutěžní problematika nabývá na významu teprve po hospodářské depresi trvajících od 70. do poloviny 90. let devatenáctého století,

všeobecného výboru komorního k osnově zákona o kartelech a soukromých monopolech vytvořená R. Buchtelou.

20 Rozsudek Nejvyššího soudu R I 737/32

během níž došlo k procesu výrazné koncentrace a kartelizace rakousko-uherského hospodářství. Počet kartelů na přelomu 19. a 20. století skutečně výrazně narůstal. Ze 4 kartelů v roce 1880 bylo za deset let již 18, po dalším desetiletí dosáhl jejich počet 57 a v roce 1912 pak bylo evidováno více než 200 kartelů.²¹

Začaly se rovněž objevovat pokusy o podrobnější uzákonění soutěžních pravidel. V roce 1897 projednávala poslanecká sněmovna Říšské rady vládní návrh kartelového zákona, který byl prvním svého druhu v Evropě. Podle návrhu mělo být ministerstvo financí pověřeno dohledem nad kartely a vedením kartelového rejstříku. Rovněž mohlo zakázat provádění usnesení týkajících se úpravy cen, výroby a odbytu, jestliže by usnesení bylo způsobilé zvýšit ceny na úkor odběratelů. Kartelový rejstřík měl být veřejný. Ministerstvo mělo možnost uložit kartelu kdykoliv složení jistoty až do 200 000 zl., a to pro zabezpečení řádné činnosti kartelu. Návrh se týkal jen kartelů obchodujících se zbožím podléhajícím některé z nepřímých daní, např. cukrem, lihem, pivem, minerálními oleji, solí. Tyto kartely měly být vyňaty z působnosti par. 4 koaličního zákona. Zákon však nebyl přijat a obdobně selhaly i další pokusy o přijetí soutěžní legislativy, které byly do rozpadu monarchie učiněny. V letech 1911/12 byly zákonodárcům předloženy hned tři návrhy – Krekův, Kuhnův, Pantzův. Návrh Krekův zahrnoval kromě kartelů i soukromé monopoly. Kontrolou měla být pověřena zvláštní hospodářská komise, která mohla po kartelu požadovat složení jistoty až do výše 400 000 Kč. Počítalo se rovněž se zavedením kartelového rejstříku.²² Ve stručnosti je možno shrnout, že se jednalo především o snahu podrobit kartely státnímu dozoru, který měl vykonávat zvláštní orgán pověřený rovněž vedením kartelového rejstříku.²³ Soutěžní problematika však byla, jak již bylo zmíněno výše, příležitostně řešena soudy, v jejichž judikatuře je možno nalézt překvapivě moderní přístup a extenzivní právní výklady.

Vznik moderního soutěžního práva

Narůstající vliv kartelových uskupení, který nebyl pouze věcí Rakouska-Uherska, ale všech ekonomicky vyspělých zemí světa, rozdmýchal rozsáhlé debaty o nutnosti zavedení regulace. Vyhranily se dva odlišné náhledy na problematiku kartelů. První z nich akcentoval jejich škodlivé dopady na ekonomiku, především v podobě zvyšování cen, a jeho snahou bylo kartely zcela zakázat. Tuto cestu sledovala především legislativa zámořských zemí, na jejímž základě je v podstatě postaveno současné soutěžní právo. Významným a často

21 Entwicklungsgeschichte des Wettbewerbsrechts in Österreich. Bundesministerium für Wirtschaft und Arbeit. [cit. 8. 4. 2008]. Dostupný z: <<http://www.bmwa.gv.at/NR/rdonlyres/0B2C1855-DAC4-4F69-BB1E-4B9E3CFC59B5/9639/EntwicklungsgeschichtedesWettbewerbsrechtsind.pdf>>

22 Hamann, L. *Soutěžní právo československé*. Praha, 1938. s. 951. Stručně též Malý, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 2003, str. 304.

23 MZA, G115, kart. 396. Dopis Ústředny československých a živnostenských komor v Praze z 12. 2. 1925 obsahující důvodovou zprávu k návrhu zákona o kartelech a soukromých monopolech.

zmiňovaným milníkem je tzv. Sherman Act přijatý ve Spojených státech amerických 2. července 1890. Zákon měl chránit obchod proti nezákonným omezením a monopolům. V roce 1914 byl k tomuto cíli zřízen speciální dozorcující orgán tzv. Fair Trade Commission, která svou činnost vykonává dodnes. Podobně v Kanadě byla ochrana hospodářské soutěže legislativně zakotvena již v roce 1889. Stalo se tak na základě rozsáhlé studie parlamentního výboru, která obsahovala více než 700 stran a sledovala především nárůst cen v jednotlivých odvětvích. Jak v parlamentní diskuzi před přijetím zákona uvedl jeho obhájce Sproule: „soutěž je jedinou zárukou, kterou máme, že výrobek bude prodáván lidem za nejnižší možnou cenu.“²⁴ Právě růst cen v důsledku dohod mezi konkurenty byl hlavním důvodem přijetí zákona, který byl postupně novelizován, až byl v roce 1923 vydán zákon umožňující kontrolu kartelů, monopolů a spojování soutěžitelů (The Second Combines Investigation Act).

Zcela specifický přístup přetrvával ve Velké Británii, kde ovšem vzhledem k tradičnímu liberalismu nebyla problematika kartelů příliš aktuální až do období mezi světovými válkami. Ještě v roce 1919 zde bylo evidováno méně než 100 kartelů. Na základě principu Restraint of Trade zakotveném v common law ze 17. století byly kartelové dohody obecně neplatné. Až později byly udělovány výjimky pro dohody, u nichž byla prokázána rozumnost (reasonability) a současně podmínka, že se nesmí přičít veřejným zájmům. Dohoda navíc musela být určitým způsobem omezena (partial restraint) – časově, místně či věcně.

Proti tomuto tradičnímu právnímu názoru byl však v roce 1871 postaven tzv. Trade Unions Acts (zákony o odborových organizacích). Kromě odborových organizací totiž tento zákon platil i pro všechna sdružení omezující výkon obchodu, tedy i pro kartely. V paragrafu 3 a 4 je přímo řešen vztah tohoto zákona a zásady Restraint of Trade, když se uvádí, že sdružení není nezákonné jen z toho důvodu, že omezuje obchod a soud není oprávněn vyhovět žalobě v tomto smyslu. Dalším ústupkem ve prospěch kartelů byla skutečnost, že za naprosto rozumné je možno pokládat i všeobecná omezení obchodu. Platnost kartelových dohod tedy posuzoval soud, a to na základě dvou kritérií – zda je smlouva pro účastníky rozumná a zda nesměřuje proti zájmu veřejnosti.²⁵

Druhý názorový směr preferoval hospodářskou stabilitu, kterou kartely přinášely, zejména stabilitu cen a dodávek. Jeho cílem tedy nebyl absolutní zákaz, nýbrž nastolení určité míry státní kontroly nad kartely, jejich legalizace a současně odstranění neškodlivějších výstřelků v podobě nepřiměřeně vysokých cen. Touto cestou se ubíralo Rakousko, a tedy i české země.

O tom, že problematika kartelů a způsoby jejího řešení byly v období před i mezi světovými válkami skutečně ožehavým tématem, svědčí i skutečnost, že se jí zabývala mezinárodní ekonomická konference Společnosti

24 Gorecki, P. – Stanbury, W. *The Objectives of Canadian Competition Policy 1888–1983*. Montreal, 1984, s. 16.

25 Dr. R.F. Vývoj anglického kartelového práva od pravidla „Restraint of Trade“ k nuceným kartelům. *Soutěž a tvorba*, 1939, roč. 12, str. 42–45.

národů svolaná v roce 1927 do Ženevy. Na konferenci byly posouzeny a srovnány kartelové a trustové režimy jednotlivých států.

ZMĚNY ZPŮSOBENÉ SVĚTOVOU VÁLKOU A VZNIK ČESKOSLOVENSKA

Přirozený vývoj ekonomiky byl v letech 1914 a 1918 vážně narušen probíhající světovou válkou. Za ne-standardních podmínek přikročilo Rakousko k nastolení systému válečného řízení hospodářství. Jeho podstatou bylo převzetí řízení nejdůležitějších průmyslových podniků, zbrojní výroby a železniční dopravy vojenskou správou. Další klíčové úseky řídila ministerstva. Vrcholné orgány v jednotlivých oblastech se nazývaly ústředny, ústavy, komise či svazy a šlo buď o státní orgány nebo soukromokapitalistické společnosti pod vlivem státu. Ekonomiku tedy společně řídily státní instituce a podnikatelská sdružení. Tento vývoj vedl ke značnému posílení nejvýznamnějších průmyslníků, kteří ve svých oborech začali uplatňovat diktát vůči svým konkurentům. K nástrojům válečného řízení patřilo především stanovování maximálních cen, regulace výroby státními zakázkami, alokace pracovních sil, surovin a paliv na preferované výrobní programy, povinný výkup zboží (především zemědělského), kontrola pohybu produktů mezi výrobcí a odběrateli atd.²⁶ Konkurenční boj mezi podnikateli byl v těchto podmínkách zjevně nežádoucím faktorem. Po faktickém zhroutilí rakouského hospodářství v letech 1917–18, které nastalo zejména v oblasti zásobování potravinami, palivy a dalšími výrobky, bylo okamžité zrušení vázaného hospodářství nemožné i pro nově vzniklé Československo. Některé jeho prvky byly postupně odstraňovány, jiné, především v oblasti zemědělství, však zůstaly zachovány.

Celkově je možno konstatovat, že válečný vývoj dále posílil kartelizační tendence. Výrazněji se začaly projevit především negativní dopady kartelových dohod, tedy nasazení excesivních cen, udržování cenové hladiny i v období následné konjunktury a snaha o likvidaci soutěžitelů stojících mimo kartel.

OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY

Po vzniku tzv. první československé republiky zůstávala „ochrana hospodářské soutěže“ aktuálním tématem. Nebyla však chápána v dnešním slova smyslu. Československé hospodářství bylo do značné míry zkartelizováno²⁷ a těmto „tajným“ dohodám byla přisuzována řada pozitivních aspektů, například stabilizace

26 Průcha, V. et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1922, I. díl*. Brno, 2004, s. 56–58.

27 Podle E. Hexnera tvořily kartely až 70 procent průmyslu – viz Hexner E. *Československé kartely. Sbirka přednášek pořádaných Českou společností národohospodářskou v období 1932–33. XIV*. Praha, 1933, s.5.

v dodavatelsko-odběratelských vztazích. Zejména období let dvacátých je uváděno jako éra koncentrace výroby a kapitálu. Kartely, syndikáty a koncerny ovládaly trh a pohlcovaly konkurenci. Narůstaly tendence k monopolizaci.²⁸ Účastníci kartelových dohod měli své prodejní a nákupní organizace, jejichž prostřednictvím realizovali své obchody. V některých odvětvích pak nebyl pro konkurenci téměř žádný prostor.

Debaty o podobě kartelového zákona

Historie kartelového zákonodárství nového státu začíná prakticky již v roce 1925. První předlohu sestavilo pro Národní shromáždění Frankeho ministerstvo pro zásobování lidu. Důvodová zpráva zmiňuje jednotlivé aktuální kroky, které po první světové válce učinilo britské i německé zákonodárství ve snaze zabránit negativním vlivům kartelů. Předloha je tedy laděna spíše proti těmto dohodám podnikatelů. Ministerstvu vadily vysoké ceny, které kartely nesnižovaly, snižování počtu soutěžitelů, kteří nedokázali odolávat tlaku kartelů. „Mnohé kartely na základě monopolního postavení svého, kterého dosáhly, snaží se hromadit hospodářsky neodůvodněné zisky,“ uvádí se v důvodové zprávě z roku 1925.²⁹ Přesto existence kartelů měla být zachována. „Kategorickým naprostým zákazem všech kartelů vyvolaly by se značné zmatky v hospodářských poměrech státu, ježto rozvoj kartelů v posledních letech u nás značně postoupil. Také po stránce národohospodářské nebylo by účelné tento vývoj sdružování hospodářských zájmů násilně přerušiti, neboť i při stinných stránkách, jež kartely mají, nelze přehlédnouti jejich stránky světlé, jmenovitě tu, že přivádějí do rozháraných hospodářských poměrů poválečných jistou stabilitu výroby a odbytu a konečně i cen,“ píše se v důvodové zprávě k zákonu.³⁰ Co však vadilo byly cenové výstřelky kartelů, na které doplácel mj. i stát. Ministerstvo proto navrhovalo „zveřejnění kartelů“ a jejich registraci v rejstříku. Kartely by tak začaly právně existovat, pokud by k registraci nedošlo, jejich dohody by byly právně neúčinné. Návrh zákona zahrnoval i soukromé monopoly, neboť dopad jejich chování na trh byl obdobný. Kontrolou měla být pověřena státní národohospodářská komise. Předmětem její činnosti měla být kontrola cenového vývoje a chování kartelů na trhu. Komise měla mít možnost trestat kartely sankcemi. Návrh ministerstva však neprošel, přesto byla kartelová otázka otevřena.

Diskuse pokračovala a s novým návrhem přišlo v roce 1928 ministerstvo spravedlnosti a posléze i ministerstvo obchodu. Objevoval se například názor, že právě ministerstvo obchodu by mělo být dozorujícím orgánem.³¹ K jednotlivým osnovám zákona pak byly podávány připomínky, které předlohy měnily. V pořadí

28 Blíže viz Průcha, V. a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, I. díl*. Brno, 2004, s. 133–136.

29 MZA, G115, kart. 396.

30 Tamtéž.

31 Tamtéž.

čtvrtou osnovu vypracovalo opět ministerstvo spravedlnosti.³² Připomínky k ní dávaly jak jednotlivé politické strany, např. hospodářská rada při československé straně národních socialistů, nebo průmyslové svazy a komory. Podívejme se nyní na připomínky Obchodní a živnostenské komory v Praze, které k tématu nechala v roce 1932 zpracovat cca 20stránkový rozbor JUDr. Buchtela. Vyjadřuje se k aktuálnímu návrhu ministerstva spravedlnosti, který byl v té době již 4. osnovou zákona. Buchtela tlumočí názory podnikatelů, když tvrdí, že nejde o osnovu zákona o kartelech, ale zákona proti nim. Jde podle něj „o pokus o státní kurateluru nad průmyslovým podnikáním. Bylo dokonce řečeno, způsobem ve formě snad ostrým, ale věc dobře vystihujícím, že osnova jest pokusem o komunisaci na sucho, avšak pokusem čistě negativním, bez konstruktivní stránky pětiletky.“³³

Co konkrétně bylo předloze průmyslníky prostřednictvím jejich komory vytýkáno?

Osnova údajně nerozlišovala dostatečně prvky veřejnoprávní a soukromoprávní. Nesprávně byl pochopen význam kartelů pro národní hospodářství. Dle průmyslníků určitá odvětví bez kartelů nemohla dobře existovat. Nutné bylo také uzavírání dohod na delší dobu. Osnova ministerstva spravedlnosti také prý přehlížela mezinárodní hlediska a ohrožovala tak vlastně konkurenční schopnost československého hospodářství, nehledě na politické vlivy při uplatňování zákona. Buchtela se pak podrobně vyjadřuje k jednotlivým ustanovením. Definice kartelů a pojem soukromého monopolu byly podle něj stanoveny jako příliš široké. Negativem byl fakt, že se zákon neměl vztahovat na státní podniky. Dohled nad jednáním kartelů a monopolů měla vykonávat státní národohospodářská komise, jejíž pravomoci nebyly dle Buchtely návrhem dostatečně vymezeny. Odpor průmyslníků byl také k zveřejňování zápisů v kartelovém rejstříku. Firmy se obávaly, že by tak mohl být zmařen účel úmluvy, která je vždy účinnější jako tajná. Buchtela byl tedy pro zveřejnění základních informací o kartelu, nikoliv obchodního tajemství. Vadila také trestní ustanovení, která měla být příliš přísná (vězení, finanční sankce). Podle Buchtely tento postup nebyl vhodný, především s ohledem na fakt, že se jednalo o novou právní normu. Komora tedy z uvedených důvodů navrhla vlastní úpravy.

V následujícím roce přípravy na přijetí zákona vrcholily. O posledních návrzích jednala cenová komise ministerské rady. Byla utvořena také komise expertů z jednotlivých politických stran ve snaze sloučit jednotlivé názory, tak aby mohl být zákon co nejdříve přijat. To se v polovině roku 1933 podařilo. Zákon byl přijat také

32 Jednotlivé osnovy se dost lišily. „V našich čtyřech osnovách zanechalo své stopy ono známé kyvadlo, které vyjadřuje přesuny mínění na pravo a zpět a není tu tedy oně střední linie, která se snaží vyrovnat rozpory názorů: první a čtvrtá osnova zaujaly ke kartelům stanovisko negativní, policejné-kontrolní, druhá a třetí snažily se zřetelně o formulaci hlediska pozitivního, o zahrnutí kartelové politiky do celkové politiky hospodářské.“ Karásek, K. Připravuje se zákon o kartelech. *Hospodářská politika*, 3. 12. 1932 a 10. 12. 1932, s. 872–4, s. 891–4.

33 MZA, G115, kart. 396.

Obálka časopisu zaměřeného na kartelové právo. Texty byly publikovány v němčině i češtině.

poměrně rychle. Vláda jej projednávala ještě 3. 7. 1933 a předávala jej Poslanecké sněmovně s projevem přání, aby tato předloha byla projednána co nejrychleji. Text zákona byl schválen téměř okamžitě 12. 7. 1933, zákon nabyl účinnosti od 1. září téhož roku.

KARTELOVÝ ZÁKON

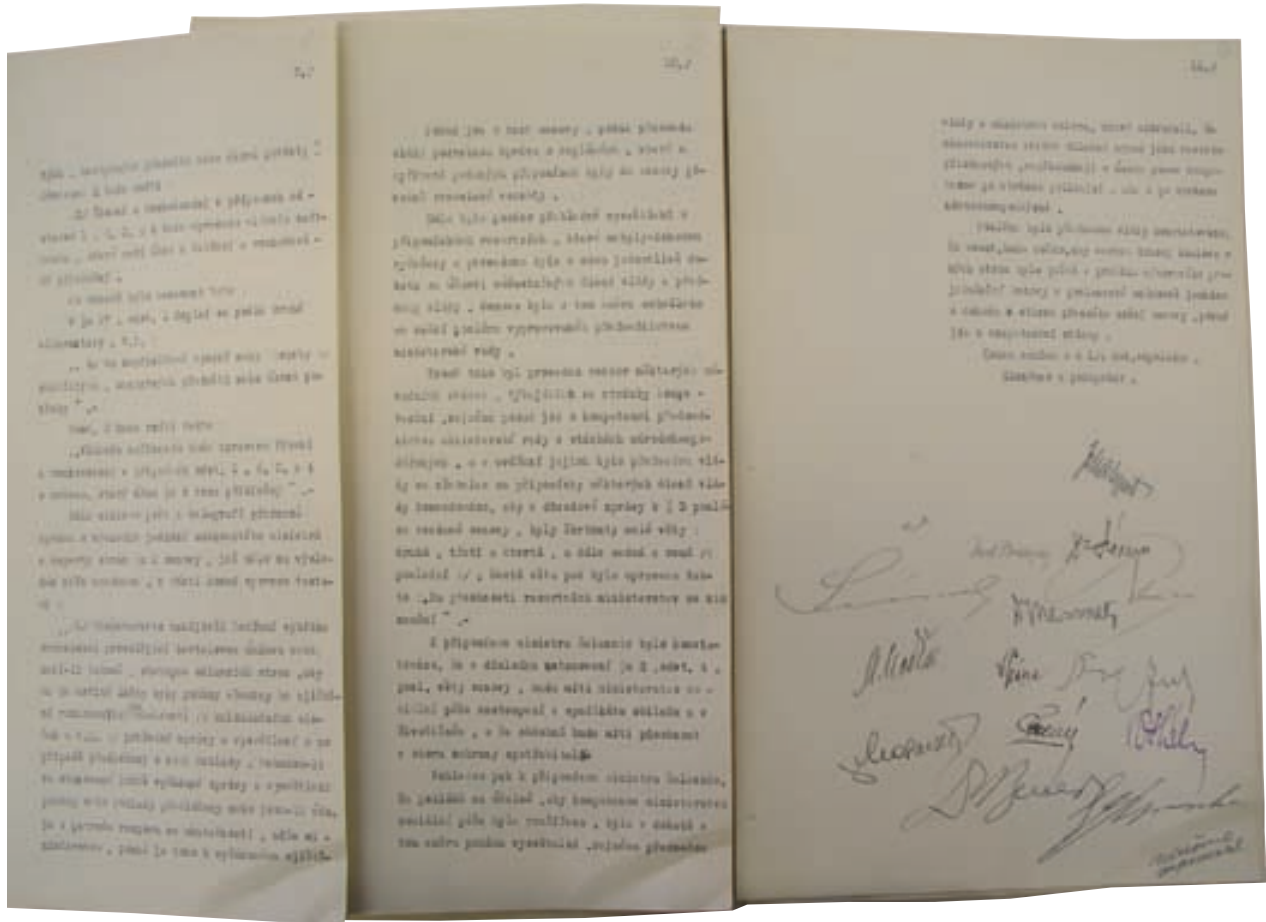
Jaký tedy vlastně byl tento zákon? Hned na počátku této kapitoly si můžeme položit jednoduchou otázku. Měl první československý zákon kartely potírat nebo naopak chránit? Zákon především kartely zlegalizoval, neboť do té doby byly postaveny na vratkou právní rovinu. Zákon o kartelech a monopolech celkově zapadá do regulační legislativní smršti roků 1933 a 1934 a dalších let. V třicátých letech byly totiž vydány stovky zákonů, vládních nařízení a vyhlášek, které napomáhaly monopolizaci.³⁴

Jaké novinky přinesl kartelový zákon z roku 1933?

Šlo vlastně o přiznání statu quo. Těžko by také bylo něco jiného možné, vždyť kartelizace řady klíčových odvětví pokrývala značnou část veškeré výroby. Kartely nevyklučovaly ani pravidla o zadávacích řízeních z roku 1920.³⁵ Podoba zákona se tedy velmi vzdaluje anglosaskému antitrustovému právu. Vláda vlastně „dostala pod kontrolu“ pouze případné největší negativní výstřelky chování kartelů, zejména cenové. Skutečností, že zákon byl zamýšlen především jako zákon cenový, napovídá mimo jiné i fakt, že podle paragrafu 40 kartelového zákona měla vláda možnost upravovat celní sazby. Vláda dále kromě kartelových mohla ovlivňovat také nepřiměřeně vysoké

34 Průcha, V. et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, I. díl*. Brno, 2004, s. 278.

35 Dle Hexnera tento „zadávací pořádek“ sice předpokládal především klasickou soutěž, nevyklučoval ale ani kartely bez ohledu na to, zda podaly kolektivní nebo jednotlivé nabídky. Hexner E. *Československé kartely. Sběrka přednášek pořádaných Českou společností národohospodářskou v období 1932–33*. XIV. Praha, 1933, s. 11.

Zápis z jednání československé vlády o návrhu kartelového zákona.

ceny soukromých monopolů, a dokonce i ceny firem stojících mimo kartely či obecně „nepřiměřeně vysoké ceny (sazby) důležitých, nezbytných předmětů nebo úkonů potřeby“.³⁶ Účinným nástrojem v tomto směru bylo oprávnění stanovit nejvyšší přípustnou cenu.

Jednotlivá ustanovení zákona

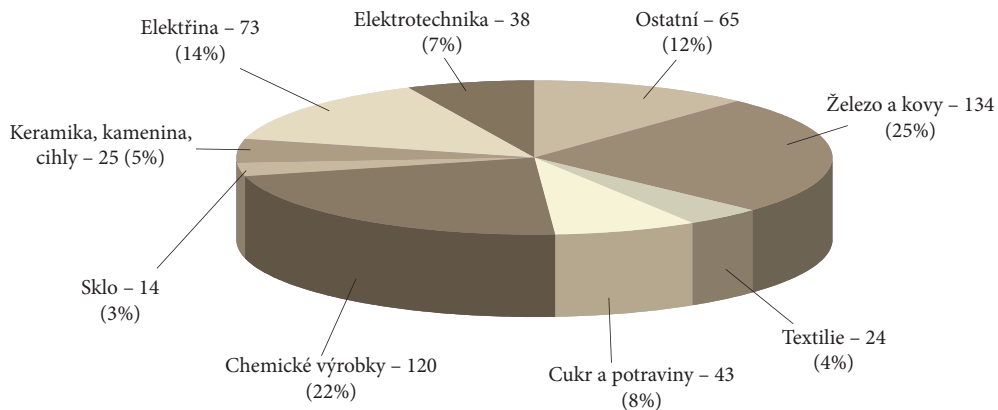
Zákon, ze dne 12. července 1933 č. 141 Sbírky zákonů a nařízení o kartelech a soukromých monopolech definuje ve svém prvním paragrafu kartelové úmluvy následujícím způsobem: jsou to „úmluvy samostatných podnikatelů, jimiž se smluvní strany zavazují obmeziti nebo vyloučiti mezi sebou volnost soutěže úpravou výroby, odbytu, obchodních podmínek, cen nebo, pokud jde o podmínky dopravní, úvěrní nebo pojišťovací, též sazeb, je-li účelem úmluv ovládnouti co možná neúčinněji trh.“ K platnosti takovýchto úmluv bylo zapotřebí, aby byly učiněny písemně do kartelového rejstříku u Státního úřadu statistického.³⁷ Do rejstříku se zapisoval předmět kartelové úmluvy, datum uzavření kartelu, doba jeho trvání, jména smluvních stran, jejich zastoupení a také informace zda byla zřízena organizace provádějící kartel. Podání bylo možné učinit v jazyce státním nebo menšinovém (především tak bylo činěno v němčině), zákon to však výslovně neřešil. Zápisy v rejstříku byly veřejnosti přístupné, sbírka jednotlivých kartelových úmluv byla naopak tajná. K zápisu do kartelového rejstříku náležely i dohody uzavřené v cizině, avšak pouze ty, jejichž provádění se vztahovalo na území Československa. Naopak mimo působnost zákona byly „kartely exportní“.³⁸ Podle stavu z 1. listopadu 1933 bylo k zápisu

36 Hexner a Martínek k tomu uvádějí: „Ukáže-li se, že vedle smluvních ustanovení kartelových, neplatných vzhledem k rozhodnutí podle odst. 1 § 12 kartelového zákona, zůstanou v platnosti obdobná ustanovení smluv, uzavřených o dodávkách outsidersy s cenami sice nižšími než původní ceny kartelové, ale vyššími než ceny stanovené vládou, pak bude moci býti použito ustanovení § 17, odst. 1, č. 2. I zde platí to, co výše řečeno o monopolech, o možnosti zásahu do cen a obchodních podmínek, o smířčím řízení a dovolání kartelovému soudu.“ Hexner, E. – Martínek, K. *Kartelové a syndikalizační předpisy československé*. Praha, 1936, s. 111.

37 V praxi se vedly o zápis i spory. Nejasné bylo zpočátku, zda zapisovat kartelové úmluvy v pojišřovnictví. V tomto oboru se ostatně vedly rozpory již na jednání předsednictva ministerské rady. Ministerstvo vnitra zastávalo názor, že potřebnou regulaci v oboru vykonává samo ještě před účinností kartelového zákona. Spory ohledně zápisu do rejstříku vedly také jednotlivé firmy či účastníci úmluv. Například Sdružení velkoobchodníků s rybami, nákupní a dovozní společnost podalo v polovině roku 1946 žalobu proti statistickému úřadu proti zápisu. Argumentace této organizace byla založena na nové politické a hospodářské poválečné situaci spojené s řízeným hospodářstvím. Sdružení sledovalo údajně pouze ten cíl, aby zboží, které mu bylo centrálně přiděleno rozdělovalo se podle předem stanoveného klíče rovnoměrně mezi své podílňky a ti je pak rovnoměrně rozdělovali dál. „Podstatným cílem sdružení jest tudíž neúčelnější a rovnoměrné uspokojení konsumentů a nikoli závazek smluvních strany omeziti nebo vyloučiti mezi sebou volnost soutěže,“ uvádí se v žalobě podané k Nejvyššímu správnímu soudu. Viz Národní archiv (NA), fond - Kartelový rejstřík (KR), kart. 140.

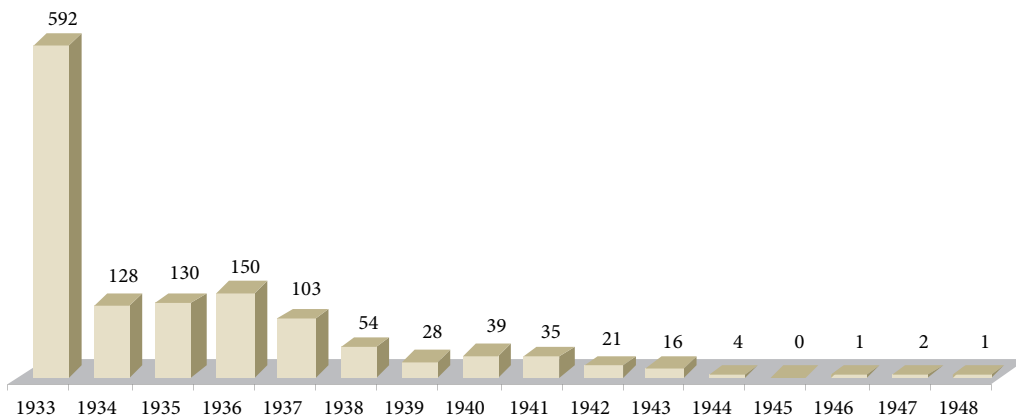
38 Paragraf 37 zákona přímo uváděl, že nelze jeho ustanovení použít na ceny nebo sazby vyplývající z úmluv mezinárodních, pokud je vláda vzala se souhlasem na vědomí. V reálném případě šlo například o mezinárodní Chadbournovy úmluvy o cukru. Uvedený odstavec bylo možné použít jen v zájmu veřejném. Negativně proto byla vyřizena například žádost bratří Redlhammerů z Jablonce. Jejich firma žádala v roce 1933, aby vláda vzala ve smyslu tohoto paragrafu na vědomí jejich kartelové úmluvy s firmami z Cách. Firma podnikala v oblasti produkce perel a knoflíků, nejednalo se tedy o zboží ve veřejném zájmu. Viz NA, fond - Presidium ministerské rady (PMR), kart. 3613.

Členění kartelových dohod dle odvětví k 1. 11. 1933

Údaje do grafu byly použity z: Stehlik, J. Kartelový rejstřík a kartelová statistika. Statistický obzor, 1933, roč. XIV., s. s. 458-461.

Vývoj počtu nových zápisů do kartelového rejstříku

Údaje do grafu byly použity z inventáře fondu Kartelový rejstřík uloženého v Národním archivu v Praze.

do rejstříku ohlášeno 538 úmluv (z toho 84 procent byly dohody uzavřené ještě před nabytím účinnosti zákona). Většina úmluv měla zaštiťující organizaci – celkem téměř 70 procent.³⁹ Podíváme-li se na další vývoj zápisů, koncem června 1934 bylo zapsáno 678 úmluv (z toho 654 platných), o rok později pak 813 (725). Oproti tomu například v roce 1941, ovšem za zcela jiné hospodářské i politické situace, jich bylo zapsáno již 1245 (platných však pouze 369). Sporadicky se zapisovalo ještě po válce, takže poslední zapsaná úmluva upravující výrobu, odbyt, prodejní podmínky a ceny stavební keramiky má číslo 1304 a je z roku 1948. Zápisy následných oprav, doplňků a výmazů končí o dva roky později. V tomto kontextu je také důležité uvést, že uvedená čísla jsou do jisté míry relativní. Je například velkou otázkou kolik kartelů stálo mimo zákon jako tiché úmluvy (např. ve formě tzv. gentlemen agreements). Dle Státního úřadu statistického jich bylo velké množství. Řada kartelových úmluv nebyla ohlašována zřejmě proto, aby unikla pozornosti vlády i veřejnosti⁴⁰. Dle zákona se také nezapisovaly celé kartelové organizace, ale pouze jednotlivé úmluvy. Řada kartelů tak měla několik úmluv, které mohly být rušeny a nahrazovány novými, jiné úmluvu jedinou. Předmětem zápisu do rejstříku byly úmluvy, kdy kartel nabídl určité firmě finanční odškodnění za zastavení výroby. Příkladem je úmluva uzavřená a zapsaná pod číslem 873 mezi kartelem Keramika spol. s r.o. a majiteli Továrny na hliněné zboží v Jeničově Újezdě. Předmětem úmluvy bylo právě zastavení výroby za roční odškodné maximálně 24 tisíc korun.⁴¹

Od začátku platnosti zákona panovala řada sporů, které se týkaly jednotlivých zápisů. Jaroslav Šlemr z Ústředního svazu československých průmyslníků proto Státnímu úřadu statistickému v říjnu 1933 adresoval dopis obsahující celkem 52 dotazů k jednotlivým ustanovením zákona s žádostí o stanovisko. Jasně nebylo, zda se zákon vztahuje jen na prodejní, nebo i nákupní dohody, je-li dvoučlenná dohoda kartelem, jestli spadají pod zákon rajonová ujednání elektráren, jak je to se smlouvami o výhradním prodeji, zda je nutné registrovat kartely určující minimální ceny. Problematické byly i zápisy starších smluv nebo těch, které nedávno vypršely.⁴² Řadě podobných dotazů čelily také jednotlivé obchodní a hospodářské komory. Jejich ústředna v Praze proto vytvo-

39 Blíže viz článek vrchního odborového rady Státního úřadu statistického pověřeného Jaroslava Stehlíka, který byl koncem července 1933 pověřen vedením kartelového rejstříku. Stehlík, J. Kartelový rejstřík a kartelová statistika. *Statistický obzor*, 1933, roč. XIV, s. 458–461.

40 NA, PMR, kart. 3941.

41 NA, KR, kart. 39, evid. č. 873.

Tento typ smluv však podle pozdější judikatury nespadal do definice zákona. Například dle rozsudku Rv I 2864/38 Nejvyššího soudu úmluva, kterou se někdo zavázal k zastavení své podnikatelské činnosti nebyla kartelovou úmluvou. Soud řešil případ žaloby bývalého majitele továrny na Ústřední kancelář čsl. továren na drát a drátěné hřebíky. Podnikatel za zastavení výroby dostal úplatu 3 mil. korun. Tím, že přestal s výrobou a „převzal závazek konkurenční klausule, vypadl z článku osob soutěžících a přestal podle smluvního ujednání existovat jakou soutěžitel. Rečená dohoda usměrnila soutěž jiným způsobem, než jaký má na mysli...“ kartelový zákon. *Vážný*, 17194/1939. Dále též. *Soutěž a tvorba*, 1939, roč. 12, s. 96–99. Podobně případ isolačních trub a rozsudek Rv II 83/34. *Vážný*, 15702/1936.

42 NA, fond - Státní úřad statistický (SUS), kart. 44, i.č. P3528.1.

řila zvláštní kartelový výbor, který jednotlivé dotazy projednával a závěry následně mohly být prostřednictvím jeho zástupců rozšiřovány. Také zde byly řešeny otázky klíčové. Na první schůzi konané v říjnu 1933 v Praze byly například předneseny pochybnosti o tom, zda „za kartelovou úmluvu ve smyslu zákona budou pokládány též dohody výrobců o cenách výrobků, jestliže tyto výrobky vyrábějí ještě jiní výrobci, takže ovládnutí trhu nemůže nastati.“⁴³

Jaké nástroje získal stát v boji proti škodlivým účinkům kartelových dohod?

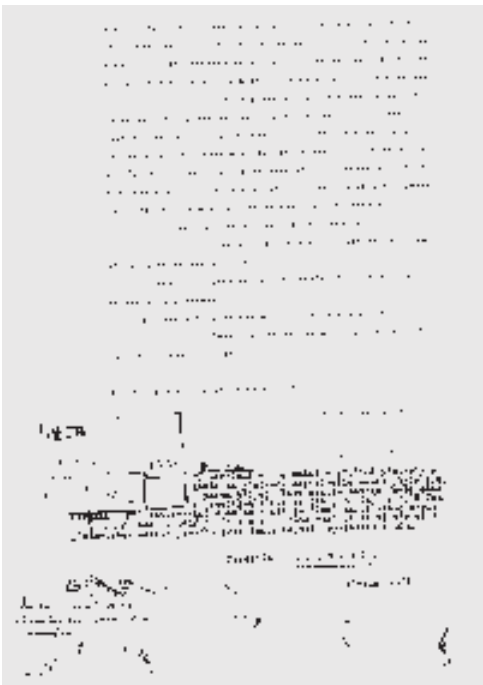
O této problematice hovoří druhá část zákona. Příslušné ministerstvo (samo nebo na příkaz vlády) mohlo v případě důvodné obavy, že by prováděním kartelu byl ohrožen veřejný zájem⁴⁴ nepřiměřeně vysokými cenami zahájit šetření. Příslušný orgán pak měl, podobně jako dnes Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, ze zákona oprávnění nahlížet do obchodních knih, záznamů, konat místní prohlídky. Situaci mohlo následně vyřešit smířčí řízení s představiteli kartelu. Podnět k zahájení smířčího řízení přitom mohly dát jednotlivé zájmové organizace, tedy i zákazníci kartelů. Pokud nepřineslo smířčí řízení uspokojivý výsledek, mohla vláda smluvním stranám zakázat požadování cen nad určitou výši nebo poskytování určitých podmínek či uskutečňování jiných bariér (závěra, výluka)⁴⁵. Pokud by zainteresované společnosti nedbaly tohoto vládního rozhodnutí, hrozilo jim složení jistoty až do výše 3 mil. korun, zrušení kartelové dohody a rozpuštění organizace řídicí kartel. Podobné situace byly ale velice ojedinělé a praktické využití kartelového zákona se omezilo na několik spíše výjimečných případů. Vláda o uvedených problémech nemusela rozhodovat sama, byla proto zřízena kartelová komise (složená převážně z úředníků vybraných ministerstev). Podle původního návrhu vlády tato komise neměla mít více než 7 členů. Nakonec se skládala z předsedy (Rudolf Hotowetz)⁴⁶, jeho náměstka a 7 členů tvořených zástupci

43 MZA, G115, kart. 397.

44 Tato právní konstrukce se však nevztahovala na všechny oblasti průmyslu. Jak uvádí Hexner a Martínek: „Hospodářsky neodůvodněně nepřiměřeně vysokými kartelovými cenami, na příklad šperků, nemusí býti ohrožen veřejný zájem.“ Hexner, E. – Martínek, K. *Kartelové a syndikalizační předpisy československé*. Praha, 1936, s. 71.

45 Dle Buchtely bylo možné za závěru považovat opatření, které výslovně směřuje k úplnému uzavření obvyklého obchodního styku viz – Buchtela, R. Dvě poznámky k výkladu pojmu závěry. *Revue pro právo kartelů a společností v Republice československé*. Roč. 1, 1934, s. 159–163. Buchtela sám působil jako odborník ve prospěch zakládání kartelů. Spolupůsobil při zakládání kartelu velkoobchodníků s plochým sklem a snažil se, aby do kartelu byli začleněni i někteří outsideři, kteří vystupovali proti vzniku kartelu. MZA, G115, kart. 1018.

46 Rudolf Hotowetz (1865–1945) působil před první světovou válkou jako první sekretář obchodní živnostenské komory v Praze. Po převratu byl v květnu 1920 jmenován ministrem pro zahraniční obchod a také ministrem obchodu. V roce 1921 na post ministra rezignoval (spor o celní politiku). Nadále se věnoval práci a vedení Všeobecného penzijního ústavu v Praze. Jako předseda kartelové komise složil slib před předsedou vlády Malypetrem dne 8. 9. 1933. Již o několik měsíců později navrhoval přeměnu komise v orgán, který by mohl lépe upravovat uspořádání firem na jednotlivých trzích: „bude žádoucí úprava korporativního sdružování jednotlivých oborů hospodářských pod egidou autorativní instituce státní, která by iniciovala organizaci každého oboru tak, aby se dělo s prospěchem pro celek oboru, bez zbytečných poruch pro jeho jednotlivé příslušníky a beze škody pro veřejnost a celé hospodářství. Takovou instituci –

Dopis prezidenta Nejvyššího správního soudu Emila Háchy, ve kterém se vyjadřuje k otázce předsedy kartelového soudu.

ministerstev průmyslu, obchodu a živností, zemědělství, veřejných prací, vnitra, financí, sociální péče a zahraničních věcí. Nebylo tak vyhověno například opakovaným návrhům ministerstva obrany o členství v komisi, ač toto ministerstvo mělo značné problémy v jednání s kartely, například o cenách leteckého benzínu. Odvolání proti rozhodnutí vlády (resp. komise) příslušelo kartelovému soudu⁴⁷. Podobně zájmové organizace se mohly odvolat k tomuto soudu, nebylo-li vyhověno jejich žádosti k zahájení smírčího řízení.

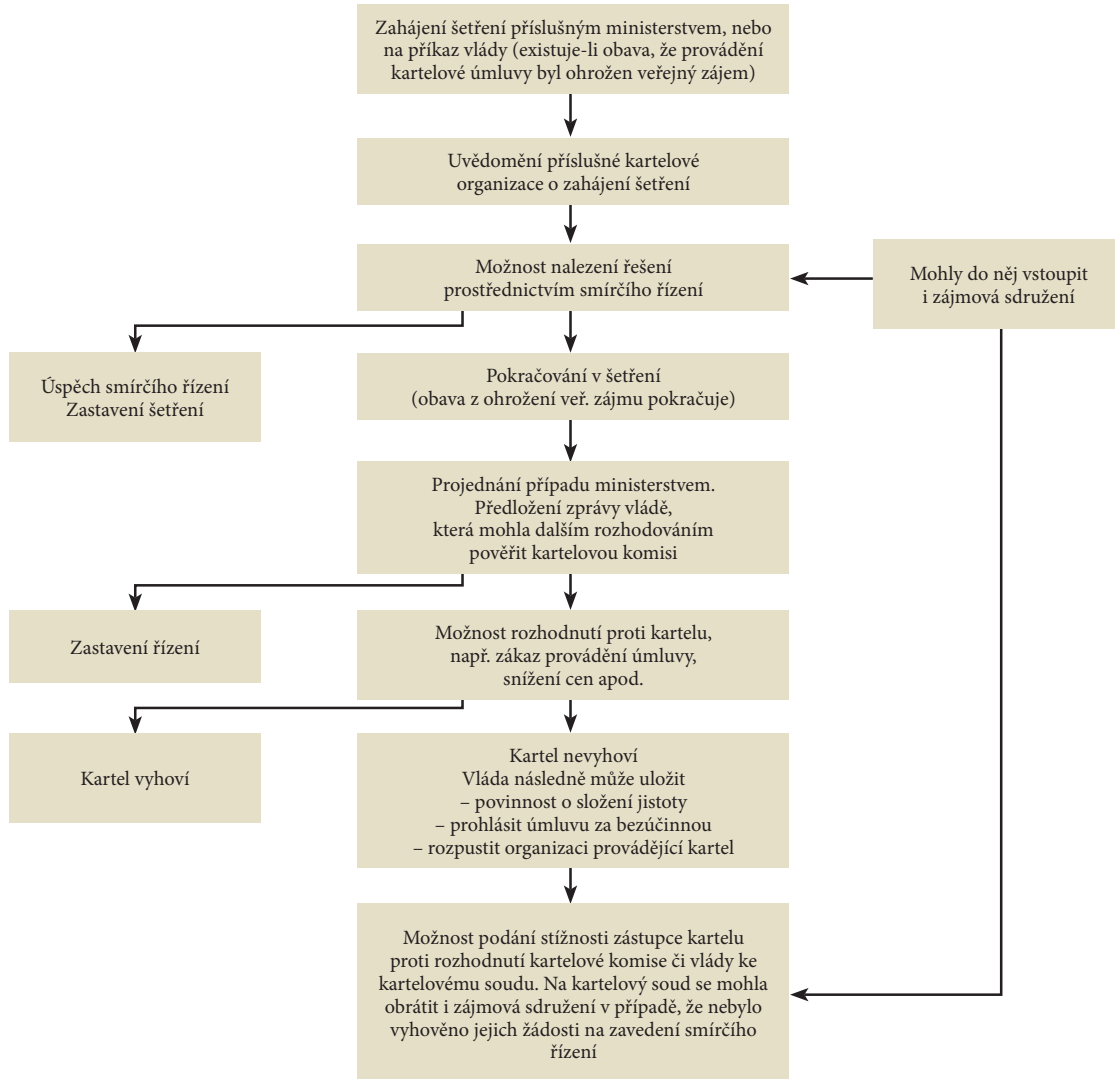
Jednotlivé příklady šetření podle kartelového zákona:

Pro ilustraci lze uvést tři, dle literatury a pramenů jsou také jedinými rozsáhlými šetřeními z dob první republiky. Jedná se o šetření

ku které očividně vede vývoj v jiných státech – navrhol jsem před časem na místě dnešní kartelové komise, která má zameziti vlastně cenové přehmaty. Musí je ovšem konstatovati, má-li je trestati. Ale už samo šetření o cenách, jejich podkladech a výši je nesmírně komplikované a zdlouhavé, snad se i celé zvrtné změnami valutárními a musí znova započít, takže nelze ani konce dohlédnouti.“ Sám Hotowetz však nebyl názorově pro silnější státní regulaci. Svou autoritou měl dle jeho názoru stát spíše podepírat snahy soukromého průmyslu, pokud ovšem neodporovaly zájmům celku. Hotowetz, R. Naše hospodářská situace na sklonku světové krise. *Sbírka přednášek pořádaných Českou společností národohospodářskou v období 1933-34*. Praha, 1934, s. 24–25.

47 Složení soudu se začalo řešit poměrně záhy, ještě v roce 1933. Prvním předsedou se měl stát prezident Nejvyššího správního soudu a pozdější prezident protektorátní republiky Emil Hácha. Jeho náměstkem pak druhý prezident stejného soudu Hugo Diwald. O rok později ještě nebylo složení soudu schváleno. Oba jmenovaní však již neměli zájem. Hácha v dopise předsednictvu ministerské rady tento fakt vysvětluje vzhledem k projednávané osnově zákona, která stanovovala maximální věkovou hranici pro věk soudce. Diwald tak měl ve funkci soudce skončit v roce 1936, Hácha pak v roce 1938. „Zvládnutí právního oboru tak obtížného a u nás tak nového vyžaduje delší doby. Časté střídání členů a zejména předsedů nemohlo by instituci kartelového soudu prospívat,“ uvádí ve svém dopise z 19. 3. 1934 Hácha. Sám pak doporučil předsedy senátů Nejvyššího správního soudu Josefa Tučka za náměstka předsedy a Osvalda Janotu za budoucího předsedu kartelového soudu. Personální problémy se sestavením soudu panovaly i po roce 1945. Viz Mazanec, M. *Nejvyšší správní soud před rokem 2003*. Nejvyšší správní soud, Brno 2003, s. 31. Prameny k třicátým létům. NA, PMR, kart. 632, sig. 1785/1.

Graf možného postupu státních orgánů při kartelovém šetření

cen cukru, papíru a železa. Všechny tři tyto případy spadají do doby těsně po nabytí účinnosti zákona a všechny vyznívají spíše do ztracena. Dobře však ilustrují postup jednotlivých zainteresovaných státních orgánů a konečný výsledek spojený s využitelností kartelového zákona.

Na začátku uvedeného procesu byla schůze ministerské rady ze dne 13. 10. 1933, která rozhodla o pověření kartelové komise k zahájení řízení o cenách výrobků průmyslu železářského, cukerního a papírnického. Následně byly uvědoměny jednotlivé ústřední organizace – prodejny a provedeno šetření pomocí znalců. Při plenárním zasedání kartelové komise v dubnu 1934 ohledně cukru nedošlo k dohodě zástupců jednotlivých ministerstev. Ministerstvo obchodu navrhlo zastavení řízení, ministerstvo sociální práce snížení cen cukru. Argumentace ke snížení cen byla následující: kartelový průmysl měl využít ve dvacátých letech konjunktury a v době hospodářské krize stabilizoval vysoké ceny. „Snažil se tak uniknout oběti, jež uložila krize, stabilizoval ceny svých výrobků a přesunul tím tíhu krize na slabší složky veškerého hospodářství.“⁴⁸ Ministerstvo proto navrhovalo snížení kartelových cen až o 20 procent, nicméně neúspěšně. Podobně bezvýsledné bylo rozsáhlé šetření trhu se železem. Situaci komplikoval rozdíl v cenách domácích a exportních, kdy tuzemská spotřeba vlastně dotovala export. Konečná zpráva proto navrhovala na základě odborných posudků zastavení řízení. Situace se projednávala ještě v roce 1935. Třetí schůze kartelové komise 12. června opět nedospěla k jednomyslnosti. Zástupce ministerstva zemědělství jako jediný navrhoval snížení cen o 25 procent. Věc tak musela být předložena vládě.⁴⁹

V oblasti papíru byly řešeny odděleně ceny grafických papírů a balicího a ceny papíru rotačního. V prvním případě byla ještě v říjnu 1933 vyrozuměna jako centrální organizace Prodejna spojených papíren. Ta původně zaštiťovala 32 papíren, z nichž 7 postupem času prodalo své kontingenty. Mimo kartel stálo v roce 1933 celkem 15 továren. Prodejna pro členy zajišťovala výhradní prodej a odbyt, v kartelu panoval zákaz zřizování nových továren. Kontingenty byly rozděleny procentuálně dle situace před založením kartelu. Na dodržování kvót dbala prodejna. Překročení kvót bylo podobně jako v jiných kartelech sankcionováno, naopak schodek byl doplácen určitou procentní částkou. Prodejna dodala k šetření informace, že v letech 1930 a 1931 došlo ke snížení cen grafického a balicího papíru, jako důvod uvedla konkurenční tlak „outsiderů“ a dovoz. Firmy proto nemohly vyplácet dividendy. V daném případě nevedlo k výsledku ani smířící řízení na žádost Svazu kamenotiskáren a reprodukčních závodů a Svazu grafických grémií. V pěti podnicích tvořících třetinu trhu bylo provedeno místní šetření – patřila mezi ně i největší firma v republice Hynek Spiro a synovci z Českého Krumlova. Bylo zjištěno, že z 25 papíren je pouze 12 ziskových, závěrem tedy nebylo možné usuzovat na nepřiměřeně vysoké ceny.

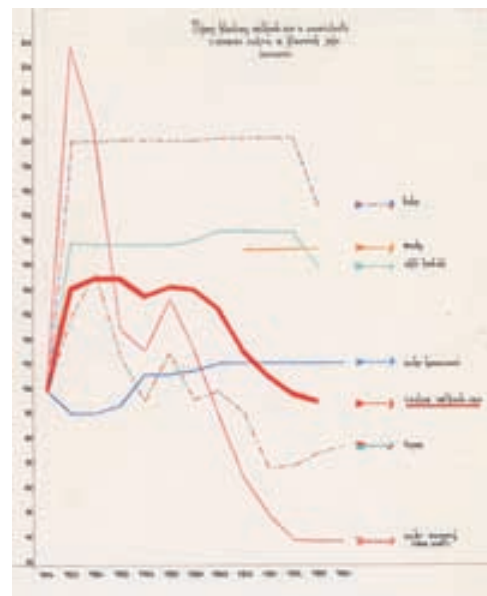
48 NA, PMR, Kartelová komise.

49 NA, PMR, kart. 3941.

Oproti tomu alespoň k částečně pozitivnímu výsledku vedlo šetření cen rotačního papíru. Otázkou však je, jakou měrou k tomu přispěl tlak odběratelů, neboť proti kartelu výrobců stál kartel velkých odběratelů – Melantrich, Národní politika, firma Mercy. Ti výrobcům rotačního papíru pohrozili zřízením vlastní nové velké továrny, a tím si vynutili slevy, které byly odstupňovány dle velikosti odběrů. Uvedený tlak byl zřejmě nutný, protože kartel výrobců obsahoval v roce 1933 šest firem a ani jediná další na trhu neexistovala. Snažila se však také vláda. V únoru 1934 byl zástupce kartelové prodejny vyzván ke snížení cen. V odpovědi bylo uvedeno, že v průběhu kartelového šetření již došlo k pětiprocentnímu snížení cen a další není možné. V lednu 1935 pak příslušná prodejna informovala o povolení dalších slev, zhruba tříprocentních. V tomto jediném případě lze tedy konstatovat, že kartelový zákon alespoň částečně naplnil v praxi cíl svého přijetí.

Existovala pak zřejmě i řada dalších případů, které byly vedeny jako návrhy a kartelová komise je sama zamítla a ke klasickému šetření vůbec nedošlo. Příkladem může být stížnost Říšského svazu německých živnostenských společností v Praze II z roku 1935. Podnět byl směřován proti Svazu dentálních závodů v Praze, který ztěžoval přijetí nových členů. Podmínkou přijetí totiž byla pětiletá praxe a kapitál 200 tisíc Kč. Kdo však nebyl členem svazu nedostal zboží, které potřeboval. V dané věci již dříve rozhodovalo ministerstvo obchodu, které stěžovateli sdělilo, že „neshledalo důvodu k zakročení podle ustanovení kartelového zákona, upozornilo však na případnou možnost domoci se nápravy cestou soudní na podkladě zákona proti nekalé soutěži.“⁵⁰ Tento závěr pak schválila i kartelová komise.

Kromě příslušných ministerstev byly kartelové stížnosti zasílány i obchodním a živnostenským komorám. Ústředna československých a živnostenských komor v Praze měla svůj kartelový výbor, kde se případy projednávaly. Ten jednotlivé stížnosti přiděloval

Graf vývoje cen cukru při jejich projednávání kartelovou komisí.

50 NA, PMR, kart. 3941.

Obálka pamfletu komunistického poslance
Rudolfa Slánského.

křešení vybrané oblasti komoře, která vypracovala posudek. Například Obchodní a živnostenská komora v Brně obdržela v roce 1937 podnět Zemského svazu obchodních grémií v Brně poukazující na zdražení pokladničních stvrzenek (paragonů) místy až o 100 procent. Uvedené informace se však nepotvrdily, také kartel výrobců paragonů nebyl registrován, i když zřejmě k určitému společnému postupu výrobců došlo. Závěrem šetření bylo konstatováno, že zvýšení cen obnáší pouze 15–25 procent, „bře-li se ovšem v úvahu rozumná cena minulého roku a nikoli cena, kterou z prestižních důvodů někteří výrobci snížili pod hladinu výrobní ceny.“⁵¹ Z těchto důvodů bylo shledáno navýšení cen za přiměřené. Obchodní a živnostenské komory tedy pravidelně šetřily chování kartelů a hledaly řešení jednotlivých případů. Zajímavá je však v tomto kontextu kauza z roku 1935, kdy se Obchodní a živnostenská komora v Brně sama dostala do rozporu se soutěžním právem. Komora rozesílala oběžník, „v němž vyzývala moravsko-slezské obchodníky, aby se přihlásili o komisionářství Československé obilní společnosti pouze prostřednictvím firmy „Moravobil“ v Brně, která je pro Moravu příslušná.“⁵² Postižená společnost se proto obrátila na soud. Vyslovila se proti vymezení obchodního teritoria a žalobu podala podle zákona o nekalé soutěži. V dané věci padlo více rozsudků. Krajský soud civilní v Brně žalobu zamítl pro nepřipustnost pořadu práva. Proti tomuto závěru vystoupil Vrchní soud v Brně, nicméně případ ve prospěch komory uzavřel Nejvyšší soud. Žaloba byla zamítnuta z procesních důvodů (jednalo se ze strany komory o projev z oboru úřední kompetence, který nemohl být řešen jako občanskoprávní věc).

Další ustanovení kartelového zákona

Kartelový zákon se nevztahoval pouze na kartely samotné. Ve své třetí části pamatoval i na další významné podniky (dnes

51 MZA, G115, kart. 403.

52 MZA, G115, kart. 402.

bychom řekli dominanty či subjekty z významnou ekonomickou silou). Jednalo se o soukromé monopoly udržující nepřiměřeně vysoké ceny, významné firmy stojící mimo kartely či odběratele kartelů. Na druhou stranu zákonu nebyly podrobeny státní monopoly, státní závody, ústavy apod.

Možnost vystoupení z kartelu

Zákon dále určitým způsobem upravoval i vztahy uvnitř kartelu. Společnosti, které již nechtěly nebo nemohly dohody naplňovat, měly podle paragrafu 26 možnost od úmluvy odstoupit, pokud bylo jejím prováděním jejich podnikání ohroženo. Odchod z kartelu byl ovšem účinný pouze tehdy, pokud další smluvní strany nevznesly žádné námitky. Když se tak ale stalo, nezbylo společnosti, která chtěla z kartelu odejít, než vznést žalobu a žádat soud o uznání, že její postup je oprávněný. Příslušné v této věci byly krajské obchodní soudy. Soud měl pak přihlížet nejen k situaci odstupující strany, ale i ke škodě způsobené ostatním členům dohody, která mohla nastat. I z tohoto ustanovení je zřejmé, že stát kartelovým zákonem existenci těchto uskupení do značné míry bránil a ochraňoval. Vystoupení z kartelu bylo velice složité, téměř nemožné. Svědčí o tom snaha Továrny na zboží hliněné a šamotové Laufer a spol z Grundmühlenu v Čechách. Firma na základě paragrafů 26 a 27 podala žalobu na odstup z keramického kartelu. Tento spor však ponechala „v klidu“, neměla totiž prostředky na soudního znalce. Kartel pak nelenil, zažaloval firmu na základě konvenční pokuty u rozhodčího soudu a vymohl si tak zápis zástavního práva a povolení exekuce.⁵³ Podle dobového odborníka na soutěžní právo Františka Šterna byly kartely v této souvislosti jakýmsi hospodářským manželstvím, jehož uzavření se mělo dít prakticky na věky. „Zákonodárce nemůže připustiti a nepřipustí, aby manželé odešli bez jakýchkoliv důvodů, proti vůli druhého a bez jakékoliv formy,“ uvádí Štern.⁵⁴ Dále připojuje myšlenku, že odstup od kartelu měl být pouze krajním prostředkem. „Jde prostě o operativní zákrok, k němuž saháme, když máme zjištěno, že další therapeutické prostředky selhaly. Avšak bude otázkou případu, zda tuto operaci připustíme i tehdy, je-li převážná pravděpodobnost, že pacient při ní zemře, jinými slovy: jest otázka, připustí-li se právo k výkonu o odstupu i tehdy, ohrozí-li se jím nejen kartel, nýbrž rozpuštěním jeho i karteloví účastníci sami.“⁵⁵ Je tedy jasné, že odstup z kartelu byl nesmírně komplikovanou záležitostí a stával se doslova iluzorním i s přihlédnutím k délce

53 NA, PMR, kart. 3940, sig. Národohospodářský odbor a kartelový zákon. Judikatura osvětluje i na dalším případě složitost možného odstupu z kartelu. Příkladem je případ z oblasti impregnace dřeva. Jedna z firem se zavázala, že nebude impregnovat ve svém závodě telegrafní tyče a další sortiment za roční odstupné 28 tisíc korun. V roce 1936 oznámila kartelu odstup od úmluvy, kartel však podal námitky a firma se obrátila na soud, kde zdůrazňovala, že jejím dalším setrváním v kartelu by byla její existence ohrožena. Jednotlivé soudní instance pak posuzovaly škody plynoucí z odstupu pro obě strany sporu. Fakt, že by strana odstupující z kartelu měla být poškozena pokračováním kartelu sám o sobě nemohl stačit k odůvodnění jejího nároku na odstup. *Vážný*, 16634/1938.

54 Štern, F. Soukromoprávní normy československého kartelového zákona. *Soutěž a tvorba*, 1934, roč. 7., s. 41.

55 Tamtéž, s. 43.

soudních sporů v jednotlivých instancích (max. 3). Malé firmy, které chtěly kartel opustit mohly být ohroženy i pravomocemi rozhodčích soudů.⁵⁶

Outsideri

Zajímavý je také postoj zákona vzhledem ke společnostem stojícím mimo kartel, tzv. outsiderům. Jak již bylo uvedeno výše, také jejich ceny, pokud byly „nepřiměřeně vysoké“, mohly být předmětem regulace ze strany vlády (§ 17, odst. 2 zákona, blíže viz vládní nařízení ze dne 21. 10. 1933 č. 207 Sb.z. a n.⁵⁷). Outsiderům byl obecně přikládán dokonce negativní vliv na soutěž. „V hospodářském životě se dosti často ztotožňuje vyděrač s outsiderem. Normální kartely bojují hlavně proti vyděračům, poněvadž tito se nezúčastňují jistých obětí, které snášejí kartely při exportu a kořistí z domácích, často vysokých cen. Kartelový zákon nevyklučuje možnost dispoic veřejné správy ohledně součinnosti outsiderů při obětích kartelu na zahraničním trhu, pro exportující průmysl apod.“⁵⁸ vysvětluje slovenský právník Hexner ve svém komentáři k zákonu. Také z uvedeného je patrné, že kartelový zákon cenové a jiné dohody především chránil, a to na úkor volné soutěže.

KARTELY A JEJICH POZICE V ČESKOSLOVENSKU

Projdeme-li si kartelový rejstřík s komentářem z roku 1935 zjistíme, že zkartelizována byla všechna hlavní odvětví průmyslové výroby. Můžeme tedy volně parafrázovat výrok komunistického poslance Rudolfa Slánského, neboť do kartelu se vlastně člověk v Československu narodil (kartel dětských kočárků), v kartelu byl také pochován (kartel náhrobních kamenů). Zatímco pro poslance Slánského byl tento fakt negativním jevem (ve smyslu názvu jeho pamfletu 1000 kartelů 1000 pijavic⁵⁹), pro některé národohospodáře byla tato situace „důkazem mimořádné čilosti v postupu kartelového organisování celého československého hospodářství.“⁶⁰

56 Frydrych, J. Kartelové zákony slovanských států. *Právní obzor*, 1933, roč. XVI., s. 494.

57 Hexner, E., Martínek, K. *Kartelové a syndikalisační předpisy československé*. Praha, 1936, s. 267–271.

58 Tamtéž, s. 114.

59 Slánský uvádí svou knížku titulkem „Karteláři Tě provázejí od narození až do hrobu.“ Dále pak text pokračuje: „Jakmile přijde československý občan na svět, už má co dělat s kartelem – existuje kartel dětských vozíků – a má s ním co dělat i když umírá – existuje kartel náhrobních kamenů.“ Slánský, R. *1000 kartelů 1000 pijavic. Kartely – veřejný nepřítel č. 1*. Praha, 1937, s. 3. Dle aktuálního názoru historiků znamenala kartelizace československého průmyslu „geniální řešení pro tu dobu, jež vadilo jen komunistům“. Viz rozhovor Karla Hvizďalý s historikem Zdeňkem Kárníkem. *Reflex*, 16. 8. 2007, roč. 18, č. 33, s. 20. Stejný historik však jinde uvádí, že kartely za schopnost držet vyšší ceny v době krize byly „napadány komunisty, sociálními demokraty a národními socialisty i částí agrárního tisku, který brojil proti drahotě průmyslového zboží, jež se stávalo pro zemědělce nedostupným... Celkem se cenová hladina průmyslových produktů snížila, v nehlubším bodu krize o 28 procent a u výrobků nekartelizovaných ještě asi o 5 procent více.“ Kárník, Z. *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl druhý*. Praha, 2002, s. 59.

60 Předmluva. *Československé kartely – Kartelový rejstřík s komentářem*. Praha, 1935, s. 6.

Situace v jednotlivých odvětvích

Jak konkrétně vypadala situace v jednotlivých odvětvích, ukáže nejlépe sám kartelový rejstřík. Při podrobném čtení zde najdeme prakticky všechny formy kartelových dohod, které by dnes byly tím nejzávažnějším porušením zákona o ochraně hospodářské soutěže. V oblasti hornictví fungovala od poloviny třicátých let kartelová organizace Uhlospol. V polovině třicátých let sem patřilo 17 společností tvořících 85 procent veškerého československého uhelného průmyslu. Z větších firem zde nebyly pouze doly v majetku státu, rosicko-oslavanský revír a doly Agrární banky. Hlavní cíl této organizace byl jasný. „Upravit odbyt uhlí a tím co nejvíce zmírnit, případně vůbec odstranit vzájemnou konkurenci tuzemských uhelných revírů.“⁶¹ Prakticky zcela kartelizován byl československý průmysl sklářský. Existoval i kartel velkoobchodníků se starým železem, kde bylo 16 největších českých firem. Jeho účelem bylo „zameziti nekalé soutěži při nákupu starého železa.“⁶² A co si pod touto nekalou soutěží můžeme představit? Právý opak dnešního významu tohoto pojmu. Vedle uvedené skupiny totiž existovala řada „outsiderů“, kteří nebyli vázáni výhradními dodávkami kartelovým hutím, a proto uvedeným velkoobchodníkům „nezdravě“ konkurovali. Poněkud odlišné formulace od současného pojetí najdeme i v konstatování o mezinárodních dohodách v železářském odvětví: „...jejich cílem jest pro některé druhy zajistiti domácí odbytiště před dumpingovým podbízením nebo jinými cenovými poruchami.“⁶³ Také z této formulace je jasné, že filozofie ochrany hospodářské soutěže byla před 70 lety zcela odlišná od té současné.

Kontingentní smlouva československých pivovarů.

61 Kašpar, J. a redakce Hospodářského rozhledu. *Československé kartely – Kartelový rejstřík s komentářem*. Praha, 1935, s. 41.

62 Tamtéž, s. 111.

63 Tamtéž, s. 121.

V oblasti pivovarnictví byli hostinští zavazováni k výhradním odběrům. Ilustrační dobové foto: restaurace Na Piavě v Brně.

Situace v pivovarnictví

Významnou regulaci chování firem učinil stát také v pivovarnictví, kde bylo členství v kartelu předpokladem ke slevě na dani z piva. K tzv. kontingentní smlouvě uvedené v život v roce 1935 proto ještě téhož toku přistoupilo 99 procent všech pivovarů, celkem šlo o 362 firem. „Vláda vycházela z názoru, že nezřízená soutěž mezi pivovary způsobuje pivovarům neodůvodněné ztráty a tím zatěžuje jejich výrobní kalkulaci, již se jevila nutnost ulehčit,“ uvádí se v dobovém komentáři ke kartelovému rejstříku na vysvětlenou.⁶⁴ Kontingenty byly stanoveny podle 4 oblastí (Velká Praha, ostatní území Čech, země moravskoslezské a Slovensko s Podkarpat-skou Rusí) a výstavů. Pivovarům, které je nevyčerpaly, byla stanovena náhrada 10 korun za 1 hl, za překročení kontingentu se mělo naopak platit 12,5 korun za 1 hl⁶⁵. Tato cena neměla být přitom tak velká, aby nedovolovala expanzi pivovarů, pivovarská smlouva byla proto označována za velmi pružnou. Kromě vlády vytvářely kartely také samotné pivovary. Čechy (s výstavem 6 mil. hl v roce 1934) byly zkartelizované zhruba z poloviny. Tak jako dnes hledaly pivovary cestu k odbytu přes hostinské, kteří logicky měli zájem na úspoře svých nákladů na vybavení restaurací. Postupně se proto pivovary dohodly (například šlo o smíchovský pivovar, Velké Popovice, Bráník a další), že tato soutěž je pro ně škodlivá a budou si „v zájmu spotřebitelů“ konkurovat mezi sebou pouze cenou a kvalitou piva. A zatímco české pivovary nechtěly doplácet na požadavky hostinských, moravský trh se domlouval na stanovení minimálních cen a zálohy na pivní lahve⁶⁶. I tento postup měl přispět ke konsolidaci trhu a zabránit „nekalé soutěži“ v době hospodářské krize. Režie jednotlivých stáčíren se výrazně snížila, proto kartelová úmluva stanovila minimální ceny lahvového piva, které neměly být za žádných okolností snižovány. Dohoda se vztahovala nejen na město Prostějov, ale i na celý politický okres. Úmluvu podepsali v roce 1934 zástupci celkem 12 pivovarů. Uvedená kartelová dohoda, však nebyla na Moravě a ve Slezsku jedinou. „Vzájemnou ochrannou smlouvu“ uzavřelo v roce 1936 několik desítek firem sdružených do Ochranného svazu Českomoravských pivovarů (Svaz) se sídlem v Přerově a Schutzverband mährisch-schlesischer Brauereien z Moravské Ostravy. Také zde vadila „nekalá soutěž“. Bylo tedy nutné učinit jí „přítřž, aby obchod pivem byl postaven na zdravý základ.“⁶⁷ Pivovar jedné strany neměl přímo ani nepřímo dodávat pivo chráněným odběratelům druhé smluví strany. Aby nevznikaly třenice, musely jednotlivé pivovary dodat Svazu seznam všech svých odběratelů. Smlouva řešila také přístup k novým odběratelům, postoupení odběratele jinému pivovaru, vzájemnou výměnu odběratelů a další detaily. Pivovary kartelem získaly teritoriální ochranu. Stanoviště (hostinců), které ukončilo svou činnost, bylo ještě celý rok chráněno ve prospěch daného dodavatele piva. Pokud

64 Československé kartely – Kartelový rejstřík s komentářem. Praha, 1935, s. 205.

65 MZA, H613, kart. 4, i.č. 78.

66 NA, KR, kart. 70, i.č. 685.

67 NA, KR, kart. 93, evid. č. 865.

na uvedeném místě po této ochranné lhůtě vznikla nová živnost, byla brána za tzv. nového odběratele. O něj však konkurence mohla usilovat pouze první 4 týdny. Kdo vyhrál, měl uvedené místo již kartelem chráněno. Kartel řešil také mnoho dalších detailů, úmluva sama obsahovala 37 paragrafů, tedy měla podobný rozsah jako samotný kartelový zákon.

Vymezování jednotlivých teritorií existovalo ve smlouvách mezi pivovary ostatně ještě před nabytím účinnosti kartelového zákona. Příkladem může být smlouva Prvního brněnského akciového pivovaru a sladovny se znojenským pivovarem z roku 1925 vymezující jednotlivé hostince na jižní Moravě. Pivovary si dále zavazovaly tyto hostinské výhradními odběry.⁶⁸ Brněnský pivovar například zapůjčil v roce 1931 pod touto podmínkou 50 tisíc korun provozovateli restaurace na rohu Křenové a Masné ulice v Brně. Pokud roční odběr desítky obnášel nejméně 400 hl, mohl si tento hostinský odepstat z dluhu 4.166 korun, což také téměř každý rok činil. Smlouva zřejmě vedla ke vzájemné spokojenosti, takže byla v roce 1936 rozšířena na dvanáctistupňové pivo (namísto plzeňského), za což byla vypsána patřičná bonifikace. Možnost čepovat sortiment konkurence však skončila definitivně, pokud by byla smlouva porušena. Hostinský by pak musel zaplatit brněnskému pivovaru 50 korun za hektolitr piva konkurence, které svým hostům nabídl.⁶⁹

Další významné trhy

Svůj trh si chránily také elektrárny, které činily úmluvy s obcemi a vytvářely si oblasti, kam nepouštěly konkurenci.⁷⁰ Toto tzv. rajónování platilo i v zemědělství. V pojišťovnictví pak existovaly „dohody o výměně informací“. Společnosti se dohodly na založení a vedení společné statistiky zakládané pro odhad rizik. Řešilo

68 Tyto výhradní odběry nebyly posuzovány jako jev proti dobrým mrávům a byly běžné. Nebylo však jednoduché se z nich vyvázat, pokud pivovar nesouhlasil. Totéž platilo i v případě vzdání se hostinské koncese. Naložil-li hostinský s koncesí proti úmluvě, nemohl proti nárokům uplatňovaným ze strany pivovaru nic namítat. Viz Rc I 1827/26. *Vážný*, 6739/1927. Hexner, E., Martínek, K. *Kartelové a syndikalizační předpisy československé*. Praha, 1936, s.179. Platnost smluv o výhradních odběrech byla potvrzena také řadou dalších rozsudků, např. Rv I 1458/31, Rv I 88/31, Rv I 550/26, Rv I 115/27. Existuje však judikát, který dal za pravdu hostinskému proti pivovaru. Jedná se o rozsudek Nejvyššího soudu Rv I 623/25 ze dne 27. května 1925. Provozovatel hostince se zavázal k výhradním odběrům na dobu 20 let. Tento hostinský však odebral 800 hl piva od konkurence a smluvní pivovar jej zažaloval, ovšem neúspěšně. Důvodem však nebyl fakt, že by snad smlouvy o výhradním odběru odporovaly dobrým mrávům, ale situace, kdy daná smlouva vyznívala jednostranně ve prospěch pivovaru, jehož závazky byly naopak velice volné. Smlouva vylučovala jakoukoliv povinnost pivovaru pivo dodávat a obsahovala jen všeobecný slib, že se pivovar vynasadí pivo dodávat. Tím byla živnost daného hostinského vydána napospas libovůli dodavatele a z tohoto důvodu byla daná smlouva neslučitelná s právním řádem. Viz *Vážný*, 5084, s. 983–984.

69 MZA, H613, kart. 9, i.č. 157,159.

70 Příkladem může být kartel zaregistrovaný v rejstříku pod číslem 409. Domažlice a Západočeské elektrárny uzavřely úmluvu, podle které obec mohla zásobit energií pouze svůj katastr. Západočeské elektrárny tak získaly oproti předchozímu stavu okolní obce. Pokud by Domažlice do budoucna nebyly schopny uspokojit případné velkoobdávatele v katastru obce, měly Západočeské elektrárny tuto potřebu zajistit. Úmluva byla zapsána jako řada jiných v roce 1933, platila však od roku 1927 a vymazána byla v roce 1938. Nebyla přítom nijak výjimečnou. Viz NA, KR, kart. 51.

se, zda takováto dohoda podléhá zapsání do kartelového rejstříku, když byly sazby schvalovány ministerstvem vnitra. Nakonec však byly tyto dohody k zápisu přihlášeny. Podobně v kartelovém rejstříku najdeme i další rarity: jsou zde úmluvy týkající se rozbušek, dentálních potřeb, rákosových pletiv, pohlednic, přiboudliny (používá se v lihovarství), pluhových ostří, kyslíku, kokainu, sirupu, ledu, impregnace dřeva, konví na mléko, droždí, octa, dětských kočárků, bruslí, náhrobních kamenů, skelných odpadků, seker, lopat a rýčů, podkúvek, okras na vánoční stromky, velocipedových sedel, odtučněných kostí, tenisových míčků, okurkových konzerv a řada dalších. Kartely se nevyhýbaly ani duševnímu vlastnictví – viz kartel brněnských architektů.

Jak vypadaly některé další úmluvy?

Příklad 1 – kartel výrobců tenisových míčků

Zástupce firmy Dunlop v Československu učinil svým obchodním partnerům prodávajícím tenisové míčky Slazenger a Rubant velice podrobný návrh dohody, kterou konkurenti v roce 1935 akceptovali. Důvodem vzniku kartelu byly především klesající ceny, které šly oproti předešlé sezoně dolů o více než 20 procent.⁷¹ Klesaly také ceny pronájmu tenisových kurtů či ceny raket. Lidé jednoduše v době po hospodářské krizi přecházeli z drahých sportů, mezi něž tenis rozhodně patřil, na levnější. Úmluva týkající se tenisových míčků platila až do konce roku 1938. Dohoda stanovila pouze prodej prostřednictvím obchodníků, tedy nikoliv přímo zákazníkům. Stanoveny byly ceny jednotlivých značek, pro obchodníky a prodejce pak minimální ceny (pokud by obchodník své ceny podbízel – nedostal by po dva roky raket ani jedné značky). Velice detailně

71 Hospodářský rozhled ze dne 24. ledna 1935 uvádí na s. 10 v článku „Tennis pod cenovou kontrolou“ pokles cen míčků z 126 na 100 korun za tucet míčků. Přesně tuto minimální cenu stanovil ve své dohodě kartel – týkala se míčků Slazenger, míčky dalších značek byly levnější – Dunlop 96, Rubant 84 za tucet. Vždy šlo o ceny pro konečný prodej zákazníkům. NA, KR, kart. 78, evid. č. 771.

Společnost Slazenger potvrzuje přijetí návrhu kartelové dohody v oblasti tenisových míčků.

byla rozdělena propagační činnost na jednotlivé župy, v Praze dokonce na jednotlivé kluby. „Příslušné župy a kluby budou navštíveny pouze zástupcem té značky, které tyto župy neb kluby byly přiděleny. Tým vyzve župu neb klub k výhradnímu používání míčů své značky a nezdaří-li se mu uzavřít příslušné písemné ujednání, bude žádati vypsání písemné soutěže všech tří značek. Dojde-li k podání nabídek všech tří účastněných, budou tyto nabídky sestaveny v Praze a podány současně na poštu.“ Tento postup měl vést k tomu, aby vyhrál předem určený zájemce, do jehož rajónu uvedená župa či klub patřili. „Jest samozřejmým zájmem a účelem této dohody docílití podstatné snížení nesnesitelně vzrostlých nároků na propagandu a jest v zájmu všech, aby dosavadní vysoké přídělky míčů propagačních byly zkráceny,“⁷² vysvětluje se dále v dohodě. Tak jako v jiných případech i tento kartel měl své smluvní pokuty. V případě porušení ustanovení smluv byl hříšník nucen zaplatit 10 tisíc korun.

Příklad 2 – rajonování vesnic a ulic

Rajonování jednotlivých oblastí, kam účastníci kartelů mohli a nemohli dodávat své zboží v některých případech vedlo k dokonalosti. Příkladem může být kartel cihelen na Ostravsku, který fungoval v letech 1932–35. Hospodářský svaz cihelen v Moravské Ostravě zásoboval především uvedené město, zatímco Orlovské cihelny patřící pod Guttmanuskou hornickou a průmyslovou společnost měly svůj rajón v okolí. Svůj prostor obě strany navzájem respektovaly, střetávaly se ale v obcích Radvanice a Heřmanice. Kartelová úmluva proto velice striktně vymezuje dané hranice. V Radvanicích měl Svaz zajišťovat 55 procent dodávek, Orlovské cihelny zbylých 45 procent. Obě firmy si proto musely zasílat měsíčně výpisy všech dodávek ohledně obce, aby koncem roku stanovené poměry zachovaly. Ještě zajímavější je bod úmluvy ohledně Heřmanic, kde byla hranice dodávek stanovena při „společné procházce“ včetně „hraničního bodu A“ směrem „ke křižovatce cest“⁷³. Dohoda dále pamatovala na stanovení ceny pro zákazníky a řešila i případné překročení kvót. Svůj podíl na trhu dostala i třetí strana, tedy Velkostatek, parní cihelna a lihovar z Kunčic, které zůstal zachován její podíl dodávek 50 tisíc cihel ročně v Petřvaldě.

Kartely cihlářského zboží byly i jinde v Československu. Například brněnská oblast byla rozdělena mezi 9 firem, které mezi sebou uzavřely v roce 1934 (platila do roku 1942) dohodu pro zprostředkování prodeje plných cihel, půdních dlaždic a nosných dutých cihel dvou typů, dále tzv. půlek a výmětů. Výrobní, odbytové a obchodní podmínky včetně cen byly pak dojednávány na členských schůzích. Obchody pak zprostředkovala prodejní kancelář. Za základ odbytu byly brány podíly na trhu z minulých let. Největší kvótu – 39 procentní měla Kohnova cihelna. Oproti tomu méně než procentní podíl měla firma Kučera a syn z Obřan.

72 NA, KR, kart. 78, evid. č. 771.

73 NA, KR, kart. 58, evid. č. 491.

Kohnova cihelna v Brně na Úvoze, účastník kartelu cihelen.

Mapka rozdělení jednotlivých železničních tratí přiložená ke kartelu vápenek.

Za každých 1000 cihel prodaných bez vědomí centrální prodejny byla stanovena pokuta 100 korun rozdělená ostatním členům kartelu v poměru k jejich kvótám. Mimo obvod tzv. Velkého Brna bylo možné prodávat cihly volně, prodejce však musel dbát na to, aby se cihly nedostaly zpět do Brna. Pokud se tak snad stalo, byly jim započítány dodatečně do jejich přiděleného výrobního kontingentu. V souvislosti s uvedeným kartelem se dochovalo soudní rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 1939 svědčící o sporech v kartelu. Celkem čtyři účastníci kartelu (včetně firmy G. Kohn a syn) žalovali druhou nejvýznamnější společnost Parní cihelna z Židenic. Ta svou účast v kartelu stvrdila svým zástupcem Weselým, který však nedisponoval písemnou plnou mocí. Parní cihelna se však podle svědectví ostatních společností chovala jako člen kartelu. Právně však tomu tak nebylo, a to jak podle Krajského soudu civilního, tak podle Vrchního soudu a nakonec i podle Nejvyššího soudu. „Poněvadž v souzeném případě nebyla při uzavření kartelové smlouvy zachována zákonná náležitost písemné formy smlouvy, ..., nevznikla pro žalovanou platná a závazná smlouva kartelová,“ uzavírá soud.⁷⁴ Ostatní členové kartelu se tak nemohli dle soudu domáhat svých závazků na židenické cihelně.

Podobně jako v oblasti cihlářských výrobků byly propracované i jiné regionální kartelové úmluvy, například vápenek. Brno obhospodařovalo 5 firem z okolí, které si ve městě zřídily svou prodejní kancelář, která koordinovala jejich aktivity. Kancelář navenek prezentoval starosta obce Březiny ležící nedaleko Křtin Alois Polák. Kancelář byla povinna rozdělovat dodávky tak, aby byl „zajištěn stejnoměrný a nerušený odbyt vyrobeného vápna ve vápenkách.“⁷⁵ Jednotlivé firmy měly procentuálně stanovené kontingenty a udržovali si své odběratele. Ostatním odběratelům – tzv. indiferentním zprostředkovávala dodávky prodejní kancelář. Prodej vápna za hranice

74 NA, KR, kart. 73, evid. č. 715.

75 NA, KR, kart. 73, evid. č. 718.

Brna byl volný. Kartelová úmluva platila od roku 1934 do roku 1943. Podobně propracovaná byla také úmluva sedmi vápenek z Hané z roku 1936. Pomocí mapky dohoda vymezuje prodejní oblast tvořenou jednotlivými železničními tahy od Břeclavi přes Otrokovice, Přerov, Olomouc až po Šumperk. K prodeji mimo stanovené oblasti bylo zapotřebí zvláštního usnesení výkonného výboru kartelu.⁷⁶

Příklad 3 – kartel v oblasti duševního vlastnictví

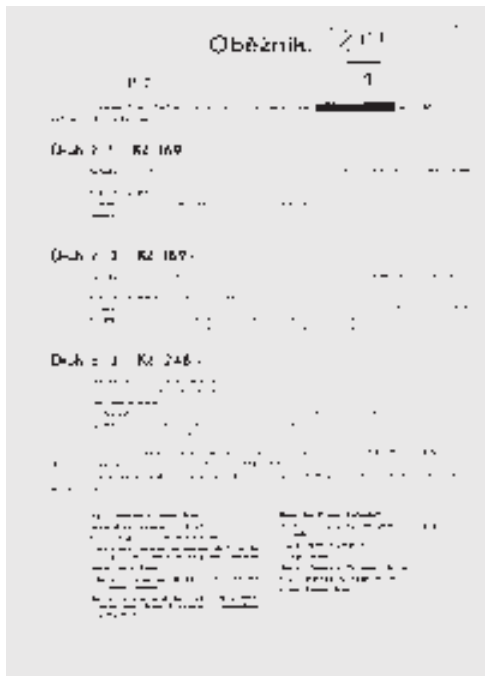
Zajímavým a v dané oblasti jediným příkladem kartelu z oblasti duševního vlastnictví byl kartel brněnských architektů z let 1934–7. Podepsalo jej celkem 9 osob a najdeme mezi nimi z hlediska dějin architektury několik významných jmen. Mezi jinými jde například o Mađara Zikmunda Kerekese, který před druhou světovou válkou působil v Brně, aby posléze emigroval do Maďarska a po válce do Izraele. Kerekes je mj. autorem funkcionalistické vily v Brně na Lipové 22 postavené v roce 1932 pro předsedu místních židovských obcí Bedřicha Basse. Dalšími účastníky úmluvy byli i někteří další významní židovští architekti jako Jan Haas nebo Max Tintner. Členem kartelu byl i Norbert Troller, mezi jehož realizace patří například interiér brněnského kinosálu a kavárny Alfa nebo poválečné práce pro židovská centra v Americe. Uvedeným architektům vadily zejména nízké ceny konkurence. Podle jejich názoru je povolání architekta ryze umělecké a „úspěchu v soutěži má být docíleno jedině a výhradně jakostí výkonu, nikdy nízkým honorářem a podáváním nižších nabídek.“⁷⁷ Účastníci dohody se proto zavázali, že nebudou provádět žádné práce spadající do jejich oboru zdarma a že se budou řídit při podávání nabídek výhradně podle Ustanovení honorárního tarifu pro práce architektonické přijatých československými spolky architektů. Tak jako další kartely měl i tento své konvenční pokuty, které při cenovém podbízení mohly činit 800 či 1.500 korun (při vyšším stavebním nákladu a práci zdarma). Pro případ, že by některý člen dohody porušil usnesení přijaté valnou hromadou, byla stanovena sankce 3 tisíce korun. Při rozhodování o těchto prohřešcích byla klíčovou absolutní většina hlasů všech členů.

Příklad 4 – kartel dětských vozíků

Jak při svém protikartelovém boji zdůrazňoval komunistický poslanec Rudolf Slánský, do kartelu se člověk v Československu již narodil. Jak ale takový kartel dětských vozíků vlastně vypadal? Klasická kartelová úmluva v této oblasti nebyla sjednána, nicméně na schůzi československých výrobců se ujal návrh stanovit ceny pro tři druhy nejlevnějších kočárků na trhu. S uvedeným návrhem souhlasilo v roce 1934 celkem 14 firem, které se zavázaly účtovat stejné ceny za tři druhy výrobků. Ty byly přitom přesně nadefinovány ohledně délky, šířky,

76 NA, KR, kart. 93, evid. č. 862.

77 NA, KR, kart. 70, i.č. 680.

Kartel dětských kočárků, popis jednotlivých výrobků.

hloubky skříňky na dítě, pokrývky, stříšky. Definována byla i spodní část kočárků včetně typů kol, držátek apod. Úmluva trvala krátce, pouze v letech 1934–6.⁷⁸

Příklad 5 – kartel výrobců pohlednic

Konvence nakladatelů pohlednic vytvořená na přelomu let 1934–5 sdružovala osm firem zaujímajících kolem 90 procent trhu. Podobně jako konvence „sešitová“ byl tento kartel kontrolován tajemníkem Svazu papírenského průmyslu a obchodu. Mimo konvenci stálo několik významných firem, které se musely specializovat. Například nejstarší vydavatelství pohlednic Minerva vydávalo „krojové“ pohlednice, které byly dražší, neboť šlo o reprodukce originálů. V rámci kartelů byly pohlednice zařazeny do tří skupin. Konvenční ceny znamenaly navýšení a návrat k cenám z let 1930–1. Jednalo se přitom o podnikání značně atraktivní, neboť celkový roční obrat činil asi 60 milionů pohlednic ročně v ceně cca 17 mil. tehdejších korun.⁷⁹ Kartel pohlednic navazoval na pokračující kartelizaci papírenského průmyslu. Ještě před vznikem kartelového zákona existovala dohoda týkající se výroby kalendářů. Od roku 1934 byla zapsána v kartelovém rejstříku pod č. 655 konvence týkající se úpravy cen a obchodních podmínek sešitů pro obecné a měšťanské školy.

Příklad 6 – kartely ve sklářském průmyslu

Uvedená oblast byla za první republiky velice citlivou a značně regulovanou. Od poloviny třicátých let byl pro sklářství zaveden numerus clausus. Vládní nařízení ze dne 20. prosince 1935 vyžaduje svolení u vytvoření sklářské huti, u zřízení provozovny na zušlechťování dutého skla, olovnatého skla nebo skla, kde se vyrábělo tzv. jablonecké zboží. Oznamovat se mělo i rozšíření uvedených provozoven. Stanovena byla i další omezení. Uvedené regulace samozřejmě

⁷⁸ NA, KR, kart. 73, i.č. 714.

⁷⁹ Zkartelované pohlednice. *Hospodářský rozhled*, 24. ledna 1935, s. 10.

*Dobové pohlednice z první republiky.
Většina odvětví byla zkartelizována.*

usnadňovaly vytváření kartelů. V roce 1935 byl nejpevnějším kartel tabulového a zrcadlového skla. V dané oblasti byla zkartelizována jak výroba, tak později i velkoobchod. Nejvýznamnější kartelovou organizací bylo Prodejní sdružení českých tabuláren a.s., jako ústřední prodejna všech československých výrobců skla tabulového a polozrcadlového. O kontingenty se v této oblasti v roce 1935 dělily čtyři firmy. Sklářský průmysl byl začleněn i do mezinárodních kartelů. Ceny kartelů byly průběžně sledovány, neboť měly značný dopad na drobné živnostníky. Problém byl v orientaci produkce na cizinu, která byla často ztrátová. Domácí ceny bývaly proto vyšší až o 50 procent, aby jednotlivé podniky nebyly nuceny zastavovat výrobu. Kartel se bránil i dovozu a dosáhl na příslušném ministerstvu zvýšení celní sazby. Také jednotliví obchodníci byli zavazováni, aby nedováželi sklo ze zahraničí. Tabulárny sdružené v kartel prodávaly za pevné ceny a velkoobchodníkům poskytovaly rabaty, ovšem pouze při odběru nad 10 tun a výše. Většina sklenářů proto nemohla odebírat přímo od prodejny a konkurovat tak cenově velkoobchodníkům. Ti navíc nabízeli své zboží nejen sklenářům, ale i truhlářům, zahradníkům a dalším. Sami navíc přebírali i některé práce zasklívací a způsobovali tak cenový boj, v kterém se sklenáři cítili poškozeni. „Jako jediná odpomoc zde by byla, kdyby se velkofirmy opravdu vzdaly všeho zasklívání a opracování skla a zabývaly se jen jeho prodejem, kde by jistě všichni sklenáři u nich nakupovali a kde by vydělaly obě strany ovšem jen malý, ale za to jistý díl,“ uvádí k tomuto problému brněnské Společenstvo sklenářů v roce 1938.⁸⁰ Obchodní a živnostenská komora v Brně evidovala i řadu dalších stížností. Například firma Kohút z Hodonína se obrátila na sdružení českých tabuláren v Praze. V odpovědi bylo uvedeno, že sdružení může dodat pouze celovagonové zásilky, a to nikoliv na místo stavby. Podobně dopadla hodonínská firma při žádosti týkající se výroby zrcadel. Zboží nedostala od překupníka, ani od výrobce. Jednota velkoobchodníků s plochým sklem následně zaslala hodonínské firmě prohlášení diktující předepsané ceny a podmínky a požadovala jejich podepsání, což společnost s ohledem na možnost vyloučení z účasti na státních zakázkách odmítla. Protesty byly i proti politice kartelu dutého skla a jeho zdražování cen. Dle stanoviska obchodní a průmyslové komory z Košic byly kartely poté, co ovládly výrobu náchylné k cenovým přehmatům bez ohledu na veřejné zájmy či zájmy ostatních firem. Opět vadil i přímý prodej spotřebitelům, který aplikovalo například láhvové oddělení České banky Union, které v roce 1938 nebylo ochotné dodávat zboží velkoobchodníkům.

Příklad 7 – První brněnská strojírna, chování jedné firmy

První brněnská strojírna vyjednávala o kartelech již v období Rakouska-Uherska. V roce 1889 byla vyzvána k účasti na úmluvě ze strany pražských strojíren, to však odmítla. Nabídka na dohodu znovu ožila v roce 1903. S myšlenkou kartelu zainteresované strany souhlasily, problémem však bylo stanovení jednotlivých podílů pro účastníky dohody. Ke shodě tedy ještě nedošlo, neboť První brněnská strojírna požadovala podmínky, na které

80 MZA, G115, kart. 1018.

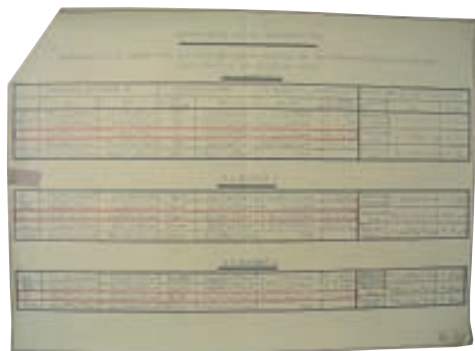
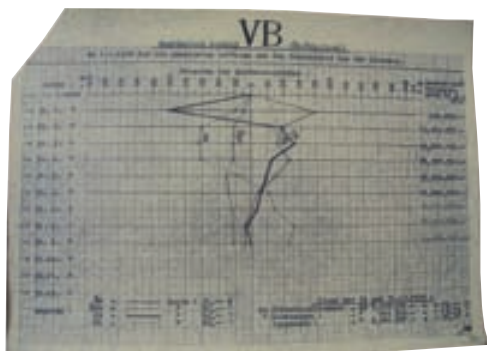
První brněnská strojírna na Olomoucké ulici v Brně v roce 1921.

ostatní nebyli ochotni přistoupit.⁸¹ Úspěch jednání se dostavil o čtyři roky později. Dohody se účastnilo 11 firem. Hlavními skupinami kartelových výrobků byly parní kotle, hutní zařízení, stroje pro pivovary, cukrovary, chladírny, lihovary a další. Kvóty byly určeny dle dosažených obrátů a určovaly jen domácí odbyt. Existenci kartelové dohody narušila následně konkurence, jmenovitě rakouská firma Josef Pauker, který zakoupil jednoho z členů kartelu, továrnu v Mödlingu u Vídně. Tím se Pauker mohl účastnit jednání kartelu, který ovšem brzy v roce 1911 ukončil svou činnost. Situace se následně vyřešila fúzí První brněnské a firmy Pauker.⁸² První brněnská pokračovala v akvizicích i za první republiky. Nejdříve se jednalo o získání Gefie a později dokonce o Královopolskou strojírnú⁸³, k jejímuž včlenění do koncernu došlo v roce 1935. Následně První brněnská společně s Královopolskou vstoupily jako jedna smluvní strana do strojírenského kartelu. Základní body úmluvy byly vytvořeny v polovině roku 1936. Dohodu dále tvořily pražská ČKD a Škodovy závody v Plzni. Kartelová úmluva evidovaná pod číslem 1033 se vztahovala pouze na tuzemské dodávky v oboru strojírenském (mimo železné konstrukce – tuto oblast řešil širší kartel). ČKD a Škodovce byla vyhrazena výroba elektrotechnická, zbrojní, automobilová, výroba letadel, lodní, slévárenská a hutní (přes tuto výhradu měly brněnské podniky možnost vyrábět odlitky a výkvyky pro opravu a rekonstrukce vlastních výrobků a částečně i volně). Brněnským

81 Steiner, B. *První brněnská. Dějiny strojírný*. Brno, 1969, s. 48.

82 Tamtéž, s. 49.

83 Nováček, B. – Michele, F. *Vývoj První brněnské strojírný 1814–1993, I. díl*. Brno, 1999, s. 14–15.

Sledování plnění jednotlivých kvót ve strojírenském kartelu.

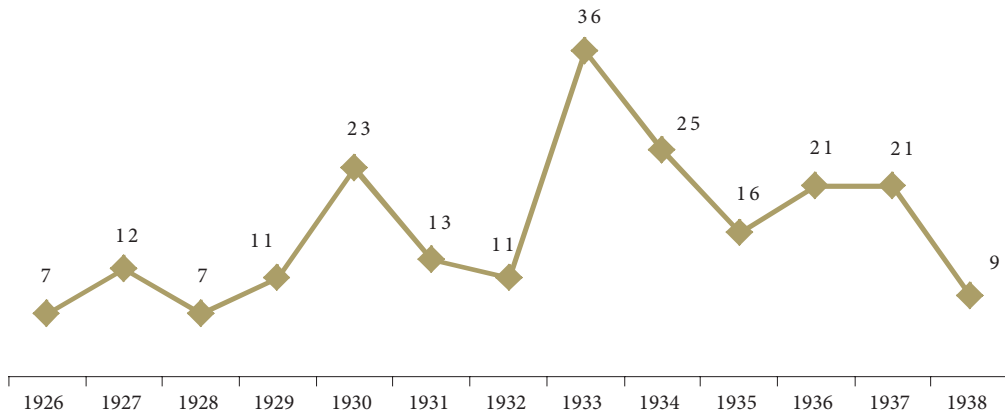
firmám naproti tomu výroba železničních vozů mimo motorizovaných a některé další oblasti (kluziště, chladiče, stroje a lisy na zpracování dřeva, zvlhčovače vzduchu pro textilní výrobu a další). Kromě vyhrazených oborů rozlišovala dohoda obory s volnou soutěží, obory vázané kvótami a obory upravené jinými dohodami, neboť ČKD a Škodovy závody se účastnily celkem 10 úmluv. Pokud chtěla některá strana zvýšit svůj podíl nad stanovenou kvótu, mohla tak učinit akvizicí. Jednotlivé výrobní kvóty byly určovány na základě výroby z minulých 10 let. Zakázky pak byly hlášeny evidenční kanceláři kartelu, zřízené již na základě dohody českých firem v prosinci 1934. Kancelář následně prováděla přiděly docházejících poptávek, přičemž se řídila stanovenými kvótami. Uvedený kartel doplňovala úmluva č. 1153 platná od 1. 1. 1938 pro výrobky z oboru vodních staveb, plynáren, kotlů a všeobecného strojírenství.⁸⁴ Smluvní strany byly stejné, ke kartelu se navíc připojilo i Vítkovické horní a hutní těžířstvo. Brněnské firmy se v kartelu zavázaly, že nebudou například vyrábět surové železo, válené zboží, páskové železo válené za studena a bezešvé kujnoželezné trubky. Vyhrazen jim opět byl obor železničních vozů mimo vozy motorizované. Královopolská se pak podílela i na další dohodě č. 1041 tzv. mostního sdružení (celkem se jednalo o 8 firem). Kartelové úmluvy platily i za druhé světové války. První brněnská byla začleněna do koncernu „Hermann Göring Werke“. Také strojírenský kartel spolupracoval s německými firmami, a to na základě smlouvy zanesené do kartelového rejstříku pod číslem 1225.

SHRNUTÍ

Z uvedeného textu je patrné, že Československo v meziválečné éře bylo doslova nabitě kartely. Řada z nich byla dle tehdejšího vývoje v Evropě nutností, protože teprve zajištění silné pozice v tuzemsku dovolovalo uskupením a jednotlivým společnostem expanzi

84 MZA, H863, kart. 81 a 83.

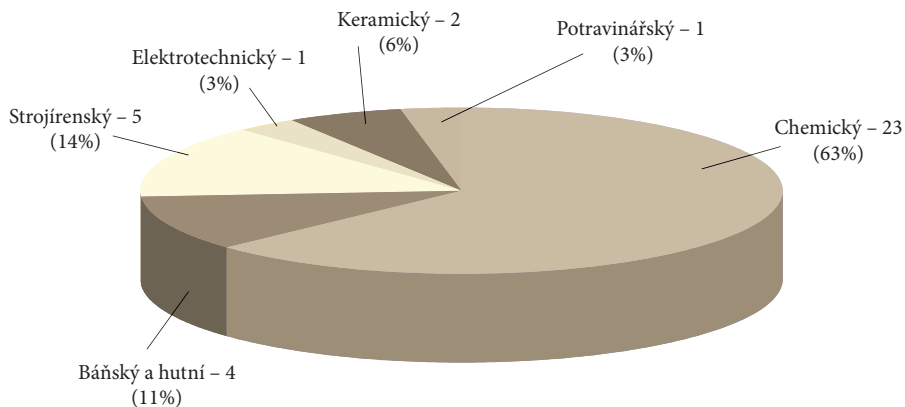
Vývoj počtu mezinárodních kartelových smluv s účastí československých společností v letech 1926–1938

Údaje do grafu byly použity z: Teichová, A. *Mezinárodní kapitál a Československo v letech 1918–1938*. Praha, 1994, s. 48.

Účast československých firem v mezinárodních úmluvách v roce 1933

(Členění kartelových dohod dle průmyslových odvětví)

Údaje do grafu byly použity z: Teichová, A. *Mezinárodní kapitál a Československo v letech 1918–1938*. Praha, 1994, s. 48.

do zahraničí. Historička Alice Teichová uvádí, že v roce 1933, tedy v době, kdy byl v Československu přijat kartelový zákon, existovalo 36 mezinárodních úmluv s českým kapitálem, z toho 23 se účastnil chemický průmysl. Celkem bylo v mezinárodních kartelech uvedeného roku zainteresováno 82 československých firem.⁸⁵

Je logické, že tyto mezinárodní kartely omezovaly v Československu výrobu, neboť často zastavily expanzi zboží na zahraniční trhy výměnou za uhájení trhu tuzemského. Dělo se tak na vládní úrovni a cíle expanzí byly v mnoha oblastech totožné s cíli československé zahraniční politiky (formování tzv. Malé dohody). Mezi další exportní země patřily pochopitelně i ostatní státy bývalého Rakouska-Uherska. S narůstajícím vlivem Hitlerovy říše nabývaly na významu dohody a později i propojení s německým kapitálem.

Kartelové úmluvy měly pro meziválečné Československo velký význam. Přispívaly k řízenému hospodářství, které bylo považováno v období po velké hospodářské krizi za nutné. Kartelový zákon dával vládě k dispozici cenový nástroj korigující případné výstřelky chování firem na trhu. Omezení soutěže sloužilo k zachování stability. Toto pojetí ochrany hospodářské soutěže je tedy zcela opačné od současného. Tam, kde docházelo k volné soutěži, klesaly ceny, krachovali soutěžitelé, sáhl stát po regulaci a nařizoval dokonce syndikalizaci, o jejíž nutnosti se začalo mluvit velice brzy po skončení hospodářské krize.⁸⁶ Příkladem její realizace může být odvětví sklářské a vládní nařízení z roku 1935. Vznik nových podniků byl vázán na úřední svolení. Podle některých názorů ani toto opatření k celkové stabilizaci nestačilo. Podobná situace vládla i v dalších odvětvích: známý je obilní monopol, *numerus clausus* platil pro cukrovary či výrobu brynzy, již v roce 1933 vznikl dřevařský syndikát, který omezoval těžbu. Určitá omezení platila například v elektroenergetice či mlékárenství, kde vládní nařízení z dubna 1934 stanovovalo pevné ceny, o rok později byl dokonce vydán zákaz zřizovat nové mlékárny v hlavní městě.

SNAHY O ZMĚNU STAVU

Přes uvedenou regulaci a aktivní postoj vlády k syndikalizaci se v polovině let třicátých objevily snahy o změnu kartelového zákonodárství. Určitou výzvou k tomuto kroku byly resoluce sociálně-politických

85 Teichová, A. *Mezinárodní kapitál a Československo v letech 1918–1938*. Praha, 1994, s. 47–48.

86 V roce 1934 vznikly, nebo se diskutovaly, celkem tři návrhy. Ministerstvo zemědělství vztahovalo svůj návrh pouze na oblast své působnosti. Ministerstvo obchodu toto omezení rozšířilo. Pokud v určitém odvětví pokrýval kartel přes 90 procent odbytu, mělo mít příslušné ministerstvo možnost nařídit outsiderům přístup k úmluvě. Pokud kartel neexistoval, měla státní správa získat moc jej vytvořit. Vládním nařízením pak mohl být stanoven *numerus clausus*. Dobrozdání před učinění zmíněných kroků měla dát kartelová komise, proti těmto rozhodnutím pak měla být možnost odvolat se ke kartelovému soudu. Třetí návrh sestavilo ministerstvo sociální péče. Osnova dávala možnost vzniknout nucenému svazu podnikatelů na žádost alespoň třičtvrtinové většiny podnikatelů nebo na návrh zvlášť zřízenému orgánu či vlády samotné. *Právo lidu*, 6. 5. 1934, s. 7.

výborů Poslanecké sněmovny a Senátu Národního shromáždění přijaté na podzim 1935 v souvislosti s projednáváním zdražování předmětů denní potřeby a potírání nezaměstnanosti. Vláda byla vyzvána, aby předložila novelu kartelového zákona, která měla obsahovat „zásah státu ve všech směrech politiky kartelů, veřejnost řízení, zpřístupnění kartelových úmluv, přiznání aktivní legitimace organisacím odběratelů k zahájení řízení a ustanovení zabezpečující rychlé řízení a rozhodování.“⁸⁷ Iniciativy se ujalo opět ministerstvo spravedlnosti a navrhlo některé změny zákona, které měly dozor nad kartely zpřísnit. „Kartelový zákon nikterak se nedotkl kartelů, které existují a se tvoří dále, jsou stále zakládány, množí se a i za nového zákona jen prospívají a stávají se čím dál tím více nebezpečnými,⁸⁸ uvádí se v důvodové zprávě k novele. Jak již bylo uvedeno dříve, velkým problémem kartelového zákona byla neschopnost vlády, případně kartelové komise, vedená řízení rychle uzavřít. V průběhu jednotlivých jednání před kartelovou komisí vždy stačilo, když jeden ze členů nesouhlasil a nebylo tak možné ani řízení zastavit. Otázkou pak je, do jaké míry se do tohoto rozhodování promítala politika, neboť jednotliví členové komise hájili stanoviska svých ministerstev. Proto novela zákona navrhovala řadu změn, které by pomohly tyto věci řešit. Předně nebylo vhodné, aby se všemi případy zabývala vláda, proto rozhodování ex lege mělo příslušet přímo kartelové komisi, vláda však mohla do procesu vstoupit. Komise měla být rozšířena o zástupce ministerstva spravedlnosti a ministerstva obrany, hlas poradní měl získat zástupce Státního úřadu statistického. K přijetí rozhodnutí mělo přistě stačit pět hlasů z minimálně šesti přítomných členů komise. Osnova novely si dále uvědomuje jednotlivé politické tlaky při projednávání případů. Proto mělo být k provádění šetření na trzích příslušné neutrální ministerstvo vnitra. Rozšířit se měla také iniciativa ohledně možnosti zahájit řízení. Pro přistě měly být

Dobová karikatura vyzývající ke zrušení kartelů.

87 NA, PMR, kart. 3941.

88 Tamtéž.

přípustné i podněty například ministerstva železnic, pošt a telegrafů, zdravotnictví a tělesné výchovy. Při samotném projednávání případů měli jako ochránci a strážci veřejnosti působit zájmové a zaměstnanecké organizace. Zpřísnit se mělo trestání za nenahlášení kartelu do kartelového rejstříku. Osnova dávala širší možnosti zahájení šetření, tedy i při ohrožení veřejného zájmu neodůvodněným omezováním, přemístěním anebo zastavením výroby a neodůvodněným omezováním odbytu nebo zásobování obyvatelstva. Zjednodušeno mělo být také vystoupení z kartelu. Řešil se i rozsah samotného pojmu kartelové úmluvy. Zákon se měl vztahovat i na úmluvy „mají-li vliv na trh“. Tato definice by tedy byla mnohem širší, než definice původní.

K přijetí novely zákona však nedošlo. Podobně jako při jednotlivých jednáních kartelové komise, chyběla shoda. Proti kartelům vystupovalo nejen ministerstvo spravedlnosti, ale i ministr vnitra, ministr sociální péče, proti nim stálo zejména ministerstvo obchodu, jehož připomínky z podzimu 1935 k návrhu změn zákona byly velice negativní. Vadila například veřejnost jednání kartelové komise podobně jako další návrhy týkající se zveřejňování úmluv a dalších obchodních záležitostí. Ministerstvo obchodu uvedlo příklad, kdy firma dodala vyžadované doklady přímo ministerstvu a odmítla je předložit prostřednictvím své kartelové organizace. Ministerstvo nechtělo kartely oslabovat, a to především s ohledem na hospodářské zájmy vzhledem k zahraničí. „Není tedy v našem zájmu, aby tuzemský průmysl stal se neschopným partnerem zahraničních průmyslů tím, že přístupem jeho k nějaké dohodě mohla by se celá dohoda a všechny záležitosti s tím související státi obecně známými při eventuálním jednání kartelové komise,“ píše se v připomínce ministerstva obchodu.⁸⁹ Vadily však také jiné okruhy novely. Co se týče přístupu k šetřením ze snahy kruhů zaměstnaneckých a spotřebitelských, nebylo dle ministerstva obchodu nutné nic měnit. Zájmy zaměstnanců měly být totožné se zájmy kartelů, spotřebitelské organizace měly možnost již dříve vstupovat do šetření účastí ve smírčích řízeních nebo řízení vyvolat prostřednictvím zemského úřadu. Po vydání rozhodnutí zemského úřadu příslušelo organizaci odběratelů „opětovně právo rekursní na ministerstvo a proti rozhodnutí ministerstva právo stížnosti ke kartelovému soudu.“⁹⁰ Žádný případ tohoto typu se však za dva roky účinnosti zákona nestal. Negativně přijala návrh novely zákona také Ústředna československých obchodních a živnostenských komor. Podle jejího vyjádření vycházela osnova ministerstva spravedlnosti z falešných hospodářských předpokladů. „Důvodová zpráva nevynaložila nejmenší úsilí na to, aby se zabývala otázkou, do jaké míry právě zdravé fungující kartely zasloužily se o to, že krize se v jejich oborech neprojevila tak zničujícím způsobem, jako v oborech jiných,“ uvádí se v posudku Ústředny.⁹¹ Dále bylo poukázáno na jistý rozpor mezi faktem, že stát v řadě odvětví činil regulační zásahy a nově by měl postupovat proti kartelům, které podobně jako stát u sydnikátů, slučují jednotlivé podniky do větších celků a zachovávají tak stabilitu

89 NA, PMR – Národohospodářský odbor – kartelový zákon, kart. 3940.

90 Tamtéž.

91 MZA, G115, kart. 401.

sektorů. Novela měla dát také větší prostor k stížnostem na činnost kartelu. „Ze soukromých stran dělají se tímto advokáti veřejného zájmu a z kartelů veřejných nepřítel,“ protestovala Ústředna. Vadilo také přenesení kompetencí na ministerstvo vnitra namísto odborných resortů. Předkladatel osnovy zákona tak chtěl omezit politické vlivy. Podle Ústředny tak de facto osnova zákona budila dojem „o všeobecné destrukci státní administrativy.“⁹²

Zatímco novela kartelového zákona přijata nebyla, byly alespoň kartely zpoplatněny přijetím zákona č. 245/1937 Sb. o kartelovém poplatku. Jeho výše byla stanovena na 0,5 procent „ze souhrnu platů za tuzemské dodávky a výkony, jejichž obratu se úmluva týká a jež byly provedeny v době její účinnosti“. Uvedená sazba se nevztahovala na vývozní kartely a mezinárodní kartely. Stanovená sazba mohla být snížena nebo v některých případech i zrušena. Podrobnosti v této oblasti stanovilo vládní nařízení č. 65/1938 Sb. Oba předpisy platily do ledna 1941.

SOUTĚŽNÍ PRÁVO V RÁMCI ZÁKONA O NEKALÉ SOUTĚŽI

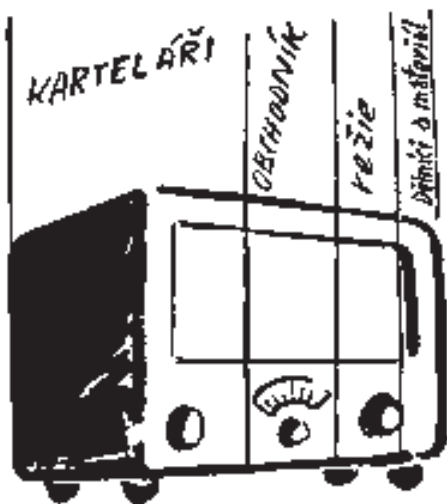
Kartelový zákon nebyl ovšem jediným výhonkem prvorepublikového soutěžního práva. Významnou úlohu hrál rovněž zákon č. 111/1927 Sb. z. a n., o ochraně proti nekalé soutěži. Na základě generální klauzule tohoto zákona bylo možno žalovat mj. i kartelové dohody, zneužití monopolního postavení a rovněž podbízení cen. Uvedená generální klauzule stanovovala, že jednání soutěžitelů nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Výklad tohoto pojmu pak byl v rukou soudů.

Užitečné je shrnout si nejprve vztah nekalosoutěžního a kartelového zákona. Zatímco zákon č. 111/1927 byl namířen proti nepřipustné soutěži, kartelový zákon směřoval proti výstřelkům při omezování volné soutěže. Předmětem ochrany nekalosoutěžního zákona byl podnik a spotřebitel, subjektem ochrany kartelového zákona pak kartel, dále podnik účastníci se kartelu, osoby, proti nimž je kartel namířen, a konečně i veřejnost. Kartel však mohl vystupovat jako soutěžitel a jeho jednání mohlo být tedy napadeno na základě nekalosoutěžního zákona.

Protože za monarchie nebyl nekalosoutěžní zákon přes několik pokusů (1895, 1901 a 1906) zaveden, přináší zákon č. 111/1927 nejspíše první definici pojmu soutěžitel v našem prostředí. Podle § 46 (1) „Soutěžitelem rozumí se každý podnikatel, jenž vyrábí nebo prodává zboží téhož nebo podobného druhu nebo provádí výkony téhož nebo podobného druhu nebo vůbec je podnikově činným ve stejném nebo podobném oboru hospodářském.“

Zneužití monopolního postavení bylo na základě nekalosoutěžní legislativy žalovatelné, ovšem prokazování tohoto deliktu bylo velice náročné. Jednání monopolu muselo především ohrožovat samotnou existenci soutěžitele, pouhé ztěžování cizího provozu se považovalo za důvod nedostatečný. Navíc nebylo posuzováno jednání monopolisty na monopolním trhu, neboť na něm neexistovali jiní soutěžitelé, které by mohl ohrožovat, a dopad

92 MZA, G115, karton 401.

Dobové karikatury proti monopolům a kartelům.

na spotřebitele byl irelevantní. Zneužití monopolního postavení se chápalo spíše jako doplňkové využití tohoto postavení na navazujícím trhu. Soudy se například zabývaly žalobou elektroinstalační společnosti na firmu, která byla výhradním dodavatelem elektřiny v jistém městě. Žalobce se domáhal toho, aby monopol nesměl provádět elektroinstalace mimo veřejnou síť – tedy připojování soukromých zařízení. Ve všech třech instancích soudy shodně žalobu zamítly, neboť elektrárenská společnost údajně své větší soutěžní kapacity nezneužívala. Žalobci totiž nebylo znemožněno podnikání, pouze ztíženo.⁹³

Zákon se vztahoval rovněž na tzv. podbízení cen. Podle starších výkladů (před 1. světovou válkou) nesmělo být právo podnikatele na svobodné určení ceny zkráceno a nikdo mu tedy neměl bránit, pokud prodával zboží pod cenou, a tedy se ztrátou. Na základě judikatury říšského a později Nejvyššího soudu se však tento názor proměnil a uvedené jednání bylo nadále považováno za nekalou soutěž, a to zpravidla u tzv. značkového zboží. „Konkurent jest povinen dbáti určitých slušných ohledů k soutěžitelům, je vázán jistými pravidly boje, který má být spíše ušlechtilým závoděním, než úsilím o zničení konkurenta.“ Tento výklad by byl teoreticky využitelný i pro postižení tzv. predátorských cen (predatory pricing), v praxi však mnohem častěji sloužil k postihování uvedeného podbízení cen a vynucování dohod o určování cen pro další prodej. Zákon proti nekalé soutěži poskytl v paragrafu 53 (v návaznosti na příslušná ustanovení živnostenského řádu a živnostenského zákona) živnostenským společenstvím a obchodním grémiím jisté právo přijímat usnesení, která mohla regulovat trh. Tato usnesení směřovala zejména proti cenovému podbízení při prodeji značkového zboží. Vázala jednotlivé členy komor, tedy i ty, kteří by hlasovali proti. V tomto postupu bylo proto možné spatřovat zárodky nuceného syndikalismu.⁹⁴

93 Vážný, č. 11 742.

94 Viz Skála, K. Zásahy veřejné autority do autonomie soutěžní. *Soutěž a tvorba*, 1936, roč. IX., s. 8–11, 45–48.

Z rozsudků na základě nekalosoutěžního zákona

Principy, jimiž se rozhodování soudů řídilo, jsou nejlépe patrné z příkladů několika vybraných rozsudků. V roce 1938 byl před Nejvyšším soudem završen případ, v němž bylo knihkupectví žalováno za prodej nových knih pod cenou, která byla stanovena nakladatelem. Knihkupec inzeroval a prodával knihy až o 50% levněji oproti stanovené ceně. Tato praktika byla napadena Svazem knihkupců a nakladatelů a jedním z dotčených nakladatelů. Prvoinstanční soud žalobu zamítl z toho důvodu, že knihy podle jeho mínění nejsou značkovým zbožím, u něhož bylo podbízání cen zakázáno. Odvolací soud však argumentoval tím, že „krámská“ cena určená nakladatelem je všeobecně pokládána za naprosto závaznou a její podbízání není dovoleno. Prodej za nižší cenu byl podle soudu v rozporu s dobrými mravy soutěže. Zákon o nekalé soutěži nemá totiž za cíl hájit zájmy spotřebitelů, nýbrž poctivou soutěž. Jednání žalovaného mohlo poškodit ostatní konkurenty, neboť „kdyby směl každý knihkupec prodávat nové knihy pod cenou, nastal by chaos a národohospodářský rozvrat celého stavu, v němž by bylo mnoho finančně slabých nebo slabších firem obchodně zničeno.“ Nejvyšší soud pak tento názor, který naprosto odporuje dnešnímu pojetí soutěžního práva, potvrdil.

Stejný postoj je patrný i z rozsudku Vrchního soudu v Praze z 27. září 1930 (č. Co IV 174/30). Nižší ceny byly v případě, že se obchodník zavázal k dodržování cen stanovených výrobcem, opravdu považovány za porušení zákona o nekalé soutěži. Současně však toto stanovení cen pro další prodej nebylo v rozporu s koaličním zákonem. V tomto případě se konkrétně jednalo o to, že maloobchodní prodejce „podbízel“ cenu Maggiho polévkových koření a kostek. To, že se stanovení pevné maloobchodní ceny ze strany výrobce neprotiví ustanovení koaličního zákona je vyargumentováno z dnešního pohledu zajímavým způsobem. Uznalý a poctivý spotřebitel je údajně radši, když si určitý značkový produkt ověřené kvality může všude koupit za jednotnou cenu a když jej nikde nemůže obdržet levněji. Na podporu tohoto tvrzení se soud odvolává na výrobky, které jsou předmětem státního monopolu – sůl, tabák a jiné. Rovněž se nejedná o kartelovou dohodu, neboť jakýkoliv jiný výrobce může produkovat obdobné výrobky jako firma Maggi za nižší ceny.⁹⁵

Na druhé straně stanovování minimálních cen živnostenským společenstvem bylo zakázané, a to podle par. 113 živnostenského řádu. Každý živnostník měl mít právo na stanovení vlastní ceny a poskytování slev. Proti dobrým mravům byly tyto slevy až tehdy, kdy nebyly poskytovány z důvodu povznesení živnosti, nýbrž kvůli hospodářskému zničení konkurence.⁹⁶ Pokud tento záměr nebyl prokázán, pak bylo jednání považováno za konkurenční a nikoliv za protisoutěžní, jak ukazuje další judikát z roku 1932.⁹⁷

95 *Soutěž a tvorba*, 1931, roč. 4, str. 50–51.

96 *Soutěž a tvorba*, 1931, roč. 4, str. 186.

97 Rozhodnutí Nejvyššího soudu z 9. 5. 1932, č. Cv IV. 22–31. *Soutěž a tvorba*, 1932, roč. 5, str. 162.

Dokument týkající se chemického kartelu za protektorátu.

Jako poslední příklad uvedeme případ dvou bratří, z nichž první z nich měl obchod se střížním zbožím, druhý s obuví a kůží. Bratři se dohodli, že ve svých obchodech nepovedou zboží, které by se týkalo předmětu činnosti toho druhého. Žalobce se u soudu domáhal, aby byla tato dohoda dodržována a uspěl. Podle soudu nesměl mít žalovaný zboží, kterého se konkurenční doložka týkala, na skladě ve svém obchodě. Dohoda neodporuje dobrým mravům, neboť je omezena pouze na danou obec a platí jen po dobu, po kterou obě strany povedou svou živnost. Žalovaný navíc není ve své výdělečné činnosti nespravedlivě omezen, protože smí obchodovat vším, vyjma produktů, jež spadají pod konkurenční doložku. Dohoda by však byla samozřejmě neplatná, pokud by bylo její plnění vynucováno i při případném přestěhování jednoho z bratří do jiné obce.⁹⁸

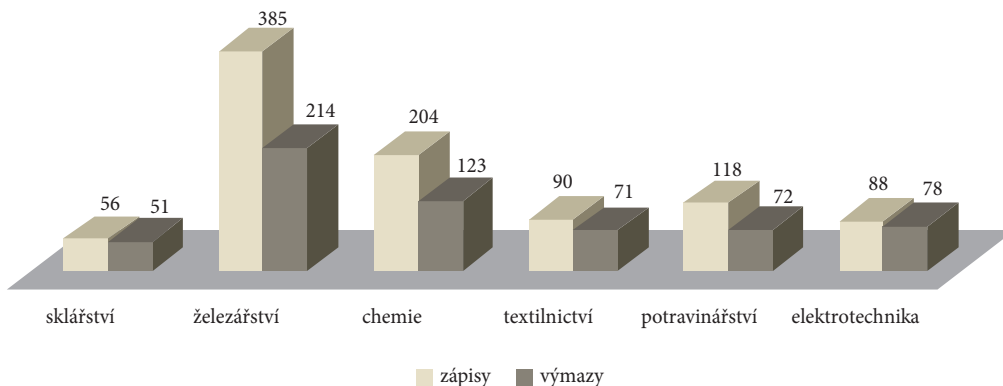
PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA

Začlenění Protektorátu Čechy a Morava do Německé říše vedlo k dalším regulacím trhu. Okupační režim velel k cenové kontrole. V roce 1939 zahájil svou činnost Nejvyšší úřad cenový, který téměř vyloučil cenotvornou tendenci chování kartelů. V průmyslu byl uplatněn přísný, centrálně direktivní systém při udělování zakázek a v hospodaření. Produkce závisela na kolísajícím přidělu surovin a počtu pracovních sil. Existovaly také přímé zásahy, tedy mj. zákazy určité výroby či spotřeby, převedení výrobních programů do jiného podniku, vnučení zakázek, likvidace podniku.⁹⁹ Vznikaly povinné organizace podnikatelů daného odvětví, například Ústřední svaz průmyslu pro Čechy a Moravu, který měl rozsáhlé pravomoci, a to nejen v určování objemu a sortimentu produkce jednotlivým podnikům, ale dokonce v oblasti zřizování, zastavování nebo sloučení

⁹⁸ Vážný, č. 6762.

⁹⁹ Průcha, V. et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, I. díl*. Brno, 2004, s. 460.

Statistika zápisů a výmazů v kartelovém rejstříku ve vybraných odvětvích během roku 1940
(vybraná odvětví průmyslu)

Údaje do grafu byly použity z: *Soutěž a tvorba, 1941, roč. 14, s. 77.*

firem.¹⁰⁰ Podobně trh s pivem reguloval Českomoravský svaz pro chmel, slad a pivo, který například vyhláškou ze dne 22. května 1940 upravoval soutěž mezi pivovary a velkoodběrateli. Vyhláška měla značný vliv i na poměry týkající se výhradních odběrů piva. Pivovarům bylo zakázáno, aby si svobodně najímali odbytiště nebo odběratelům poskytovali vedlejší plnění či jiné výhody. Nové závazky k povinnému odběru piva podléhaly schválení příslušného svazu, stejně jako změny provozních a výrobních poměrů, akvizice dalších závodů apod. Dnem účinnosti vyhlášky také pozbyly platnosti veškerá ujednání a smlouvy, které omezovaly soutěž mezi pivovary.¹⁰¹

V Protektorátu Čechy a Morava (od 10. 1. 1940), stejně jako předtím v Sudetech (od 12. 1. 1939) začal platit navíc říšskoněmecký zákon o povinných kartelech ze dne 15. července 1933. Ten umožňoval říšskému ministru hospodářství volně sdružovat podniky do syndikátů, kartelů, konvencí, upravovat jejich práva a povinnosti a teoreticky tak zasahovat i na území Čech a Moravy. Poškozený přitom neměl právo žádat náhradu škody, která vzešla z opatření tohoto zákona. Pořádkové tresty stanovoval kartelový senát zřízený u německého

100 Průcha, V. et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*, I. díl. Brno, 2004, s. 461.

101 *Soutěž a tvorba*, 1940, roč. 13, s. 92–93.

Protokol ke kartelovému rejstříku.

vrchního zemského soudu v Praze.¹⁰² Uvedený zákon v době svého vyhlášení neměl vliv na stávající domácí úmluvy, které ovšem mohly být posléze modifikovány příslušným opatřením říšského ministra nebo Úřadu říšského protektora pro Čechy a Moravu.

Je logické, že také kartelové úmluvy reagovaly na novou situaci a příliv německého kapitálu. Počet kartelů se ovšem spíše snižoval (v roce 1939 – 456, 1940 – 428 aktivních). Vymazávány byly firmy se sídlem v Sudetách. Jiné kartely musely reagovat na včleňování do říšské hospodářské výstavby, docházelo k zánikům dosavadních kartelových organizací a vytváření struktur nových.

Celkem bylo v letech 1939–1944 zapsáno 143 nových ujednání, většina z nich v němčině. Nahlédneme-li do jedné z dohod mezi českými firmami, vidíme, že také ty reagují na nové podmínky, zejména cenové. V roce 1941 například 7 společností uzavřelo ujednání ohledně textilního obvazového zboží všeho druhu. Firmy stanovily minimální ceny, jejich ceník však musel být předložen a schválen právě zmíněným Nejvyšším úřadem cenovým. Firmy se zavázaly, že se při svých nabídkách a prodejkách neodchýlí přímo ani nepřímo od podmínek, které v tu dobu v Protektorátu platily.¹⁰³

Významný regulační nástroj vzhledem ke kartelovým úmluvám, syndikátům a jiným konvencím získalo ministerstvo hospodářství a práce vládním nařízením č. 273/1943 Sb., o provádění dozoru na trhu v živnostenském hospodářství a o zjednodušení organizace v oboru úpravy trhu, ze dne 13. října 1943. Ministr mohl: „a) sloučiti podniky za účelem úpravy trhu do nových organizací, jakož i stávající organizace rozpustiti anebo spojití s jinými organizacemi, b) činiti závislým uzavření úmluv upravujících trh na svém svolení, c) prohlásiti úmluvy upravující trh zcela nebo zčásti za neplatné, d) upravití práva a povinnosti účastníků úmluv upravujících trh odlišně od soukromoprávních závazků, e) udělovati pokyny o způsobu

¹⁰² *Soutěž a tvorba*, 1940, roč. 13, s. 2–3.

¹⁰³ NA, KR, kart. 138, evid. č. 1285.

provádění úmluv upravujících trh, f) zakázati další činnost orgánům, činným při provádění úmluv upravujících trh.“ Ministr hospodářství a práce byl dále zmocněn, aby v rámci svého oboru působnosti uděloval podnikům, které měly podstatný vliv na tržní poměry, pokyny ve smyslu, jak si mají počínat na trhu, jestliže tyto podniky zneužívaly svého vlivu ku škodě celého hospodářství nebo některé z firem. Neuposlechnutí těchto nařízení se mohlo trestat pokoutou až 1 mil. korun nebo až 6měsíčním vězením.¹⁰⁴

POLITIKA STÁTNÍHO PLÁNOVÁNÍ

Politika řízeného hospodářství za první republiky a německé okupace do jisté míry předznamenala i vývoj poválečný. Klíčovým rozdílem však byla změna ve vlastnictví firem a další kroky k potlačení soutěže a konkurence na trhu. Proces znárodnování byl nastartován bezprostředně po skončení druhé světové války. Výrazné omezení soukromého vlastnictví znamenal například dekret prezidenta republiky Edvarda Beneše č. 5/1945 ze dne 19. května. Majetek osob státně nespolehlivých byl dán pod národní správu. Dekret přitom za osoby státně nespolehlivé považoval podnikatele německé a maďarské národnosti. K zavedení národní správy byly věcně příslušné národní výbory, a to od místních přes okresní po zemské, u těch největších podniků pak ministerstva. Příslušné orgány pak jmenovaly správce, kteří sice měli být odborníky, především ale šlo „o osoby státně spolehlivé“. Tato národní správa pak v mnoha případech působila v neprospěch firem.¹⁰⁵ Docházelo dále ke změnám v majetkové struktuře. Jednotlivé konfiskáty byly sdružovány do větších celků, často opět pod státní správou. V roce 1946 se tak například připravoval v Praze vznik podniku lehké konfekce. Koncem roku 1946 a začátkem roku 1947 žádali dělníci za pomoci stávkou znárodnění stavebních podniků po Němcích v Brně. Dle jejich rezoluce měl tento krok znamenat stabilizaci cen. Národní podnik se měl stát regulativem pro celý stavební průmysl. Jednotlivé firmy také žádaly konfiskáty jiných, jako náhradu škody za své válečné ztráty.¹⁰⁶ Jiné chtěly obohatit své portfolio přímo prostřednictvím dopisu na hospodářské oddělení Ústředního sekretariátu KSČ.¹⁰⁷

104 Jak vyplývá z poválečné korespondence účastníků strojího kartelu, ministerstvo za druhé světové války zrušilo dvě kartelové úmluvy podobného rozsahu, jakým byl právě strojí kartel. viz. MZA, K442, kart. 88, ukl. znak 254–4.

105 Příkladem může být Továrna na uzeniny a konzervy, a.s. v Kostelci u Jihlavy. První rok po válce vykazovala zisk. Posléze dosazená národní správa přinesla firmě značné manko. Národní správě byl vytýkán nedostatek zkušeností a vlastností potřebných pro vedení podniku. Ministerstvo výživy se proto rozhodlo jmenovat 9. listopadu 1946 novou národní správu. Novým správcem se stal nadporučík František Široký, který od roku 1943 do osvobození „pracoval jako parašutista – zpravodajský důstojník.“ V archívech je možné najít také řadu podniků, které proti zavedení národní správy protestovaly. Například J. Kopp, brněnská speciální pletárna Brno-Komárov. Blíže viz Archiv bezpečnostních složek Brno-Kanice. Fond B6/5 Inv. č. 29. Znárodnění.

106 Marie Steindlerová, vdova po továrníkovi Steindlerovi, žádala náhradou za ztráty své brněnské továrny na sukna několik podniků v Brně a okolí. Její ztráty měly být způsobeny jednak nedobrovolnou odstávkou výroby za druhé světové války, jednak bombardováním. Blíže viz Archiv bezpečnostních složek Brno-Kanice. Fond B6/5 Inv. č. 29. Znárodnění.

107 Tiskové podniky Rovnost touto cestou žádaly v listopadu 1946 celkem 11 podniků po celé Moravě + ozdravovnu ve Velkých Losinách.

Další zásah do volné soutěže znamenal dekret prezidenta č. 109/1945 ze dne 27. října o řízení výroby. Ministerstvu průmyslu dával možnost řídit těžbu, opatřování surovin, polotovárů, pomocných látek, strojů, energií, řídit výrobu a odbyt. Podobně o rok později byl vydán zákon o dvouletém hospodářském plánu, který v jednotlivých odvětvích přímo určoval celkovou výrobu, výši investic a podobně. Tyto pro dobu jejich vzniku logické regule, však mohly být jednoduše zneužívány v neprospěch soutěže. Benešův dekret č. 109/1945 totiž výslovně ve svém paragrafu 4 uváděl, že hospodářské organizace a trhov^á sdružení jsou povinny spolu působiti při provádění tohoto dekretu. Příklad z praxe pak mohl být i následující. Hospodářské skupině československého textilního průmyslu v roce 1946 vadilo, že společnost Hložánek a Walter se sídlem v Hodoníně zvýšila výrobu. Skupina navrhovala dokonce odebrání živnostenského listu. Jako důvody uváděla mj. nadbytečné výrobní kapacity v sektoru gumotextilní výroby, v které firma Hložinek a Walter podnikala. Velkým problémem bylo rozšíření výrobních kapacit ze dvou na 37 pletacích strojů. Vadilo také, že jmenovaná firma prodává své zboží volně a nestará se o „distribuční předpisy.“ „Nelze na jedné straně v textilním průmyslu zavíratí a na druhé straně otevíratí nové podniky, poněvadž tím bychom se z chaosu nedostali,“ konstatovala závěrem Hospodářská skupina československého textilního průmyslu.¹⁰⁸

Je patrné, že série regulací a státních intervencí po roce 1945 narůstala. Tyto intervence narušovaly i samotné kartely. Například účastníkovi kartelové úmluvy v oboru strojírenství firmě Transporta (dříve Wiesner) byl přidělen výrobní program v rozporu s kartelovou úmluvou.¹⁰⁹ Podobné jevy se patrně děly i v dalších odvětvích, takže nových registrovaných kartelů nepřibývalo. Rejstřík z let 1946–1948 tak eviduje pouze 4 nové. První z nich uzavřený mezi velkoobchodníky s rybami následně požádal o výmaz z rejstříku, další žádali změnu názvu například z Kartelu výrobců elektrárenského materiálu na Sdružení výrobců. Kartely již tedy nebyly „v kurzu“. Poslední registrované jsou pod číslem 1302 úprava výroby, odbytu, cen žeberkových pletiv, kartel č. 1303 – úprava odbytu, výroby, prodejních podmínek a cen vývozního a dovozního zboží a kartel č. 1304 týkající se stavební keramiky.

Další významné protisoutěžní kroky následovaly v roce 1948 a dalších letech. Stupeň znárodnění podniků dosáhl téměř dokonalosti.¹¹⁰ Socialistické Československo odsunulo pojem soutěže do ústraní, realitou

Na prvním místě pak žádaly o firmu R.M. Rohrer Brno. Blíže viz Archiv bezpečnostních složek Brno-Kanice. Fond B6/5 Inv. č. 29. Znárodnění.

108 Blíže viz Archiv bezpečnostních složek Brno-Kanice. Fond B6/5 Inv. č. 29. Znárodnění.

109 MZA, K442, kart. 88, ukl. znak 254–4.

110 Dle archivních materiálů ÚOHS zaměstnával koncem roku 1989 soukromý sektor pouze 1,2 procenta obyvatel a produkoval 4,1 procenta hrubého národního produktu. V roce 1995 po čtyřech letech privatizace byly čísla následující: soukromý sektor vytvářel přes 50 procent HDP, z více jak 1 milionu zapsaných podnikatelských subjektů představovali soukromí podnikatelé 84 procent a vlastnili asi 40 procent evidovaného majetku. Viz Bělehrádek, S. Využití světových zkušeností při implementaci soutěžního práva v zemích s přechodným hospodářstvím. Předneseno na semináři: *Soutěžní politika v přechodných ekonomikách*, podzim 1995.

bylo centrální plánování a státní dirigismus. „Teprve socialistická ekonomika vytváří podmínky pro kvalitativní nové sladování vývoje výroby s vývojem trhů. Umožňuje s nesrovnatelně vyšší pravděpodobností předvídat budoucí vývoj struktury poptávky na domácích trzích, ale zároveň regulovat hlavní faktory, které určují vývoj těchto trhů a jednotně řídit investiční činnost. Při všech těchto regulujících a řídicích zásadách se neprosazuje zájem jedné třídy, ale v podstatě obecný zájem celé společnosti,“¹¹¹ vysvětloval v polovině šedesátých let koncepci socialistické ekonomiky její reformátor Ota Šik.

V tomto kontextu je jasné, že svobodné rozhodování jednotlivých podniků na trhu bylo do značné míry iluzorní, nemá proto dále smysl rozebírat detaily „hospodářské soutěže“, které ve své podstatě ani nemohla existovat. „Při tehdy platných předpisech nemohl působit základní pilíř tržní ekonomiky, totiž formální rovnost všech subjektů, která je předpokladem nezdeformované soutěže na trhu,“ uvádí k tomuto tématu odborník na soutěžní právo Josef Bejček.¹¹²

Významnou změnu v této strategii nepřinesl ani konec let šedesátých. Za zmínku nicméně stojí vládní vyhlášky č. 100/1966 a 169/1969 o plánovitém řízení národního hospodářství. Dle paragrafu 82 vládní vyhlášky č. 169/1969 platilo následující: „Výrobní podniky a podniky služeb jsou oprávněny si v rámci předmětu činnosti vymezeného zřizovací listinou určit svůj výrobní program v souladu s potřebami trhu a v souladu se stanovenými závaznými úkoly a závaznými limity; v rozporu s požadavky odběratelů nesmějí omezovat výrobu anebo vypouštět z výrobního programu výrobky, pokud jim k tomu nedá souhlas nadřízený orgán. Socialistická organizace nesmí odmítnout uzavření smlouvy na dodávku nebo poskytnutí služby za obvyklých podmínek, pokud dodávka (služba) je v mezích jejích možností a organizace nemá svoji kapacitu z hlediska požadovaného termínu plnění vyčerpanou jinými již uzavřenými smlouvami o dodávkách, popř. smlouvami o přípravě dodávek; je přitom povinna přednostně uspokojovat požadavky na dodávky (služby) sloužící k zabezpečení úkolů, které jsou ve státním plánu rozvoje národního hospodářství uvedeny jako preferované, a dále požadavky těch odběratelů, pro jejichž uspokojování byla zřízena.“ Na uvedené odstavce navazoval paragraf 83 o zneužití dominantního postavení, který posléze přejala s malými změnami novela hospodářského zákoníku v roce 1970. Podle § 119a tohoto zákoníku tedy platilo, že „organizace nesmějí zneužívat svého hospodářského postavení k získání neoprávněných nebo nepřiměřených výhod na úkor jiných organizací nebo na úkor spotřebitelů. Zejména nesmějí: a) vynucovat nepřiměřené hospodářské podmínky při uzavírání hospodářských smluv nebo

111 Šik, O. *K problematice socialistických zbožních vztahů*. Praha, 1965, s. 223. Šik sám na druhé straně prosazoval větší nezávislost v rozhodování podniků. K padesátým letům uváděl, že „podniky jako výrobci neměly zájem na uspokojování potřeb podniků-odběratelů. Jejich výroba byla určována shora a odbyt těchto výrobků byl zajištěn. Neměly fakticky zájem na maximální produktivitě společné práce. Ovšem i podniky jako odběratelé byly v podstatě lhostejné vůči výši výrobních nákladů svých dodavatelů, čili vůči množství práce vynakládané na odebrané výrobky.“ Tamtéž s. 271.

112 Bejček, J. *Existenční ochrana konkurence*. Brno, 1936, s. 134.

jiných dohod, zvláště vynucovat dohody o plnění, které je v době uzavření smlouvy v nápadném nepoměru k plnění organizací poskytovanému, b) vázat souhlas s uzavřením hospodářské smlouvy na převzetí závazku, který s požadovaným předmětem plnění nesouvisí, c) zastavit nebo omezit prodej výrobků, zatajovat nebo hromadit výrobky, aby byl vyvolán jejich nedostatek za účelem udržení nebo neoprávněného zvýšení cen anebo získání jiného neoprávněného hospodářského prospěchu.“¹¹³

Ani uvedené změny obchodního zákoníku nemohly nic změnit na faktu, že hospodářská soutěž byla značně omezena a svázána povinnostmi spočívajícími v plnění závazných limitů a plánů. Z hlediska soutěže byl zvrácený i cenový systém, neboť ceny se neodvíjely dle nabídky a poptávky, ale byly řízeny převážně centrálně.¹¹⁴ Jednotlivé podniky také nebyly pod dostatečným konkurenčním tlakem, protože jejich odbyt byl de facto plánovitě zajištěn. Tomuto stavu nasvědčoval nedostatek iniciativy a inovačních procesů. Někteří ekonomové si zmíněné nedostatky uvědomovali, k znovuzavedení tržních mechanismů však v socialistickém Československu nedošlo.

ZMĚNY PO ROCE 1989

Nová situace nastala na základě politické změny v roce 1989. Od začátku devadesátých let docházelo k uvolnění státního dirigismu, obnovení soukromého vlastnictví a podpoře efektivní hospodářské soutěže na principu rovnosti soutěžících subjektů, a to jak domácích, tak zahraničních. V přechodném období let 1989 a 1990 byla právní úprava hospodářské soutěže zahrnuta do novely hospodářského zákoníku č. 103/1990.¹¹⁵ Následovaly práce na prvním soutěžním zákoně, jejichž nositelem byl cenový odbor ministerstva financí. Zákon byl pod č. 63/1991 přijat poměrně brzy, a to již v lednu 1991, platit začal 1. března stejného roku. Byl to krok správným směrem, vždyt nový režim zdědil po svém předchůdci „hypermonopolní“ strukturu ekonomiky, kterou musel nejdříve zprivatizovat, a reálná soutěž musela být také zavedena.

Vznik Úřadu se sídlem mimo Prahu

Ochrana soutěže byla svěřena Českému úřadu pro hospodářskou soutěž se sídlem v Brně (Úřad začal fungovat od 1. 7. 1991). O rok dříve vznikl i jeho slovenský protějšek. Do rozdělení federace vykonával svou činnost ještě Federální úřad pro hospodářskou soutěž se sídlem v Bratislavě. Jemu byly svěřeny případy chování firem,

113 Uvedené příklady jsou jedinými realizovanými změnami. Již v roce 1968 byl vypracován návrh soutěžního zákona, jehož hlavním autorem byl Karel Knap. Návrh se však nerealizoval.

114 Cenový systém byl dále pokriven daněmi, které nebyly jednotné. Židek v této souvislosti hovoří o „zmatení tržních subjektů“. Židek, L. *Česká ekonomika v 90. letech*. Brno, 2004, s. 12.

115 Munková, J. *Zákon o ochraně hospodářské soutěže*. Praha, 1994, s. 14.

jejichž podíl dodávek tvořil více jak 40 procent trhu jak v České tak ve Slovenské republice. Úřad reprezentoval federaci také při jednání s úřady jiných zemí. Jednotlivé antimonopolní úřady federace si však mohly případy mezi sebou po vzájemné dohodě postoupit. Federální úřad nebyl tedy formálně národním úřadům nadřizen a nebyl odvolacím orgánem proti jejich rozhodnutím.¹¹⁶

Český úřad pro hospodářskou soutěž nahradilo od 31. října 1992 Ministerstvo pro hospodářskou soutěž (MHS) se sídlem v Brně, které vykonávalo svou činnost do roku 1996, kdy bylo nahrazeno Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže. Ministerstvo pro hospodářskou soutěž bylo jediným ministerstvem se sídlem mimo Prahu. Tento fakt měl svá pozitiva i slabiny. Tím, že byla antimonopolní instituce ministerstvem, získala již v počátcích své práce značný respekt, i když také předseda Českého úřadu pro hospodářskou soutěž se účastnil i předtím některých jednání vlády, ovšem bez hlasovacího práva. Činnost mimo Prahu byla posilována i vznikem regionálních pracovišť v Plzni a Ostravě, která však brzy zanikla. Pražské pracoviště sloužilo pro kontakt s vládou a bylo velice vytížené v období privatizace,¹¹⁷ což byl také jeden z důvodů vzniku ministerstva.

Privatizace začala v některých odvětvích již v roce 1991. Jednalo se však pouze o výjimky, například vytvoření společného podniku Škoda-Volkswagen či prodej Rakony společnosti Procter and Gamble. S tímto druhým případem již Český úřad pro hospodářskou soutěž musel vyslovit souhlas. V roce 1992 již bylo rozhodnuto o způsobu privatizace u 2170 podniků. Ministerstvo se proto muselo věnovat poměrně rychle analýzám trhu, vláda totiž pochopitelně zohledňovala fakt, že opožďování privatizace jednotlivé společnosti znehodnocovalo. Příslušné rozborů tedy zahrnovaly vyhodnocení konkurenční schopnosti podniku, zda může získat dominantní postavení, zda existuje v nejbližší době možnost jeho následného zneužití. Jednotlivá ministerstva je předkládala MHS (ne však zdaleka vždy)¹¹⁸, pokud s nimi brněnský úřad nesouhlasil, řešila věc vláda. V roce 1992 tak

116 Blíže viz Knap, K. *Právní ochrana hospodářské soutěže, díl 1*. Praha, 1991, s. 22.

117 Otázky privatizace řešil paragraf 19 zákona o ochraně hospodářské soutěže č. 63/1991. V něm se mj. uvádělo: (1) Orgány státní správy jsou povinny při převodu státního majetku včetně převodu na státní akciovou společnost stanovit konkrétní podmínky, při jejichž splnění dojde ke zrušení monopolního postavení dosavadního podniku nebo se vyloučí vznik monopolního postavení nově vznikajících podniků. U nově vznikajících podniků, u nichž lze předpokládat, že jejich podíl na trhu překročí hranici stanovenou v § 9 odst. 2, zabezpečí orgány státní správy zpracování rozboru zahrnujícího zejména a) zhodnocení možnosti zneužití postavení podniku podle podílu na relevantním trhu v období příštích dvou let, b) vyhodnocení konkurenční schopnosti nového podniku ve vztahu k jeho dosavadnímu zapojení do světového trhu a k předpokládané zahraniční konkurenci na vnitřním trhu nejpozději do dvou let, zejména z hledisek technické úrovně, velikosti konkurenčních podniků a jiných parametrů charakteristických pro konkurenční schopnost v určitém oboru (odvětví), c) porovnání nového podniku podle podmínek platných pro posuzování dominantního postavení podniků po předchozí konzultaci nebo poskytnutí podkladů od úřadu. (2) Orgány státní správy jsou povinny předložit rozborů k vyjádření úřadu příslušného podle sídla podniku. V případě nesouhlasu orgánu státní správy s vyjádřením úřadu rozhodne věc na návrh orgánu státní správy příslušná vláda. (3) Úřad může na žádost orgánu státní správy, který převod státního majetku zajišťuje, od vyjádření upustit, jestliže by ze závažných důvodů nebylo možno vydat vyjádření včas z hlediska potřeby urychleného převodu státního majetku.

118 V březnu 1993 MHS veřejně označilo postup ministerstev za nezákonný. Např. požadavek tvrdého postihu pro nedovolené kartely. *Zemědělské noviny*, 30. 3. 1993, s. 2.

Budova na Joštově ulici v Brně, v letech 1991–2007 sídlo antimonopolního úřadu.

Ministerstvo pro hospodářskou soutěž posoudilo více než 200 těchto rozborů. Jak vysvětloval v tisku ministr Bělehrádek, MHS nebylo brzdou privatizace, když jednotlivé žádosti vyřizovalo do 2–3 týdnů. Je logické, že ministr měl možnost už při prvních jednáních vlády ovlivňovat další proces privatizace. Proto například již v roce 1992 MHS navrhovalo vyčlenění přenosové soustavy od státní společnosti ČEZ. Obecně ministerstvo navrhovalo často proti krokům jiných resortů dělení firem a privatizace po částech. Přímý kontakt s vládou byl tedy určitě výhodou, její postup bylo možné včas korigovat, nicméně pro nezávislé postavení soutěžního úřadu se začala postupně jevit jako výhodnější forma orgánu státní správy, ke které došlo po volbách v roce 1996. O významu instituce svědčí fakt, že v jejích posledních dnech před ustavením ÚOHS vedl již zaniklé ministerstvo sám premiér České republiky Václav Klaus. Nezávislost tohoto orgánu podtrhuje také skutečnost, že Stanislav Bělehrádek svým rozhodnutím ze dne 29. listopadu 1996 potvrdil předchozí závěry MHS ve věci kartelu pohonných hmot. Tento kartel mezi společnostmi Benzina, a.s. a Benzina s.p. měl být uzavřen v polovině prosince předchozího roku na Ministerstvu průmyslu a obchodu. Tehdejší ministr Vladimír Dlouhý, však jeho existenci popíral.¹¹⁹

Legislativní vývoj

První zákon o ochraně hospodářské soutěže č. 63/1991 byl Federálním shromážděním České a Slovenské Federativní republiky přijat 30. ledna 1991. Účinnosti nabyl 1. 3. 1991, tedy v době, kdy ještě nebyly přijaty některé rozhodující právní předpisy, mezi které nepochybně patří ústava, obchodní zákoník, občanský zákoník. Tato skutečnost zákon výrazně poznamenala, zejména pokud jde o pojmový aparát. Zákon například nepoužíval současný pojem soutěžitel, ale podnikatel, nerozlišoval mezi dohodami horizontálními a vertikálními, v nadpisu paragrafu 3 užíval pojmu kartelové dohody a tedy nikoliv obecnějších dohod narušujících soutěž. Existence

119 Příklad měl poměrně velkou publicitu už pro výši pokut, které byly nadlouho rekordními. Správní řízení bylo zahájeno 8.1.1996. Ministerstvo pro hospodářskou soutěž vydalo prvostupňové rozhodnutí 31. ledna 1996. Porušení zákona bylo formulováno jako uzavření dohody narušující soutěž ze dne 14.12.1995 o koordinaci cen automobilových benzinů pro konečné spotřebitele, a to od 1.1.1996. Benzina, a.s. byla pokutována částkou 50 mil. korun, Benzina, státní podnik, částkou 10 mil. a Čepro, a.s. 250 tisíci korunami. Podle spisu byl „ministr Dlouhý...jednotlivými distributory informován o jejich postupu při promítnutí navýšení spotřební daně bezolovnatých benzinů k 1.1.1996 a vlivu tohoto navýšení na konečné ceny u čerpacích stanic těchto distributorů.“ (viz správní archiv ÚOHS). Proti rozhodnutí podali účastníci řízení rozklady. Dne 29. listopadu 1996 podepsal předseda Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže Stanislav Bělehrádek druhostupňové rozhodnutí, v kterém byl zpřesněn výrok a sníženy pokuty u Benziny a.s. na 10 mil. a Benziny, s.p. na 2 mil. Čepro již pokutováno nebylo, jeho námitky byly uznány jako důvodné. Také u zbývajících dvou firem byly některé námitky uznány: „záměrem účastníků řízení nebylo poškození spotřebitelů benzinu, nýbrž uvést ceny benzinu do souladu s jejich oktanovým číslem a tím nepřímou pomocí řešení ekologických problémů, k nimž by došlo, kdyby bezolovnatý benzin byl prodáván za cenu, do které by se v plné výši promítly důsledky sjednocení spotřební daně. Dalším důvodem pro snížení uložených pokut je skutečnost, že k uzavření dohody dne 14. prosince 1995 došlo na půdě Ministerstva průmyslu a obchodu, které schůzku iniciovalo,“ uvádí se v odůvodnění rozhodnutí. Pokuty, stejně jako rozhodnutí samotné, byly zrušeny rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci v dubnu 1997. Dle soudu nebyl mj. žalovaným dostatečně zjištěn skutkový stav věci. Chyběly výsledky některých svědků, například ministra Dlouhého.

Příklad titulní strany rozhodnutí Federálního úřadu pro hospodářskou soutěž.

dominantního postavení byla prokázána pouze třicetiprocentním podílem na trhu, nedokonalý byl pojmový aparát při vymezení relevantního trhu či v oblasti spojování podniků. V této souvislosti je nutné si uvědomit, že v době, kdy byl zákon připravován, chyběly v ČR jakékoliv zkušenosti s aplikací soutěžního práva.¹²⁰

V ustanovení, které se týkalo osobní působnosti zákona, proto například nebyla uvedena sdružení podnikatelů (komory, svazy), jejichž jednání je způsobilé ohrozit hospodářskou soutěž, například vydáváním ceníků apod. V této oblasti docházelo také k častým sporům. První rozsudky soudů se proto týkají mj. Komory veterinárních lékařů, České lékárnické komory apod. Těmto sdružením podnikatelů, také nebylo možné zpočátku ukládat sankce.

Zákon se oproti tomu po celou dobu své platnosti, tedy do roku 2001 vztahoval i na orgány státní správy a orgány územně-správních celků. Také tyto orgány často vydávají omezující pravidla narušující soutěž, například omezením vstupu na trh apod. V této oblasti však orgán dohledu nemohl účastníky řízení sankcionovat, což bylo možné považovat za zásadní negativum. Zákon dával Úřadu možnost žádat nápravu, kterou nebylo možné vynucovat.

Zákon se od svého prvního znění dotýká tří oblastí: dohod narušujících soutěž, zneužití dominantního (monopolního) postavení a kontroly spojování soutěžitelů.

Mezi zakázané dohody narušující soutěž patřilo od počátku přímé či nepřímé určování cen, obchodních podmínek, závazky omezující kontrolu výroby, odbytu, rozdělení trhu a další. První zákon přímo vyjmenovával dohody, které bylo možné uzavřít, vyžadovaly však schválení Úřadem (ministerstvem). Jednalo se o dohody, jejichž předmětem bylo jednotné používání obchodních, dodavatelských nebo platebních podmínek, dále za určitých podmínek racionalizační

120 Nedostatek odborníků postihoval i orgán dohledu. Specialisté odcházeli ze státní sféry. V polovině roku 1993 tak ministr Bělehrádek konstatoval, že z původních pracovníků orgánu dohledu zůstal po dvou letech sám.

dohody a dohody s minimálním dopadem na trh. Podnikatelé měli také možnost požádat Úřad o povolení výjimky. Úřad tak mohl povolit uzavřít předmětnou dohodu s platností na určitou dobu. Tyto povolené kartely byly podobně jako za první republiky evidovány v kartelovém rejstříku (v roce 1992 byl zrušen a znovu zaveden na několik let opět v roce 2001). Charakter těchto dohod však není možné srovnávat. Dohody schválené ÚOHS měly vliv na daném trhu minoritní, oproti tomu ty evidované za první republiky měly vliv naprosto určující. Úřad mohl výjimku následně zrušit nebo omezit, případně stanovit pro její trvání nové podmínky. Zákon v paragrafu 7¹²¹ definoval také možnosti odstoupení od dohody ze strany jejích účastníků. Podmínkou však byla situace, kdy byl daný podnik „hospodářsky ohrožen nebo jeho provoz ztížen mírou, kterou účastník při uzavírání dohody nemohl ani při zachování péče řádného podnikatele předvídat a která je tak závažná, že snášení této újmy nelze na něm spravedlivě žádat ani se zřetelem k újmě, která ostatním účastníkům dohody popřípadě vznikne jeho odstoupením.“ Odstupující účastník musel prohlášení o odstoupení učinit písemně a doručit je všem ostatním účastníkům dohody. Odstoupení bylo účinné, jestliže ostatní účastníci dohody ve lhůtě 15 dnů ode dne, kdy jim prohlášení bylo doručeno, nevznesli námitky. Pokud byly vzneseny námitky, následovat měla žaloba k soudu o určení, že odstoupení je účinné, a to proti všem účastníkům dohody.¹²² Co se týče výjimek, mohl orgán dohledu vydat vyhlášku, kterou byla povolena obecná výjimka. Vydané vyhlášky byly všechny po vstupu ČR do EU zrušeny a v platnosti zůstaly pouze vyhlášky a výjimky komunitární, které je nahradily.

Podíváme-li se na první statistiky z oblasti kartelových dohod, šetřilo Ministerstvo pro hospodářskou soutěž v roce 1992 celkem 15 takovýchto dohod, z toho ve 14 případech dospělo k závěru, že se jednalo o nedovolený kartel. Jak vidno, tento poměr byl již na počátku poměrně vysoký. I to byl možná jeden z důvodů, že ještě před první novelizací zákona se mluvívalo o možnosti zavedení trestní zodpovědnosti účastníků kartelů. Dosud se tak v České republice nestalo.

Druhou oblastí, kterou zákon definoval, byly dohody o sloučení podniků, tedy fúze a akvizice. Od začátku měl Úřad možnost schválení těchto dohod vázat na uskutečnění podmínek. Za nebezpečí narušení soutěže se počítala možnost dosažení 30procentního podílu na daném trhu. Tyto dohody také podléhaly kontrolnímu přezkumu orgánu dohledu. Obecně se bralo za to, že schválení bylo podmínkou platnosti dohody o spojení. Zákon po novele v roce 1993 (č. 286) již mluví o tom, že ministerstvo spojení povolí nebo nepovolí. Možnost nepovolení spojení byla i nadále využívána pouze ojediněle. Poprvé nebylo povoleno spojení v roce 1996 v oblasti kaflerů. Významný je případ nepovolení spojení Karlovarských minerálních vod a Poděbradky z roku 2001. Tento postup Úřadu následně schválily všechny soudní instance včetně Ústavního soudu. Koncem roku 2005 podaly Karlovarské minerální vody žádost o povolení spojení znovu a vzhledem k změnám na trhu jim

121 Platil do konce roku 2000.

122 Srov. s možností odstoupení z kartelu za první republiky.

bylo vyhověno. Podobně změněn byl původní zákaz spojení na trhu pečiva, cukru, piva a některé další. Obecně lze konstatovat, že v posuzování spojení patří ÚOHS k těm nejliberálnějším úřadům v Evropské unii. Namísto zákazů fúzí je spíše využíváno stanovení závazků. Většina spojení je povolována bez podmínek.

Posledním pilířem ochrany hospodářské soutěže je kontrola monopolů a dominantů, kteří nesmí na trhu zneužívat svého postavení. První znění zákona definovalo z dnešního hlediska poměrně zvláštní povinnost nahlásit orgánu dohledu existenci svého dominantního postavení na příslušném trhu¹²³. Pokud tak neučinily, byly sankcionovány (např. BOPO Třebíč zaplatila 40 tisíc). Definice dominantního postavení je dnes obtížnou záležitostí a ÚOHS musí v příslušném správním řízení učinit poměrně složitou analýzu trhu. V roce 1991 však ke konstatování, že daná firma je dominantem stačilo, že má více než třicetiprocentní podíl. Toto vymezení zdaleka nemohlo vystihovat situaci na trhu, která nikdy není tak jednoznačná a například zneužití dominantního postavení (podobně spojení soutěžitelů) nemůže být posuzováno jednokriteriálně. Dominant nesmí na svých odběratelích vynucovat nepřiměřené podmínky, vázat souhlas s uzavřením smlouvy na podmínku, že druhá smluvní strana odebere i další plnění, které s požadovaným předmětem smlouvy věcně ani podle obchodních zvyklostí nesouvisí, uplatňovat vůči odběratelům rozdílné podmínky při srovnatelném plnění, zastavit či omezit výrobu, odbyt, vývoj za účelem získání neoprávněného hospodářského prospěchu na úkor kupujících.

Uplatňování pravidel hospodářské soutěže mohl orgán dohledu od roku 1991 vyžadovat na základě sankční politiky. Paragraf 14 dával možnost uložit sankci až do výše 5% z obrátu za poslední finančně uzavřený rok. O dva roky později se maximální výše pokuty zdvojnásobila.

Nový zákon

Významné legislativní změny vstoupily v platnost v roce 2001. Platnost původního zákona skončila a tento byl nahrazen zcela novým. To také později způsobilo některé problémy v jeho aplikování na delikty, které spadaly do působnosti obou právních úprav (např. chování společnosti Eurotel).

V souladu s komunitární úpravou byly nově vymezeny dohody vertikální a horizontální s novým nastavením prahových hodnot, kdy dohody nepodléhají obecnému zakazu. Soutěžitelé mohli požádat o individuální výjimku ze zakazu dohod narušujících soutěž (např. pool pojišťoven) nebo žádost o určení, zda daná dohoda podléhá zakazu či nikoliv (např. smlouvy o propojení u mobilních operátorů). Tento tzv. negativní atest platil i v oblasti zneužívání dominantního postavení. Zde byl zaveden i pojem tzv. společné (kolektivní) dominance. Soutěžitelé již nemuseli oznamovat své dominantní postavení, jehož definice byla přeformulována a začalo se vymezovat na základě tržní síly zahrnující více kritérií než pouze tržní podíl. Významnou změnou bylo zakotvení podmínek u notifikací v oblasti spojování soutěžitelů. Notifikace byla povinná na základě kritérií obrátu jednotlivých

123 Podle paragrafu 21 měly být nahlášeny také již uzavřené kartelové dohody před účinností zákona.

společností. Jejich hodnoty se však časem měnily. V současné době platí, že ta největší spojení posuzuje Evropská komise, další významné fúze pak ÚOHS. Spojení s minimálním dopadem na trh není nutné notifikovat. Spolu s novým zákonem č. 141/2001 Sb. začaly v polovině roku 2001 platit tzv. blokové výjimky Úřadu, které byly prakticky shodné s unijními. V platnost vstoupil i tzv. leniency program. Úřad v něm deklaroval, že účastník kartelu, o jehož existenci nemá ÚOHS žádné informace, může v případě nahlášení zakázané dohody a spolupráce s Úřadem počítat s prominutím pokuty. Tento program s velkým úspěchem aplikuje Evropská komise. Přestože ÚOHS zavedl leniency program jako sedmý na světě, je využíván poměrně málo. Nejznámějším případem jeho aplikace je dosud nejvyšší pravomocně uložená pokuta dosahující téměř 1 miliardy korun za kartel strojírenských firem. Zakázaná dohoda byla odhalena na základě přiznání společnosti ABB. Jedinou další úspěšnou aplikací je vertikální dohoda společnosti PINELLI s distributorem jejích energetických nápojů. Pro vertikální kartely však byla aplikace leniency v roce 2007 zrušena.

Vstup do EU

K významným změnám došlo k 1. 5. 2004. Vstupem České republiky do Evropské unie se stalo na našem území bezprostředně aplikovatelným právo Evropských společenství. Podmínky pro tuto přímou aplikaci vytvořila novela zákona č. 340/2004 Sb., která nabyla účinnosti 2. 6. 2004. Bylo upuštěno od povolování individuálních výjimek a zrušena určovací řízení. Současně byly zvýšeny prahové hodnoty u tzv. pravidla de minimis, které z obecného zákazu dohod narušujících soutěž vylučuje dohody, které nepředstavují riziko pro hospodářskou soutěž. Tato hranice byla u horizontálních dohod zvýšena z 5 procent na dvojnásobek a u vertikálních dohod z 10 na 15 procent. Zaveden byl také nový právní institut, který byl v posledních letech několikrát využit (např. ČEZ), a to možnost zastavit sankční řízení v případě, že jeho účastník navrhne závazky,

Příklad titulní strany rozhodnutí Českého úřadu pro hospodářskou soutěž.

kteře odstraní závadný stav na trhu. Přezkoumány byly také některé fúze povolené s podmínkami před vstupem ČR do EU. Návrh na změnu rozhodnutí o privatizaci plynárenství byl zamítnut, změněna byla jedna podmínka ohledně propojení dominantního výrobce elektrické energie ČEZ s regionálními distributory.

ZÁVĚR

S uvedených informací je patrné, že soutěžní politika prochází stále určitým vývojem. Její hlavní cíl je však konzistentní. Je jí ochrana fenoménu soutěže, tedy zajištění rovných podmínek pro všechny. Z fungující soutěže, nad kterou ÚOHS v roli jakéhosi arbitra dohlíží, pak profituje především spotřebitel. Zákon o ochraně hospodářské soutěže pamatuje i na určitou ochranu hospodářsky slabých subjektů proti dominantům. Ti se tak nemohou dopouštět chování, které je způsobitelné narušit stabilitu trhu. Často se v některých oblastech hovoří i o zpřísnění této ochrany. Od roku 1999 je proto například analyzována situace obchodních řetězců kontra zemědělci, dodavatelé. Navrhováno bylo začlenění zvláštního paragrafu formulujícího tzv. ekonomickou závislost. Několikrát bylo toto ustanovení již téměř schváleno. Naposledy v roce 2006 vetoval návrh změny zákona prezident České republiky. Původní poslanecký návrh, který korespondoval se smyslem ochrany hospodářské soutěže, byl v Parlamentu změněn tak, že jeho podoba byla prakticky nesmyslná. Schválený návrh totiž umožňoval sankcionovat společnost, která by v dobré víře nakoupila zboží za cenu nižší, než jaké jsou výrobní náklady dodavatele. To vše v situaci, kdy by si tyto skutečné výrobní náklady dodavatele nemohla ani ověřit.

Je zřejmé, že ke správnému cíli, kterým je ochrana hospodářské soutěže nemohou vést iniciativy nepřiměřeně zvýhodňující jednu skupinu soutěžitelů před druhými. Cílem legislativy v dané oblasti, stejně jako činnosti ÚOHS je fungující a na mezinárodním poli konkurenceschopná ekonomika země, kde se jednotlivé společnosti neprosazují na úkor spotřebitele. Soutěžní politika v tomto kontextu přijala názor, že chování podnikatelů je nutné kontrolovat a v případě negativních jevů zasáhnout ve prospěch účinné soutěže. Tyto zásahy však musí být podepřeny důkladnou právní a ekonomickou analýzou a měly by především odstraňovat existující bariéry, a to jak na základě sankčních rozhodnutí, tak prostřednictvím jakéhosi dialogu, kterým je soutěžní advokacie. Právě správně zvolená forma intervence ukáže, zda bude Úřad pro ochranu hospodářské soutěže nadále respektovanou institucí, jakou je doposud. Výsledkem jeho intervencí je fungující konkurence na trhu, která jediná zajistí, aby se podnikatelé chovali maximálně efektivně, inovovali, snižovali náklady a zvyšovali kvalitu svých služeb ve prospěch spotřebitelů. Konkurence je jakousi štikou prohánějící líné kapry v rybníku. I tato štika však potřebuje ke svému zdravému životu čistou vodu a prostředí bez zbytečných bariér a překážek.

Martin Švanda, Filip Vrána

Odbor vnějších vztahů ÚOHS

VÝVOJ LEGISLATIVY V OBLASTI VEŘEJNÝCH ZAKÁZEK

Zadávání veřejných zakázek je v každém demokratickém státě velice sledovanou oblastí. Důvodem je značné množství veřejných prostředků, které jsou tímto způsobem vydávány. Určitá pevná pravidla platila v této oblasti již za tzv. první československé republiky.

Dne 17. prosince 1920 vydala tehdejší vláda nařízení (č. 667/1920 Sb.) o zadávání státních dodávek a prací, podle kterého se postupovalo až do padesátých let. Uvedené nařízení platilo pro dodávky a práce, které zadávaly státní úřady a jimi spravované ústavy a fondy. Ustanovení nařízení se naopak netýkaly dodávek vyhrazeným drobným živnostníkům, vojenských prací a dodávek, dodávek výrobků polního a lesního hospodářství. Dále pak také dodávek a prací, které státní správa prováděla ve vlastní režii nebo pro jiné odvětví státní správy a také uměleckých zakázek a oprav.

Nařízení znalo následující způsoby zadávání: veřejnou soutěž, omezenou soutěž („s vyloučením veřejnosti“ – vojenské, specializované zakázky a také zakázky s hodnotou do 80 tisíc korun, zde však měli být vyzváni k podání nabídky nejméně 3 uchazeči) a zadání „z volné ruky“, tj. s vyloučením soutěže (např. dodatečné objednávky, naléhavé zakázky, monopolní a speciální předměty, dodávky do 20 tisíc korun a práce do 50 tisíc korun). Paragraf 11 nařízení řešil zmenšení nebo zvětšení dodávek a prací. To bylo možné bez změny smluvních cen, pokud se jednalo o dodávku do 10 procent rozepsaného množství téhož druhu, u prací do 20 procent (větší výjimky byly možné u vojenských zakázek nebo u jiných veřejných nebo obchodních zájmů). Nařízení vlády z 20. let, podobně jako první „porevoluční“ zákon o zadávání veřejných zakázek z roku 1994, dbalo na domácí firmy a zaměstnance. Paragraf 34 nařízení totiž přímo mluví o povinnosti zaměstnávat domácí dělníky a zřízení. Dodavateli nebo podnikateli mohla být dokonce uložena povinnost zaměstnávat „válečné poškozenec.“ Paragraf 20 zvýhodňoval domácí uchazeče. Zněl následujícím způsobem: „Dodávky nebo práce smějí být zadány výhradně uchazečům usedlým v území Československé republiky, pokud zakázka může být včasné a v příslušné jakosti v území republiky provedena a nepožadují-li tito uchazeči více než o 20 % vyšších cen nežli uchazeči cizí. Jinak lze dodávku nebo práci zadati uchazeči usedlému v cizině, při čemž však jest při ceně zakázky nad 5000 Kč zadání vázáno povolením ústředního úřadu.“

Podobně měly být podle následujícího paragrafu vyloučeny nabídky uchazečů, kteří v minulých 3 letech „opětovně hrubě porušili zákonná nebo smluvní ustanovení na ochranu dělníků a zřízenců, o nemocenských pokladnách a úrazových pojišťovnách, jakož i těch, o nichž se prokáže, že v téže době opětovně neplatili smlouvených, předepsaných neb v místě obvyklých mezd a platů.“ Dále měly být vyloučeny nabídky „uchazečů, kteří byli prokázane shledáni při některé v posledních 3 letech provedené veřejné dodávce nebo práci nesolidními

nebo nespolehlivými anebo přijali nebo jiným poskytli majetkové výhody za tím účelem, aby se buď sami nebo jiní o zakázku neucházeli nebo nabídku odvolali.“

Paragraf 22 pak řešil samotné zadání zakázky. Nařízení dávalo zadavateli dosti volnosti, neboť cena nebyla výhradně rozhodujícím faktorem. Zvýhodnění byli drobní živnostníci. Text uvedeného paragrafu byl následující:

„1. Přihlíženo budiž jen k nabídkám, jež jsou v každém ohledu přijatelný, zaručují včasné a správné provedení práce nebo dodávky. Výše nabídky není výhradně rozhodující pro zadání.

2. Za šetření zásad uvedených v odst. 1. budiž po vyloučení nabídek uvedených v § 21. přijata zpravidla ze tří nejnižších nabídek ona, již dlužno pokládati v uvážení veškerých okolností za nejpříznivější. Nevyhovuje-li žádná z těchto nabídek a má-li býti přijata nabídka vyšší, nebo je-li nabídka nejvýhodnější o více než 15 % vyšší nabídky nejlevnější, rozhodne o zadání ústřední úřad.

3. Při volbě nabídky budiž dána pokud možno přednost drobným živnostníkům a živnostníkům, kteří sami provádějí dotyčné práce nebo dodávky proti generálním podnikatelům, dále živnostníkům usazeným v dotyčném místě nebo jeho okolí; mimo to budiž přihlíženo k stupni zaměstnanosti toho kterého podniku.“

Pokud řízení nemělo úspěch, měla být vypsána soutěž nová. Jestliže ani druhý pokus nevyšel, následovalo zadání z volné ruky, ovšem za stejných podmínek jaké byly v původním zadání.

Uvedené nařízení o zadávání dodávek a prací doplnil za první republiky zákon č. 115/1934 ze dne 19. června 1934 o pletichách při zadávání veřejných dodávek a prací. Zajímavý je vztah uvedeného zákona se zákonem kartelovým přijatým v roce 1933. Dle paragrafu 2 zákona o pletichách, „kdo v řízení o zadání veřejné dodávky nebo práce jinému přímo či nepřímo nabídne, slíbí nebo poskytne majetkový prospěch za to, že se zdrží nebo zdržel účasti při soutěži, nebo přímo či nepřímo za takové chování požaduje nebo přijme majetkový prospěch neb slib takového prospěchu, jinému přímo či nepřímo nabídne, slíbí nebo poskytne majetkový prospěch za to, že se soutěže zúčastní nebo zúčastnil určitým způsobem, nebo kdo přímo či nepřímo za takové chování požaduje nebo přijme majetkový prospěch nebo slib takového prospěchu, vůbec dopustí se jakýchkoli jiných pletich, které jsou způsobitelné přivoditi škodu veřejnému zadateli, bude potrestán soudem, není-li čin přísněji trestný, pro přečin vězením od 8 dnů do jednoho roku, při zvlášť přitěžujících okolnostech tuhým vězením od 8 dnů do jednoho roku.“

Dle některých dobových názorů (Hexner) však nabídky kartelů a tedy omezení soutěže jejich prostřednictvím nebyly v rozporu se zákonem o pletichách. „Předstíraly-li by strany, že volně soutěží, pak klamou toho, kdo veřejnou práci nebo dodávku zadává a předstírání takové zde může býti, budou-li jednotlivě oferovati, aniž uvedly, že oferty jsou výsledkem kartelové úmluvy nebo jejího provádění,“ uvádí Hexner.¹ Pouze takovéto

1 Hexner, E., Martínek, K. *Kartelové a syndikalisační předpisy československé*. Praha, 1936, s. 174.

jednání by bylo možné označit za plotichy ve smyslu zákona. Pokud kartel vystupoval jako celek, například prostřednictvím své kartelové organizace, nedocházelo ke klamání zadavatele a jednání tak bylo v souladu se zákonem a dobrými mravy. Problém by samozřejmě také byl, kdyby kartel jednal korupčním způsobem.

Situace po roce 1989

Oba zmíněné předpisy platily v Československu do roku 1950, kdy byly nahrazeny novými zákony ve smyslu systému plánovaného hospodářství. Přechodem na tržní hospodářství po roce 1989 vznikla naopak potřeba stanovit pro státní správu nové regule. Z těchto důvodů bylo již v období let 1989 až 1991 upraveno zadávání tzv. „státních zakázek“ formou novely hospodářského zákoníku, a to v ustanoveních § 356a a násl. Dalším předpisem byl Zadávací řád staveb z roku 1991 vydaný federálním ministerstvem hospodářství, Ministerstvem průmyslu ČR a Ministerstvem výstavby a stavebnictva SR jako doporučující postup při uzavírání smluv pro přípravu a realizaci výstavby. Zadávací řád staveb popisoval podmínky soutěže, předmět plnění, lhůty, způsobilost uchazečů, stejně jako samotný průběh soutěže.

Nelze tedy říci, že by samotný zákon o zadávání veřejných zakázek „spadl z nebe“. S jeho přípravou se začalo už v roce 1992. Významným vzorem při práci zákonodárců se stal Model Law on Procurement vypracovaný Komisí OSN pro mezinárodní obchodní právo (UNCITRAL). Zákon o zadávání veřejných zakázek č. 199 byl hotový a schválený v roce 1994. Preferoval zadání veřejné zakázky na základě veřejné soutěže. Při obchodní veřejné soutěži, která mohla být i dvoustupňová, zadavatel postupoval podle obchodního zákoníku. Jiné způsoby zadávání veřejných zakázek popisoval paragraf 49 (výzva více zájemcům k podání nabídky – zakázky do 5 mil. korun šlo-li o nemovitost, nebo 1 mil. v ostatních případech) a paragraf 50 (výzva 1 zájemci k podání nabídky). Veřejnou zakázkou byla „koupě, nájem, zhotovení, montáž, údržba, oprava nebo úprava

věcí movitých či nemovitých anebo provedení jiných činností (např. dopravní služby regionu, odvoz a likvidace tuhých domovních odpadů, čištění komunikací, projektová činnost), jestliže byla zadávána: 1. ministerstvem, jiným správním úřadem, územním samosprávným celkem a jimi zřízenými rozpočtovými a příspěvkovými organizacemi, Nejvyšším kontrolním úřadem, soudy, státními zastupitelstvími a státními fondy, jakož i právníckými osobami, které v souladu s rozpočtovými pravidly hospodaří s prostředky státního rozpočtu, státních fondů, rozpočtů okresních úřadů nebo rozpočtů územních samosprávných celků, nebo 2. právníckou nebo fyzickou osobou, která k úhradě zakázky spočívající ve zhotovení, montáži, úpravě nebo opravě, popřípadě koupi věci nemovité či souboru strojů a zařízení tvořících samostatný funkční celek použije prostředky státního rozpočtu, státních fondů, rozpočtu okresních úřadů nebo rozpočtů územních samosprávných celků, a výše peněžitého závazku bez daně z přidané hodnoty z příslušné smlouvy přesahuje 500 000 Kč, jde-li o nemovitost s výjimkou nájmu nebo o soubor strojů a zařízení tvořících samostatný funkční celek, a 100 000 Kč v ostatních případech.“

Dohled nad dodržováním zákona byl svěřen tehdejšímu Ministerstvu pro hospodářskou soutěž (od roku 1996 ÚOHS). To mělo věcnou souvislost s jeho hlavní činností, kterou je prosazování soutěžních principů ve všech sférách ekonomické činnosti. Nově tedy i ve veřejných zakázkách, kde mj. existuje riziko vzniku kartelových dohod mezi dodavateli, které jsou soutěžním právem zakázány. Spojení obou těchto činností je pro úřad velmi výhodné, umožňuje totiž zajištění úzké spolupráce mezi pracovníky předmětných sekcí ÚOHS a intenzivní výměny informací o podezřelých skutečnostech. Prošetřování určitého postupu zadavatele z hlediska zákona o veřejných zakázkách tak může například vést k získání podezření na koordinované chování dodavatelů. Naopak šetření vedené na základě soutěžního práva může pomoci prokázat případnou dohodu mezi zadavatelem a dodavatelem, která by posléze mohla být sankcionována z hlediska zákona o veřejných zakázkách. Podstatnou

skutečností je také fakt, že ÚOHS může na základě zákona o ochraně hospodářské soutěže vykonávat šetření v objektech, místnostech a ostatních prostorách soutěžitelů a tím snáze odhalovat kartelové dohody uchazečů o veřejnou zakázku (tzv. bid-rigging).

Ministerstvo pro hospodářskou soutěž se tak stalo orgánem dohledu nad zadáváním veřejných zakázek, a to i přesto, že se původně uvažovalo o Ministerstvu hospodářství, které bylo v pozdější době zrušeno. Z tohoto ministerstva také orgán dohledu získal první odborníky, kteří se na přípravě zákona podíleli. Veřejnými zakázkami se na Ministerstvu pro hospodářskou soutěž zabýval pražský odbor, ač sídlo této instituce bylo v Brně. Původně přitom šlo pouze o necelých deset specialistů pod vedením jednoho z tvůrců zákona Václava Šedivého. Zřízení orgánu dohledu mělo velký význam zejména pro uchazeče o zakázky. Ti totiž získali možnost odvolání v případech, že nebyli spokojeni s postupem zadavatele a cítili se poškozeni. Orgán dohledu pak ve lhůtách kratších než tomu bylo u soudů rozhodl, zda rozhodnutí zadavatele zruší a případně uloží nový výběr, popřípadě uloží zadavateli vyhlásit novou soutěž. Tehdejší Ministerstvo pro hospodářskou soutěž také získalo možnost ukládat zadavatelům pokuty, které původně činily maximálně 0,5 procent z ceny zakázky, nejméně však 10 tisíc korun. Tato možnost však nebyla zpočátku příliš využívána. Mezi první pokutované tak patří obec Mašovice a Praha-Zbraslav z konce roku 1995. Je zajímavé, že od nového zákona si tehdejší politická elita slibovala zejména zavedení ucelené právní úpravy v dané oblasti, vyšší hospodárnost a průhlednost předepsaných postupů a v neposlední řadě snížení korupce. Zákon však také obsahoval určitá „ochranářská opatření“ výhodná pro domácí podniky. Ty mohly být oproti zahraniční konkurenci zvýhodněny až do výše 10 procent od nejnižší nabídkové ceny zahraniční osoby.

První novela

Zákon začal platit 1. 1. 1995. Už po pár měsících bylo ale zřejmé, že jej bude nutné novelizovat. Mluvílo se zejména o zvýšení finančních limitů, kterých musí zakázka dosáhnout, aby na ni byla vyhlášena veřejná soutěž (limit původně činil 5 mil. u stavby nemovitostí a 1 mil. u ostatních). Problémy byly i s kontrolou postupu zadavatelů, námitky k orgánu dohledu byly totiž přípustné pouze u veřejných obchodních soutěžích. I zde ovšem v praxi docházelo k řadě chyb. Do poloviny května 1995 bylo orgánem dohledu vydáno přes 150 rozhodnutí o zrušení nedostatečně vyhlášených soutěžích. Ministr pro hospodářskou soutěž proto v druhé polovině roku 1995 navrhl více než 70 změn zákona. Přípomínky byly zejména k nízkým finančním limitům pro obchodní soutěže. Nově měla být veřejnou zakázkou každá státní zakázka, třeba i za 1 korunu. Diskutovalo se o hranici pro zakázky malého rozsahu se zjednodušeným režimem. Ministr navrhoval 50 tisíc korun, ve schválené novele z roku 1996 je hranice dvojnásobná. Od poloviny roku 1996 mluví zákon o tzv. zjednodušeném zadání u zakázek nad 100 tisíc korun, ale do 2,5 mil. korun. V těchto případech bylo nutné si vyžádat nabídky nejméně od tří zájemců. U veřejných zakázek, u kterých výše budoucího peněžitého závazku ze smlouvy bez

daně z přidané hodnoty měla přesáhnout 2 500 000 Kč, jde-li o nemovitost s výjimkou nájmu nebo o soubor strojů nebo zařízení tvořících samostatný funkční celek, a 500 000 Kč v ostatních případech, pak mohl zadavatel uzavřít smlouvu na podkladě písemné výzvy učiněné nejméně pěti zájemcům. Obchodní veřejná soutěž zůstala pro největší zakázky nad 20 000 000 Kč (nemovitosti a soubor strojů a zařízení), resp. v ostatních případech nad 5 000 000 Kč. Zákon však čekaly i další změny. Ministr mj. navrhol, aby zakázky mohly zadávat i jednotlivé městské části statutárních měst, nikoliv pouze magistráty (tato skutečnost pak byla v novelizovaném zákoně výslovně uvedena). Z režimu zákona byly vyjmuty například nákupy uměleckých děl v dražbách či pořízení knihovnických fondů jako celku, poskytování účelové finanční podpory vědecké činnosti, zakázky, jejichž předmět používá ochrany autorského zákona, zakázky zastupitelských úřadů ČR v zahraničí a některé další. Rozšířila se nově pravomoc orgánu dohledu, kterým je dodnes Úřad pro ochranu hospodářské soutěže (dříve ministerstvo). Přezkum se začal vztahovat i na zadání v případě výzvy více zájemcům podle § 49 zákona. Mimo jiné z důvodu zvýšené možnosti podávat podněty a stížnosti navrhoval orgán dohledu začlenit do zákona i kauci za podání stížnosti, tento návrh však vládou v roce 1996 schválen nebyl. Zadavatel nově nesměl vyzývat k podání nabídek opakující se okruh zájemců. Právě za toto porušení zákona byla posléze sankcionována brněnská městská část Žabovřesky.

Odchylyky zákona od směrnic ES

Přes uvedené změny, které výrazně zpřehlednily systém zadávání veřejných zakázek, byl zákon stále analyzován. V roce 1996 byla ÚOHS zpracována analýza, která konstatovala, že zákon o zakázkách je „převážně slučitelný s právem Evropských společenství (ES)“. K zajištění plné kompatibility měly být odstraněny určité odchylyky. Zákon například nezahrnoval některé sektory, v kterých existují tzv. administrativní monopoly (např. voda, energie...). Dále nezakotvoval povinnost vyhlášení veřejné soutěže v Úředním věstníku Evropské unie (Official Journal), zadávací postupy také nebyly harmonizovány s příslušnými směrnicemi ES. V paragrafu 11 byli stále zvýhodněni domácí uchazeči, což bylo v rozporu s legislativou Evropské unie, umožňovala to však tzv. Asociační dohoda. Začalo se diskutovat i o zpětném začlenění zakázek, jejichž předmět požívá ochrany zákonů upravujících práva z průmyslového a duševního vlastnictví, do režimu zákona.

Úřad proto následně v dalších letech předložil vládě v roce 1998 návrh další novely, kde měly být některé z uvedených problémů řešeny. Vláda návrh schválila v únoru 1999, Parlament pak o necelý rok později. Novela č. 28/2000 Sb. vstoupila v platnost 1. 6. 2000. Nejvýznamnější změnou se stala transpozice směrnice ES o koordinaci řízení při zadávání veřejných zakázek orgány působícími v sektorech vodního hospodářství, energetiky, dopravy a telekomunikací. Zadavateli se tak stala celá řada sektorových monopolů a dominantů (dále také provozovatelé letišť a přístavů, firmy těžící ropu, plyn, uhlí a jiná paliva, zdravotní pojišťovny, v roce 2001 pak mezi zadavatele přibyla Česká televize a Český rozhlas). Tito zadavatelé byli vystaveni na roveň veřejných zadavatelů,

což způsobilo jejich negativní reakce, protože museli začít v režimu zákona veřejné zakázky zadávat (dnes se na ně zákon vztahuje pouze u přesně vymezených a poměrně vysokých limitů). Byly však učiněny i některé další změny. Například byl zvýšen limit pro malé zakázky, kdy rozhodoval zadavatel přímo, ze 100 tisíc korun na 500 tisíc. V paragrafu 50, výzva jednomu zájemci k podání nabídky, se objevilo značně problematické ustanovení umožňující Vládě České republiky zadávat zakázky „z ruky“ bez výběrového řízení (toto ustanovení bylo vypuštěno až v polovině roku 2002). ÚOHS byla nově dána možnost zvyšovat pokuty, a to až do výše 1 procenta z ceny zakázky. Zdvojnásobila se také lhůta, do které ÚOHS mohl pokutu uložit, a to na 1 rok ode dne, kdy se Úřad dozvěděl o porušení zákona. Zprávy o veřejných zakázkách se dále začaly zveřejňovat podle zákona také na internetové centrální adrese. Obecně bylo „novelou“ dotčeno prakticky celé znění zákona. Změny se totiž dotkly vymezení jeho působnosti, definic klíčových pojmů, požadavků na kvalifikační předpoklady uchazečů, zpřesněn byl i průběh obchodní veřejné soutěže i jiných způsobů zadávání.

Z uvedených informací je sice zřejmé, že byl učiněn určitý rok k harmonizaci zákona s právem ES, několik dalších kroků však učinit stále zbývalo. Stále platila například možnost zvýhodnění tuzemských uchazečů oproti zahraničním, i když mezi „tuzemské osoby“ patřily i zahraniční společnosti mající v ČR své pobočky nebo zastoupení. Toto až desetiprocentní zvýhodnění mělo skončit až vstupem ČR do EU. K dosažení plné slučitelnosti měl být ovšem vypracován zcela nový zákon, který měl důsledně harmonizovat zadávací řízení s ustanovením směrnic ES a rovněž upravit povinnost publikovat vyhlášení soutěže v Official Journalu. Vypracováním nového zákona bylo pověřeno Ministerstvo pro místní rozvoj, ÚOHS vypracoval část dohledovou. Návrh ministerstva však Parlament vrátil k dopracování. Úřad při jednotlivých konzultacích zejména doporučoval maximální uplatnění soutěžních principů a omezení různých výjimek.

Mezitím však vstoupila v platnost další, v pořadí již pátá novela stávajícího zákona, která opět „zamíchala“ množstvím zadavatelů. Ze zákona byly vyjmuty telekomunikační společnosti a dále firmy těžící ropu, plyn, uhlí a jiná paliva. To vše cca rok poté, kdy uvedené sektory byly mezi zadavatele zařazeny. Novela č. 142/2001 Sb. rovněž navýšila limity peněžních závazků u jednotlivých způsobů zadávání. Zadavatel tak byl povinen vyhlásit od 26. 4. 2001 obchodní veřejnou soutěž, jestliže výše budoucího peněžitého závazku ze smlouvy bez daně z přidané hodnoty, jde-li o nemovitost, s výjimkou nájmu, nebo o soubor strojů nebo zařízení tvořících samostatný funkční celek, přesáhla 30 mil. Kč a v ostatních případech 7,5 mil. Kč. U sektorových zadavatelů tato hranice byla vyšší, a to 50 mil. Kč a 12 mil. Kč. U výzvy více zájemcům k podání nabídky (min. 5 zájemců) se limity zvedly z 2,5 mil. na 5 (nemovitost), resp. z 1 na 2,5 mil. (ostatní). Zjednodušené zadání s nabídkami min. od tří zájemců bylo možné využít až od objemu 2 mil. (původně 500 tisíc). Nově tak byla nastavena i hranice pro zakázky malého rozsahu, která se ustálila i v pozdější praxi na 2 milionech. Uvedené limity se až do aplikace nového zákona o veřejných zakázkách a vstupu ČR do EU k 1. 5. 2004 nezměnily. Snížena byla také možnost nevypisovat nová výběrová řízení na dodatečné dodávky. Pokud dodatečné nebo opakované veřejné zakázky překročily 20 procent zakázky původní (dříve 50 procent) nebylo možné zadat tuto zakázku výzvou jednomu zájemci k podání nabídky. Proces zadávání veřejných zakázek se stával stále složitějším. Jen v roce 2002 bylo schváleno 6 novel reagujících například na zrušení okresních úřadů, záplavy a další dílčí skutečnosti. Mezitím probíhaly stále přípravy nového zákona a konzultace s Evropskou komisí. Návrhy byly v polovině roku 2003 předloženy Poslanecké sněmovně, která je schválila 30. 10. 2003, a následně Senátu, který je schválil 17. 12. 2003. Po podpisu prezidentem republiky zákon vyšel ve Sbírce zákonů pod číslem 40/2004 Sb. Nový zákon transponoval evropské zadávací směrnice. Původní právní úprava ani po četných novelizacích neodstranila některé nejasnosti při výkladu pojmů, což vedlo při aplikaci zákona k právní nejistotě, a tím k nadměrnému počtu žádostí o přezkum. Celý zadávací proces se tak neúměrně prodlužoval. Nový zákon měl tyto nedostatky eliminovat. Byly prosazeny změny v ustanoveních o hodnotící komisi, o posuzování a hodnocení nabídek, které byly podrobněji rozpracovány ve vazbě na prováděcí právní předpis. Nový zákon odstranil také diskriminaci zahraničních uchazečů. Zvýšena byla hranice pro ukládání pokut. ÚOHS může nyní sankcionovat zadavatele až do výše pěti procent z ceny veřejné zakázky (dříve šlo jen o 1 procento). Nový zákon však především významným způsobem změnil okruh zadavatelů. Mezi ně již bylo nutné počítat i některé veřejnoprávní subjekty. V řadě případů však nebylo jednoduché toto postavení jasně identifikovat. Docházelo tak ke sporům, zda určitá společnost (například Lesy České republiky) je či není zadavatelem ve smyslu zákona. Podle zákona musely postupovat i další firmy, které na realizaci zakázky dostaly dotaci činící více než 50 procent ze státních zdrojů. Z působnosti zákona pak byly na druhou stranu vyjmuty podobně jako je tomu jinde v EU armádní zakázky. Zákon se nevztahoval také na všechny zakázky do 2 mil. korun. Nad touto hranicí byly vymezeny nové způsoby zadávání tak, že v otevřeném zadávacím řízení mohli podat nabídku všichni dodavatelé, kteří měli zájem.

V užším zadávacím řízení tak mohli učinit pouze zájemci, které zadavatel vybral z těch dodavatelů, kteří podali žádost o účast v tomto řízení. V jednacím řízení s uveřejněním podávali nabídku pouze vybraní zájemci, kteří byli poté zadavatelem vyzváni k jednání a konečně v jednacím řízení bez uveřejnění, při splnění stanovených podmínek, zadavatel mohl vyzvat přímo jednoho nebo více dodavatelů. Jednotlivé druhy zakázek (na dodávky, služby nebo stavební práce) měly přitom své cenové limity v eurech, odlišné i podle typu zadavatele. Například finanční limity pro otevřené řízení byly stanoveny následovně: 130 tisíc eur pro stát a příspěvkové organizace, 200 tisíc pro územněsprávní celky a další veřejnoprávní instituce, 400 tisíc pro zadavatele v odvětvích vodního hospodářství, energetiky a dopravy, 600 tisíc eur pro zadavatele z oblasti telekomunikací. U stavebních prací byl stanoven limit stejný pro všechny, a to 5 mil. eur. Řadu novinek přinesl zákon i v dohledové části. Jestliže některý z uchazečů nesouhlasil s postupem zadavatele v zadávacím řízení a podal k ÚOHS návrh na jeho přezkoumání, musel s tímto návrhem složit kauci, která se rovnala jednomu procentu z jejich nabídkové ceny, nejvýše však 1 mil. korun. V případě, že podání bylo nedůvodné a ÚOHS návrh následně ve správním řízení zamítl, propadla tato kauce do státního rozpočtu. Začalo tak docházet k paradoxní situaci, kdy ÚOHS začal v oblasti veřejných zakázek vybírat za kauci vyšší částky než za pokuty (např. v roce 2006 bylo na kaucích vybráno 22 mil., do státního rozpočtu propadlo více než 10 mil. korun, za pokuty zadavatelé zaplatili 3,4 mil. korun). V souvislosti s novým zákonem začal ÚOHS v mnohem větší míře využívat také předběžných opatření ve snaze zabránit zadavatelům uzavírat smlouvy na plnění zakázek před rozhodnutím ÚOHS ve věci.

Místo nového zákona opět „nový“

Sotva zákon č. 40/2004 Sb. vstoupil v platnost, začalo se vážně hovořit o jeho změnách. Transponované zadávací směrnice ES přestaly být aktuální, nové č. 17 a 18 byly přijaty právě v roce 2004. Znovu se tedy začal připravovat nový zákon. Směrnice EU se totiž významně změnily. Vyňaty byly telekomunikace z důvodu jejich liberalizace, změny byly schváleny v jednotlivých finančních limitech, směrnice také mj. zavádějí nové způsoby zadávání či možnost použití tzv. rámcových dohod. Řadu změn zákona navrhoval i ÚOHS. Týkaly se například příliš vysokých kaucí, dlouhé 60denní lhůty, do kdy nemohl zadavatel podepsat smlouvu o dílo, a to i v případě, kdy nebyl podán návrh na přezkoumání rozhodnutí zadavatele a další změny. Výsledkem byl návrh nového zákona, který vstoupil pod č. 137/2006 Sb. v platnost v polovině roku 2006.

Zákon přináší několik novinek. Mezi nové instituty byly zařazeny: dynamický nákupní systém, elektronická aukce, rámcová smlouva a centrální zadavatel. Dynamický nákupní systém je plně elektronický systém pro pořizování běžných veřejných zakázek, který je časově omezený a otevřený po celou dobu trvání všem dodavatelům, kteří splní vstupní podmínky. Elektronická aukce je elektronický systém hodnocení nabídek, který umožňuje předkládání nových hodnot nabídek a sestavování aktuálních pořadí nabídek na základě automatických metod hodnocení. Institut rámcové smlouvy umožňuje uzavřít smlouvu s jedním nebo třemi

a více dodavatelí na dobu určitou upravující podmínky jednotlivých dílčích plnění. A konečně institut centrálního zadavatele je nově vymezen jako subjekt, který zadává veřejné zakázky na účet jiných zadavatelů nebo pro ně přímo pořizuje dodávky, služby či stavební práce. Tento institut by měl být výhodou především pro obce. Představit si lze, ale i kumulované zadávání zakázek pro státní správu (například kancelářské vybavení pro všechna ministerstva). Větší objem zakázky by totiž měl logicky přinést úspory. Zadavatel se může nechat zastoupit i soukromou specializovanou firmou, vždy je však v konečném důsledku sám za průběh řízení zodpovědný. Zajímavou novinkou je také soutěž o návrh, která umožňuje hodnotit například projekty z hlediska jejich kvality (nikoliv pouze ceny). Nutné je ale stanovit nezávislou odbornou komisi, hodnotí se pouze anonymní návrhy. Na druhé straně zadavatelé již nemusí vypisovat zvlášť soutěž na projekt a následně na stavbu a mohou obě tyto etapy sloučit. Veřejnou zakázkou se opět stal každý výdaj (tedy nikoliv prodej). Až do výše 2 mil. a do výše 6 mil. u stavebních prací jde však o zakázku malého rozsahu, kterou není nutné zadat podle zákona. Zadavatel však musí jednat transparentně a vzhledem k uchazečům nediskriminačně. Zákon dále zachovává dělení na zakázky nadlimitní a podlimitní. Podlimitní zakázky jsou takové, které mají vyšší hodnotou než zakázky malého rozsahu, ale nedosahují hodnoty nadlimitních zakázek. Nadlimitními zakázkami jsou stavební práce nad 165,288 mil. Kč, dodávky a služby nad 4,290 mil., zadávané státem, nad 6,607 mil. (územní samosprávným celkem nebo jejich příspěvkovou organizací, a dále tzv. „jinou právnickou osobou“) a nad 13,215 mil. sektorovým zadavatelem. Změnil se částečně i okruh zadavatelů, vyjmuty byly telekomunikační firmy, a naopak zadavatelem je provozovatel vyhrazených poštovních služeb. Docházet však může i k dalším změnám, umožňuje je paragraf 20 zákona. Lze totiž předpokládat, že v některých státech včetně České republiky již existují plně liberalizované sektory, které působí v konkurenčním prostředí. Zde již není důvod, aby tito sek-

toroví zadavatelé zadávali zakázky podle zákona. Příslušný stát ovšem musí mít pro danou oblast schválenou od Evropské komise výjimku. Požádat o ni může české Ministerstvo pro místní rozvoj, nebo dokonce příslušný sektorový zadavatel. V českém prostředí se v této souvislosti začalo mluvit o vyjmutí z působnosti zákona u firem z oblasti hornictví. Důležité je však připomenout, že ani sektoroví zadavatelé podle současné právní úpravy v České republice nemusí podle zákona zadávat všechny zakázky, ale pouze ty největší (nad hranicí 165,288 mil. korun u stavebních prací a 13,215 mil. korun u dodávek a služeb). Změnil se částečně také pojem dotovaného zadavatele. Je jím kdokoliv, kdo obdrží státní dotaci a uhradí jí více jak polovinu ceny zakázky. Jde však nově pouze o ty největší stavební zakázky nad 165 mil. korun. V tomto případě jde o významný vstřícný krok vůči soukromým společnostem. Firmy tak budou podle zákona postupovat jen ojedinele. Dodavatelům je dána možnost prokázat splnění části kvalifikace prostřednictvím výpisu ze seznamu kvalifikovaných dodavatelů a nově i prostřednictvím certifikátu vydaného v rámci systému certifikovaných dodavatelů, určeného obecně pro jednotlivé obory (stavebnictví apod.). Seznam kvalifikovaných dodavatelů vede Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. Co se týče dohledové činnosti, v platnosti zůstává kauce ve výši 1 procenta z nabídkové ceny. Její nejnižší možná výše činí 50 000 Kč, nejvyšší pak 2 000 000 Kč. V případě, že není možné stanovit nabídkovou cenu navrhovatele, kauce činí 100 000 Kč. Kromě zákona bylo vydáno i šest prováděcích předpisů, které jej v mnoha ohledech upřesňují. Například Nařízení vlády č. 304/2006 Sb., informuje o přepočtu finančních částek stanovených v zákoně o veřejných zakázkách v eurech na českou měnu a o vymezení zboží pořizovaného Českou republikou – Ministerstvem obrany, na které se vztahuje finanční limit stanovený v zákoně o veřejných zakázkách. Zmiňované přepočty pak budou v budoucnu pravidelně aktualizovány. Dále se jedná o vyhlášky, přičemž jedna z nich stanoví co je a co není vojenským materiálem, další například upřesňuje atestační řízení pro elektronické nástroje. Podstatnou je i vyhláška č. 328/2006 Sb, která stanovuje paušální částku 30 tisíc korun za náklady řízení u ÚOHS, které platí zadavatel v případě porušení zákona. Neméně důležitá je i vyhláška č. 330/2006 Sb., o uveřejňování vyhlášení pro účely zákona o veřejných zakázkách. Naopak poslední citovaný zákon č. 137/2006 Sb. zrušil prováděcí předpisy k zákonu č. 40/2004 Sb., a sice vyhlášku č. 239/2004 Sb., kterou se stanoví podrobný obsah a rozsah zadávací dokumentace stavby a vyhlášku č. 240/2004 Sb., o informačním systému o zadávání veřejných zakázek a o metodách hodnocení nabídek podle ekonomické výhodnosti.

Na tomto místě se sluší doplnit, že ačkoliv zákon č.137/2006 Sb., o veřejných zakázkách nabyl účinnosti teprve 1. 7. 2006, byl do současné doby již třikrát novelizován. V prvním případě šlo o tzv. „technickou“ novelu zákonem č. 110/2007 Sb., a to v souvislosti se zrušením Ministerstva informatiky. Druhá novela byla provedena zákonem č. 296/2007 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2008. Změna souvisela s novelizací zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolventní zákon). Zatím nejdůležitější změna byla provedena zákonem č. 76/2008 Sb., a to zejména v paragrafu 12, který byl zcela nově formulován. Podstatou změny je, že zákon o veřejných zakázkách již nebude přímo stanovovat finanční limity pro jednotlivé kategorie

zadavatelů a druhy veřejných zakázek, případně kategorie dodávek nebo služeb (včetně přepočtu finančních částek na českou měnu), nýbrž učiní tak prováděcí právní předpis. Tímto prováděcím předpisem se stalo nařízení vlády č. 77/2008 Sb., o stanovení finančních limitů pro účely zákona o veřejných zakázkách, o vymezení zboží pořizovaného Českou republikou – Ministerstvem obrany, pro které platí zvláštní finanční limit, a o přepočtech částek stanovených v zákoně o veřejných zakázkách v eurech na českou měnu. Citované nařízení vlády, které nabylo účinnosti dne 29. 2. 2008 snížilo pro všechny zadavatele všechny dosavadní finanční limity. U veřejných zakázek na dodávky a služby zadávané Českou republikou a státními příspěvkovými organizacemi, z částky 4 290 000 Kč na 3 782 000 Kč, u stejných zakázek zadávaných územně samosprávnými celky, jeho příspěvkovými organizacemi a tzv. „jinými právními osobami“, z částky 6 607 000 Kč na 5 857 000 Kč. Sektoroví zadavatelé mají u těchto zakázek dosavadní finanční limit snížen z 13 215 000 Kč na 11 715 000 Kč. U veřejných zakázek na stavební práce byl finanční limit, který je společný pro všechny zadavatele, snížen z částky 165 288 000 Kč na 146 447 000 Kč.

Stejně tak byla provedena změna i u koncesí na stavební práce. Koncesemi se v omezené míře ÚOHS zabývá již od února 2005, kdy byly v zákoně o veřejných zakázkách definovány koncese na stavební práce a služby. Jedním z prvních přezkoumávaných případů bylo přitom řízení vedené s městskou částí Praha 1 týkající se využití tzv. Werichovy vily. Správní řízení bylo v prosinci 2005 zastaveno, protože zadavatel výběrové řízení zrušil. Toto řízení bylo vedeno ještě podle zákona č. 40/2004 o veřejných zakázkách. Následně byl ale vzhledem ke komplexnosti problematiky spolupráce subjektů veřejného a soukromého sektoru (Public Private Partnership – PPP) zpracován zvláštní právní rámec, kterým je od poloviny roku 2006 platný zákon č. 139/2006 tzv. koncesní zákon. Důvodem je jistá odlišnost koncesí od klasických veřejných zakázek. Koncesní smlouvy mají dlouhodobý charakter. Základní odlišností od veřejné zakázky je fakt, že protiplnění spočívá v právu dodavatele předmět koncesní smlouvy (např. stavbu dálnice, či službu – výběr mytého) po stanovenou dobu provozovat. Přenáší se na něj ale také ekonomické riziko za tento provoz. Tento zákon by měl, podobně jako další legislativa v oblasti veřejných zakázek, vést k větší transparentnosti v dané oblasti, která úzce souvisí s vynakládáním veřejných prostředků.

Miroslav Šumbera

Sekce veřejných zakázek ÚOHS

Filip Vrána

Odbor vnějších vztahů ÚOHS

OHLÉDNUTÍ ZA VEŘEJNOU PODPOROU

Činnost Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže (ÚOHS) je veřejnosti známa zejména v oblastech ochrany před zneužíváním dominantního postavení, zakázanými kartelovými dohodami, posuzování fúzí či dohledu nad procesem zadávání veřejných zakázek. Nelze však zapomenout i na další oblast působnosti Úřadu, ve které je aktivně činný od roku 2000 a kde si vybudoval nemalou autoritu včetně odborného zázemí. Jedná se o posuzování veřejné podpory.

Jedním z nejvýznamnějších cílů kontroly poskytování veřejné podpory je minimalizace neodůvodněných zvýhodnění účastníků trhu či odvětví výroby v hospodářské soutěži na úkor ostatních subjektů, což vede k zachování či nastavení zdravých tržních podmínek a k efektivní hospodářské soutěži. Individuální zvýhodňování rozhodně nepřispívá k zajištění dlouhodobé prosperity a hospodářského růstu. V jeho důsledku se může stát, že soutěžitelé, jež neobdrželi veřejnou podporu, se dostanou do nepřekonatelných obtíží a budou nuceni trh opustit. Z tohoto důvodu existuje obecný zákaz veřejných podpor a slučitelnost jejich poskytnutí je vázána pouze na mimořádné situace.

Jde o oblast citlivou v mnoha směrech. Veřejné fondy jsou sice omezené svojí výší, přesto však dostatečné k tomu, aby jejich neuvážené alokování způsobilo rozsáhlé problémy v hospodářském sektoru. Veřejná podpora je citlivá především z pohledu konkurenčních subjektů, kteří se podpoře netěší. Z pohledu veřejných institucí je však zase citlivá z hlediska právní úpravy, neboť právě ta redukuje možnosti volného nakládání s veřejnými prostředky.

Česká republika se v Asociační úmluvě v roce 1995 zavázala naplňovat pravidla, která se v Evropské unii aplikují již desítky let. Musela tak vytvořit i vhodné podmínky. Proto se Úřad v roce 1999 podílel na zpracování návrhu zcela nového zákona o veřejné podpoře, a to v oblasti, která nebyla v českém právním prostředí upravena. Přijetím zákona došlo k naplnění závazků České republiky z Asociační úmluvy. Nový zákon o veřejné podpoře nastavil procesní a částečně i hmotně-právní limity a stal se tak nástrojem k prosazení v Evropské unii již hluboce zakořeněných a uznávaných pravidel.

Na sklonku roku 1999 byl na Úřadě zřízen odbor veřejné podpory, kde zpočátku působilo pouze několik úředníků. Jejich úkolem bylo především vůbec připravit zázemí k další činnosti. Situace ohledně poskytování podpor byla totiž velmi neuspokojivá a neobešla se bez kritiky Evropské komise. Česká republika, ačkoli se zavázala plnit povinnosti vyplývající z Evropské dohody neměla stanoveny ani základní procesní postupy. Ministerstvo financí, které posuzovalo jednotlivé podpory, bylo zároveň jejich poskytovatelem, což v době, kdy se o povolení veřejné podpory rozhodovalo na domácí půdě, naráželo na otázku objektivitě posuzování. Úřad tak na základě zákona získal oprávnění nezávisle rozhodovat o povolení veřejných podpor.

Při zvažování, který orgán státní správy bude mít v gesci otázky veřejné podpory, hrály velkou úlohu dvě skutečnosti. Jednak zaměření Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže, neboť všechny oblasti jeho působnosti se kmenově vztahují k ochraně hospodářské soutěže (veřejná podpora, veřejné zakázky i antitrust) a existuje mezi nimi silná provázanost a rovněž faktor geografický, kdy brněnské sídlo je přece jen „z ruky“ od pražských ministerstev, ústředních orgánů a dalších významných poskytovatelů podpor. Ovlivnění rozhodovacích procesů je tak přece jen do jisté míry ztíženo.

Na převzetí nové kompetence bylo třeba se s předstihem pečlivě připravit. Od ledna 2000, tedy ještě předtím, než nabyl účinnosti zákon č. 59/2000 Sb., o veřejné podpoře, došlo k náboru dalších členů týmu na ÚOHS, kteří museli v průběhu 4 měsíců nastudovat rozsáhlý soubor komunitárního práva aplikovaného v této oblasti. Mohu osobně potvrdit, že to nebylo vůbec jednoduché. Téměř každý den přicházeli právníci i ekonomové odboru se zjištěním nových a nových forem veřejné podpory. V té době se jednalo o formy velmi překvapivé, kdy zvýhodnění individuálního podnikatele bylo mnohdy skryté za zástěrkou sofistikovaného systému.

Znalost komunitární úpravy a její adekvátní aplikace jsou velmi odlišné světy. Významným vodítkem při „umění číst“ velmi neurčitá evropská pravidla, byly rady tzv. twinnerů, tedy představných poradců. Hned v prvních měsících po zahájení činnosti jednotky začal na ÚOHS působit britský expert, pan Robin Blake. Denně byl navštěvován jednotlivými úředníky, kteří jej žádali o rychlou reakci. Je potřeba si uvědomit, že Úřad měl na rozhodnutí 30, potažmo 60 dní. Rychlé vodítko tak znamenalo jedinou možnost, jak v této lhůtě profesionálně rozhodnout. Při srovnání s půlroční dobou, běžnou pro rozhodnutí Evropské komise, je tato okolnost obzvláště patrná.

Výkladová stanoviska se v plné míře uplatnila v bankovním a ocelářském sektoru a dalších případech restrukturalizace, kdy Úřad musel posoudit, a to i zpětně, rozsáhlé množství opatření na restrukturalizaci. K aplikaci komunitárních pravidel na restrukturalizaci a záchranu podniků bylo třeba přistupovat vždy citlivě a uvážlivě i s ohledem na probíhající proces transformace na tržní hospodářství. Úřad za čtyři roky své rozhodovací činnosti v oblasti veřejné podpory řešil jedny z nejsložitějších případů v historii ČR. K jejich vzniku došlo převážně krátce po přijetí zákona o veřejné podpoře.

Zajímavostí v tomto ohledu je fakt, že otázky veřejných podpor se v hojné míře řešily i v období první republiky, kdy byl přijat zákon o státní podpoře na elektrizaci pomocí výhod a subvencí elektrárenským podnikům, družstvům i obcím či v oblasti bankovního sektoru, kdy v roce 1924 požádalo v českých zemích o sanci 21 bankovních ústavů. Nejvíce obdržela Česká průmyslová banka (162 mil.), Agrární banka (100 mil.). Na Slovensku Tatrabanka (89,8 mil.) a Slovenská banka (64,8 mil.). V důsledku krize došlo v bankovním sektoru ke koncentračnímu procesu. Další podpůrná opatření následovala i v roce 1932.

Výrazným problémem, se kterým se ÚOHS na počátku svojí nové role setkával na každém kroku, byla na prostá neznalost či nechuť podřídit se novému fenoménu veřejné podpory. Pracovní jednání byla mnohdy plná

emotivních postojů ze strany poskytovatelů podpor, kteří se jen těžce smiřovali s novým omezením. Fantazie při obhajobě, proč neaplikovat pravidla či jak je obejít, byla až udivující. Pamatuji si na jednání, kdy zaměstnanci byli posuzováni jako vyvrhelové, kteří poklonkují Evropské komisi a nehájí národní zájmy. Postupem doby se situace stabilizovala, Úřad získal i v tomto segmentu na autoritě a nastupující twinner, tentokrát z Německa, pan Gerhard Köpernik se již zaměřil na velmi specifické dotazy, svědčící o hlubokých znalostech ÚOHS, u nichž se dokonce i jednotlivé historické výklady lišily. Velmi ocenil odbornou úroveň v té době již sedmnáctičlenného týmu. Fundovaný přístup pracovníků Úřadu byl dokonce oceněn i bývalým generálním ředitelem pro hospodářskou soutěž Evropské komise Alexandrem Schaubem. Přínosem německého twinnera byla zejména schopnost zajistit řadu specialistů, kteří své zkušenosti sdělovali na řadě tématicky zaměřených seminářů.

Je potřeba si uvědomit, že některými svými rozhodnutími Úřad ušetřil státu nemalé finanční prostředky, když podporu významně omezil či nepovolil. Redukce a efektivní využití veřejné podpory se tak projevila i na stavu veřejné pokladny. Nejednalo se o nijak malé částky, ale o finanční vyjádření více než v miliardě korun.

Hojnou formou byla veřejná podpora investičních podmínek, která sehrála významnou úlohu ve vstupu zahraničních investorů. Úřad posuzoval regionální přínosy konkrétní investice a od toho poté odvozoval míru povolené podpory. V případech, kdy nebylo možno regionální přínos doložit, nebyla veřejná podpora povolena či udělena v celém rozsahu. Veřejná podpora má totiž přispívat k hospodářskému rozvoji, ovšem za situace, kdy na domácím trhu existuje nadkapacita a silné konkurenční prostředí, není podpora investičních akcí do těchto oblastí trhu žádoucí.

Zásadní změnou v oblasti veřejné podpory spojenou se vstupem České republiky do Evropské unie je skutečnost, že se komunitární právo veřejné podpory stalo přímo aplikovatelným a bezprostředně použitelným a pravomoc rozhodovat o slučitelnosti veřejné podpory přešla přímo na Evropskou komisi. Proto Úřad připravil nový zákon č. 215/2004 Sb., o úpravě některých vztahů v oblasti veřejné podpory, který od 1. května 2004 nahradil předcházející právní úpravu a vytvořil právní rámec k tomu, aby bylo zabezpečeno plnění úkolů České republiky v souvislosti se vstupem do EU a aby byla zajištěna potřebná součinnost Úřadu s Evropskou komisí při výkonu jejich pravomocí. Úřad má nyní funkci centrálního konzultačního, monitorujícího, koordinačního a poradenského orgánu, která je ve vysoké míře využívána poskytovateli a významně přispívá ke kultivaci prostředí veřejných podpor. V praxi to znamená, že Úřad spolupracuje s poskytovateli veřejné podpory v souvislosti s jejím oznámením Evropské komisi, vede evidenci veřejných podpor poskytnutých v České republice a předkládá o nich Evropské komisi výroční zprávu. Cílem je zajištění právní jistoty poskytovatelů a příjemců veřejné podpory. Nejedná se pouze o pasivní roli, ale i o aktivní prezentaci aktualizovaných pravidel Evropské unie a upozorňování na problémy spjaté s poskytováním podpory s návrhy na jejich odstranění. Při plnění této role byla a je hojně využívána spolupráce přímo s pracovníky Evropské komise, která vede k vyšší míře

jistoty při posouzení jednotlivých případů. U případů, o nichž Úřad před vstupem do Evropské unie rozhodl, si zachovává rovněž kontrolní činnost, která nutí příjemce, ale i poskytovatele podpor plnit uložené podmínky rozhodnutí. Činnost Úřadu tak přispěla ke kultivaci prostředí, podpoře a ochraně hospodářské soutěže, kdy si jsou poskytovatelé v daleko větší míře vědomi omezení vyplývajících z komunitárních pravidel pro poskytování veřejných podpor.

Cílem v oblasti veřejné podpory v celoevropském měřítku byla a je její reorientace na horizontální cíle, např. na vědu a výzkum, životní prostředí, zaměstnanost či školení a podpora malého a středního podnikání.

Posuzování podpor není ani v současnosti o nic méně sofistikovanou záležitostí a kontakty s Evropskou komisí jsou tak stále živé. Domnívám se však, že naše pozice vůči této velmi významné evropské instituci je jiná. Nejsme již zdaleka posuzováni jakožto žáčci, ale jako rovnocenní partneři, kteří si umějí prosadit svůj názor. Svědčí o tom i skutečnost, že EK nemusela v případě ČR přistoupit k rozhodnutí o navrácení nezákonné veřejné podpory. Tato situace je výsledkem již velmi dobrých znalostí českých poskytovatelů veřejných podpor a českého antimonopolního úřadu.

Kamil Rudolecký

I. místopředseda ÚOHS

ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE V DATECH

- 1991** K prvním opatřením zaměřeným na podporu budování tržního hospodářství v Československu po listopadu 1989 bylo přijetí právní úpravy ochrany hospodářské soutěže. Zákon Federálního shromáždění o ochraně hospodářské soutěže, který nabyl účinnosti v březnu 1991 stanovil, že podstatnou část této působnosti na území České republiky bude vykonávat orgán pro hospodářskou soutěž ČR. Jeho sídlem se nestala Praha, ale bylo vybráno Brno, což mělo mj. deklarovat nezávislost Úřadu v rozhodování. Český úřad pro hospodářskou soutěž zahájil činnost 1. července 1991. Jeho předsedou a později ministrem se stal Stanislav Bělehrádek.
- 1992** Prosazování soutěžního práva v České republice bylo svěřeno nově zřízenému Ministerstvu pro hospodářskou soutěž. Jeho sídlem zůstalo Brno, které se již v té době stávalo také justičním centrem ČR. V letech 1992 až 1994 mělo toto ministerstvo svá detašovaná pracoviště rovněž v Ostravě a v Plzni. Změna antimonopolního úřadu na ministerstvo souvisela s právě probíhající privatizací.
- 1994** Ministerstvo pro hospodářskou soutěž rozšířilo své kompetence o dohled nad zadáváním veřejných zakázek. Smyslem tohoto dohledu je zajistit především to, aby zdroje, které v naprosté většině pocházejí z peněz daňových poplatníků, byly vynakládány transparentně. Zároveň jde o to, aby v procesu zadávání veřejných zakázek nedocházelo ke zvýhodňování některých subjektů před jinými.
- 1996** Ministerstvo se přeměnilo na Úřad pro ochranu hospodářské soutěže. Jedná se o ústřední orgán státní správy, který je nezávislý na výkonné moci. V čele ÚOHS stojí předseda, kterého jmenuje na návrh vlády prezident republiky. Funkční období předsedy je šestileté a funkci může zastávat maximálně dvě období po sobě.
- 1999** Předsedou Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže byl jmenován jeho dosavadní místopředseda Josef Bednář. Úřad pak vedl do začátku září roku 2005, kdy mu skončilo šestileté funkční období.
- 2000** Kompetence Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže se opět rozšířily, a to o dohled nad poskytováním veřejných podpor v ČR. Zatímco v období let 2000 až 2004 působil ÚOHS jako „prodloužená ruka“ Evropské komise, kdy ÚOHS dohlížel na dodržování zákazu poskytování státní pomoci neslučitelné

s evropským právem, po vstupu ČR do Evropské unie je úkolem ÚOHS nejen monitoring poskytování pomoci z veřejných prostředků, ale také aktivní asistence českým subjektům při aplikaci práva Evropských společenství v oblasti veřejné podpory. Rozhodovací pravomoc má nyní Evropská komise.

- 2004** Vstup České republiky do Evropské unie a s tím související legislativní změny a kompetence ÚOHS.
- 2005** V čele Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže stanul nový předseda Martin Pecina. Do funkce jej slavnostně uvedl prezident republiky Václav Klaus.
- 2006** Úřad pro ochranu hospodářské soutěže byl spoluorganizátorem velké mezinárodní konference k 15. výročí aplikace soutěžního práva v naší zemi a zároveň vzniku ÚOHS. Na konferenci vystoupila řada předních odborníků na soutěžní právo z tuzemska, z Evropy i ze zámoří. Mezi jinými například tehdejší předseda německého kartelového úřadu Ulf Böge, který byl v té době zároveň i předsedou mezinárodní sítě soutěžních úřadů ICN.
- 2007** Tento rok se stal pro Úřad pro ochranu hospodářské soutěže svým způsobem přelomovým. Koncem března a počátkem dubna se většina zaměstnanců přestěhovala do nového sídla v rekonstruované budově na třídě Kpt. Jaroše 7 v Brně. Po dlouhých šestnácti letech tak skončilo provizorní působení v pronajatých prostorách.
- 2008** Byla dokončena přístavba budovy na třídě Kpt. Jaroše a všichni zaměstnanci Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže tak mohou pracovat pod „jednou“ střechou.

Kristián Chalupa

ředitel Odboru vnějších vztahů ÚOHS

*Budova ÚOHS
a její okolí*

ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

Budova ÚOHS a její okolí

HISTORIE JEDNÉ ULICE (*Milena Flodrová*)

BUDOVY BRNĚNSKÉHO ŽENSKÉHO VÝROBNÍHO SPOLKU NA POZADÍ URBANISTICKÉ
A ARCHITEKTONICKÉ PROMĚNY BRNA NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ (*Jan Sedlák*)

HISTORIE BUDOVY (*Martin Švanda, Filip Vrána*)

VZPOMÍNKA NA PENZIONÁT FRAUENERWERB – VEREIN (*Drahomíra Horáčková*)

VZPOMÍNKA NA MĚSTSKOU VOJENSKOU SPRÁVU (*Karel Kratochvíl*)

STAVEBNÍ ÚPRAVY PŮVODNÍHO OBJEKTU A JEHO NOVÁ PŘÍSTAVBA (*Milan Obenaus*)

SLOVO HLAVNÍHO DODAVATELE REKONSTRUKCE HISTORICKÉ BUDOVY

SLOVO HLAVNÍHO DODAVATELE PŘÍSTAVBY (*Jaroslav Paclt*)

JEZERNÍ SOUSEDĚ (*Stanislav Moša*)

HISTORIE JEDNÉ ULICE

Dnešní „třída Kpt. Jaroše“ (ano, tak se správně píše!) už tím svým titulem „třída“ naznačuje, že nejde o ulici jen tak nějakou. Přitom není ani nejstarší, ani největší brněnskou ulicí, ale nelze jí upřít, že je (a doufejme, že i v budoucnu stále prokazatelněji bude!) jednou z nejkrásnějších ulic Brna. A vidíte, ještě tak před 150 lety po ní nebylo ani památky! Ono to všechno začalo vlastně až v 70. letech 19. století, ale historie samotného území, na němž se ulice dnes – tak trochu společně s přilehlým náměstím 28. října – nalézá, je samozřejmě o stovky let starší. Kdybychom se mohli přenést pomocí nějakého stroje času do oné minulosti, třeba jen o 250 let zpět, asi bychom váhali, kdeže jsme se to ocitli. Před námi by se totiž rozkládala hladina širokého rybníka, jehož vlny by šplouchaly o hráz v místech dnešní třídy Milady Horákové (Však se této později vzniklé ulici také původně říkalo „Hráz“, nebo „Hráze“ příp. i „Na hrázi“!). Tento rybník byl posledním z celé soustavy rybníků na říčce Ponávce táhnoucích se až od Řečkovic. Ponávka tehdy protékala dnešními Lužánkami zcela nespoutaná a z oněch rybníků vytékala poté stavidlem dál k Cejlu a Křenové, aby se přes dnešní ulici Ponávku a Vlhkou spojila se svrateckým a svitavským náhonem a spolu s nimi nakonec splynula s oběma řekami. Rybníky v minulosti plnily důležitý úkol v chovu ryb a tím obohacovaly jídelniček obyvatel Brna a širokého okolí. Nicméně ke konci 18. století došlo k postupnému vysoušení těchto rybníků a získávání tak nové půdy, ať už k zemědělskému obhospodařování nebo k zástavbě domy a budovami. Tento osud potkal i onen poslední rybník, jemuž se říkalo „Hutterův“. Karel Kuča ve své obsáhlé knize o Brně ještě navíc o něm píše: „*Jižně od Hutterova rybníka se rozkládala velká zahrada „Na hrázi“ hraběte Jana Mitrovského. Existovaly zde i skleníky, v nichž se pěstovaly tropické rostliny. Rybník byl součástí zahrady a sloužil k jízdě na lodkách a pro lovy divokých hus. Roku 1782 byl Hutterův rybník vysušen. Po jižní straně hráze Hutterova rybníka vznikalo od roku 1788 předměstí Hráze, které zaujalo severní část Mitrovského zahrady, zatímco předměstí Příkop vyplnilo roku 1786 zbytek její plochy. Zahrada byla beze zbytku zrušena.*“

Nicméně trvalo ještě bezmála 90 let, než se začala rodit naše ulice jako taková. Předcházela jí nově vysázená kaštanová alej, která na samém počátku 40. let 19. století propojila Lužánky s onou – teď už nefunkční – Hrází (dnes třídou Milady Horákové) a s dnešním Kolištěm. Záhy se zjistilo, že se tu vlastně nabízela možnost vytvořit – takřka na dně rybníka! – jak náměstí, tak i několik ulic a tento záměr nabyl záhy konkrétní podoby. V roce 1874 se vytvořila jakási osnova budoucí čtvrti a netrvalo dlouho, stalo se přímo módním a pro stavební firmy dokonce prestižním cílem získat právě tady a teď parcelu k postavení nájemního domu. Alej – tehdy už pomalu vzrostlých – kaštanů zůstala podle plánů uprostřed ulice, domy na její západní straně (dnes lichého číslování) se propojily se zahradami a s dvory starších domů na dnešní Lidické třídě, na opačné, dnes sudé, straně došlo poté

Záběr na tř. Kpt. Jaroše na dobové pohlednici z přelomu 19. a 20. století.

záhy k vytvoření domovních bloků propojených dvěma uličními spojkami do nově vznikajícího náměstí a celá čtvrť dostala nádech vysoké noblesy. Není divu, že se v ní uplatnily projekty architektů zvučných jmen, jako byl Eduard Exner, Martin Fleichhacker, Franz Ruschka, Karl Friem, ale také František A. Dvořák, Franz Pawlu, Germano Wanderley či Alois Prastorfer. Mezi ty nejpozoruhodnější stavby se zařadilo do té doby nevídaně honosné propojení domu č. 37–39 se zadními trakty domů Lidické třídy, o němž zmíněný Karel Kuča v knize o památkách Brna píše, že jde o: „V kontextu architektury 19. století výjimečnou urbanisticko-architektonickou kompozici antikizujícího charakteru, jejíž jádro tvoří dva převýšené štítové rizality dvou domů, spojené otevřenou sloupovou kolonádou; nejhodnotnější novorenesanční dílo v Brně mimo centrum města; postavil František Antonín Dvořák, projekt Germano Wanderley, 1899.“

Ale obdiv si zaslouží celá ulice s alejí uprostřed, jakožto stylově čistá a ušlechtilá zástavba dobových nájemních domů, vzájemně se respektujících výškou i novorenesančním stylem. Je to velká výzva a memento všem, kteří se jakkoliv podílejí nebo podílet budou na případných rekonstrukcích budov, či jen stavebních doplňcích a úpravách!

A ještě na něco nesmíme zapomenout. Už 24. 5. 1867 byla – tehdy ještě budoucí a zamýšlená – ulice nazvána „Aleegasse“, což se překládalo jako „Alejní“, „V aleji“, ale také „Stromořadí“ či „Stromořadní“. Dne 13. 6. 1893 už částečně hotová ulice však dostala název „Schmerlingstrasse“, tedy „Schmerlingova“, a to po Antonu von Schmerling (1805–1893), rakouském státníku a politikovi s vysokým postavením v soudních dvorech. Tak to doba žádala. Nicméně hned 26. 6. 1919 vystřídali Schmerlingovo jméno v názvu ulice legionáři a ulice se jmenovala „třída Legionářů“ (zkráceně se jí také říkalo „Legionářská“) k počtě všem, kteří za 1. světové války bojovali a pokládali životy za samostatnost Československa. Tento název strpěli nacisté necelý rok, i když ho v letech 1939 okamžitě také „zdvojjazyčnili“ na „Legionärenstrasse – třída Legionářů“. Už

10. 1. 1940 však ulici přejmenovali po svém na starý dobrý název „Aleestrasse – V aleji“. Legionářům se ulice vrátila 25. 9. 1946 jako „třída Legionářů“, ale také jen do 12. 10. 1950, kdy se v jejím názvu objevilo jméno kpt. Otakara Jaroše (1912–1943), který se jako důstojník československé jednotky v bývalém SSSR účastnil bitvy u Sokolova, kde padl. Dlouho se věřilo, že kpt. Jaroš byl komunista a nadšený obdivovatel Sovětského svazu. Skutečnost však byla úplně jiná, jeho jméno bylo tehdy tak trochu propagandisticky zneužito, a proto mu i dnes ulice zůstává. Bylo by to ostatně dlouhé povídání.

Ještě poslední připomínka: víte, že touto ulicí také projížděla tramvaj? Ano, bylo to v letech, kdy ještě nebyla proražena třída Milady Horákové kolem dětské nemocnice k Merhautově, což se stalo až na samém počátku II. světové války (1940–1941). Od roku 1903 však „modrá“ linka elektrické tramvaje (tehdy ještě nebyla čísla, ale tratě se lišily barvou světla lampy nad čelnou plošinou řidiče!) spojovala Komárov přes Dornych k nádraží a pak vpravo dnešní Benešovou, Rooseveltovou a Moravským náměstím až ke křižovatce Koliště-Lidická, kde se pak tramvaj odklonila opět vpravo, ale dolů po Kolišti, aby hned zahrnula do dnešní třídy Milady Horákové a první odbočkou vlevo do dnešní třídy Kpt. Jaroše. Tou projela, ulicí Jeřábkovou se dostala na Drobného a její konečná byla na rohu Lužánek pod návrším ulice Antonína Slavíka. Už si to dovedeme představit asi jen těžko. Ale mělo to své kouzlo.

Ostatně každý dům této ulice má svou historii a těm, kteří jsou mu ochotni naslouchat se srdcem otevřeným, ji také dovede ochotně, ale tiše, nevtíravě a jakoby plaše s omluvou, vyprávět. Poslechněme si tedy jednu z těchto historií, kterou prožil a uložil do své paměti alespoň jeden z těchto domů, dům č. 7 na dnešní „třídě Kpt. Jaroše“.

Milena Flodrová
historička

BUDOVY BRNĚNSKÉHO ŽENSKÉHO VÝROBNÍHO SPOLKU NA POZADÍ URBANISTICKÉ A ARCHITEKTONICKÉ PROMĚNY BRNA NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ

Čtyři budovy Brněnského ženského výrobního spolku, z nichž se do našich dnů dochoval pouze internát ve vnitrobloku, vznikaly v rozmezí let 1896–1914. Tento časový interval se téměř na rok shoduje s průběhem velké urbanistické akce, tzv. brněnské asanace, která totálně změnila historické jádro města, přičemž stavební boom zasáhl i území mimo centrum. Vytýčení dnešní třídy Kpt. Jaroše bylo staršího data a navazovalo na dřívější urbanistický koncept tzv. okružní třídy. Oba grandiózní počiny vtiskly moravské metropoli v podstatě dnešní podobu, kterou nepřevrstvila ani slavná éra meziválečného funkcionalismu a jíž intervence po druhé světové válce spíše uškodily, než prospěly. Pro pochopení stylové podstaty budovy, jejíhož autora se zatím nepodařilo odhalit a jež dnes slouží Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže, je třeba aspoň ve stručnosti připomenout urbanistický a architektonický vývoj Brna zhruba od poloviny 19. století do začátku první světové války.

Od tereziánských dob bylo Brno zemskou pevností, jehož historické jádro chránil neprostupný okruh hradeb. Prudkému industrializačnímu rozvoji města, počínajícimu na sklonku 18. století a vrcholícímu v šedesátých letech následujícího věku, však hradební prstenec stále více překážel a bránil vytvoření otevřeného, svobodného města. V roce 1850 vzniklo připojením 27 vnitřních předměstí tzv. Velké Brno. Moravský zemský výbor a brněnská městská rada dosáhly toho, že o dva roky později přestalo být Brno uzavřeným městem, avšak teprve roku 1859 sankcionoval císař František Josef I. zrušení pevnosti. Asanační hradeb, která začala již v třicátých letech, se uvolnily rozsáhlé pozemky a vyvstala otázka jejich využití. Od roku 1845 existoval regulační plán od zemského stavebního ředitele Josefa Esche, jehož základ tvořily dvě na sebe kolmé osy v linii dnešních ulic Husovy a Joštovy. V roce 1860 se město obrátilo na renomovaného vídeňského architekta Ludwiga von Förstera se žádostí o vypracování plánu na rozšíření města (Stadterweiterung); zvolilo projektanta, jenž získal v Brně již v předchozích letech značný věhlas a byl současně autorem vídeňské okružní třídy (Ringstraße). Förster ještě v téže roce vyhověl a předložil návrh, který představoval modelové řešení, jež v následujícím roce nepodstatně modifikoval městský inženýr Johann Lorenz. Na základě těchto podkladů došlo k vyhlášení veřejné soutěže na rozšíření vnitřního města, jež celou záležitost neobyčejně zdramatizovala. První a druhou cenu obdrželi architekti Moritz Kellner spolu s Franzem Neubauerem a Josef Arnold, kteří pak byli přizváni do technické komise, jež syntézou obou návrhů vytvořila tzv. kombinovaný plán. Ten se však u veřejnosti setkal s rozhořčeným odporem pro neúměrnou exploataci pozemků pro činžovní výstavbu na úkor zelených ploch. Jiná komise byla proto nucena vypracovat tzv. definitivní plán, v němž ve pro-

spěch zeleně redukovala o třetinu původně navrženou zástavbu. Jiří Kroupa doplnil, že v době pozdního historismu byl do vnitřního města s okružní třídou vložen neobarokní trojzubec, jehož ústřední část probíhala dnešní Masarykovou třídou přes Náměstí Svobody a Rašínovu (tehdy nově proraženou) a byla na současném Moravském náměstí pohledově ukončena pomníkem Josefa II. s pozadím Německého domu. Levé rameno směřovalo Veverčí ulicí k návrší Na Tivoli a pravou vidlici tvořila promenádní Alejní třída (nyní Kpt. Jaroše) ústící do Lužánek.

Doba pouhých tří let, během níž měla být podle původní představy okružní třída realizována, byla mnohonásobně překročena, takže na ni plynule navázala přestavba historického centra na základě asanačního zákona, schváleného roku 1896 císařem. Předpokládal asanaci 429 domů z celkového počtu 572 z důvodů zdravotních, stavebně bezpečnostních nebo dopravních. Staré, křivé, úzké a tmavé ulice a uličky a nemoderní domy, jak charakterizoval v roce 1836 Brno Řehoř Wolný, měly nahradit administrativní, obchodní a obytné domy, odpovídající ambicím předního průmyslového a obchodního centra monarchie. Průmyslovou expanzi provázal prudký nárůst počtu obyvatel, z 59 tisíc v roce 1857 na 126 tisíc v roce 1910. Po Vídni, Praze, Terstu, Lvově a Štýrském Hradci se stalo Brno šestým největším městem Předlitavska. Asanace se zpočátku řídila polohovým plánem, avšak v roce 1901 vypsaly městská rada a obecní výbor veřejnou soutěž na Generální regulační plán zemského hlavního města Brna. Rozhodující osobnost v reprezentativní jury představoval Camillo Sitte, jenž se po vydání svého spisu Stavba měst podle uměleckých zásad z roku 1889 stal uznávanou urbanistickou kapacitou na celém kontinentě. Úplnému dokončení přestavby městského centra zabránila první světová válka.

Ve starších odborných pojednáních a v obecném povědomí dodnes převládá názor, že převážně historizující architektura 19. a počátku 20. století je nepůvodní, odvozená, eklektická, úpadková. Předminulé století je pokládáno za věk, který nedokázal nalézt svůj

Budova školy spolku na dnešní tř. Kpt. Jaroše.

vlastní styl a zůstal odkázán na recepci forem, typů a řešení historických slohů. Negativní stanovisko posílila v minulém století řada historických a uměleckých okolností: kritika historismu secesními modernisty, protiněmecké nálady po vzniku samostatného československého státu, spojené s odchodem nemalého počtu obyvatel německé národnosti, kategorické odmítnutí historismu funkcionalistickou avantgardou, likvidace Židů za nacistické okupace a zbytku německého obyvatelstva v roce 1945 a po komunistickém převratu v roce 1948. Němečtí, židovští i čeští architekti, stavitelé a investoři, včetně jejich potomků, byli likvidováni nebo prostě zapomenuti. Ruku v ruce s tím docházelo k asanacím, dostavbám a přestavbám historizujících budov, k likvidaci jejich architektonických detailů a součástí vnitřního vybavení. Jedním z četných příkladů je architektonicky bezvýznamný objekt, který na konci šedesátých let nahradil hlavní školní budovu ženského spolku a citelně narušil stylově jednolitou zástavbu třídy Kpt. Jaroše.

O to více je třeba prezentovat poznání a interpretaci, k nimž dospěl výzkum historizující architektury v posledních letech. Odborníci zabývající se touto problematikou představují zatím úzký badatelský okruh, nesrovnatelně menší než například společenství historiků zaměřených na meziválečnou funkcionalistickou architekturu. Vůdčí postavení mezi „historiky historismu“ v Brně, stejně jako na Moravě a ve Slezsku, přísluší už více jak tři desetiletí Pavlu Zatloukalovi. Zatím poslední práci z dlouhé řady jeho studií a publikací představuje průvodce brněnskou architekturou let 1815–1915 (2006), podle něho *„brněnskou architekturou mezi Waterloo a Verdunem“*. Editor této sličné knížky, známý brněnský architekt střední generace Petr Pelčák, ve vlastní tvorbě těžící z meziválečné architektury, přiznává, že *„Brno není městem dvacátého století, nýbrž městem století devatenáctého. Kvalita a jedinečnost města není založena architekturou meziválečnou, nýbrž výjimečnou kvalitou – architektonickou i urbanistickou – výstavby 19. století. Meziválečná architektura tvoří jen jakousi emulzi, tenkou a křehkou svrchní vrstvu na těle zcela jinak ustrojeného města.“* Obdobné je stanovisko již jmenovaného Jiřího Kroupy: *„Brno nemůže být areálem pro milovníky starších stylových dob (i když přirozeně může i z těchto dob nabídnout pozoruhodné objekty), ale stalo se památkem architektury doby historismu. Pokud se mu podaří obnovit původně barevné fasády svých ulic, pokud se mu podaří zabrzdit různé dostavby a úpravy historizujících objektů a pokud včlení do svého interiéru moderní architekturu, která bude tento historismus respektovat, může se stát určitě přitažlivým městem.“* Již před čtvrtstoletím poznamenal brněnský historik umění Bohumil Samek, že přestavbou historického jádra *„se vytvořil základní předěl mezi Brnem minulosti a dneškem. To, co vzniklo v době kolem roku 1900, z valné části zaplňuje naši současnost.“*

Vraťme se však ještě k některým Zatloukalovým interpretacím. Korigoval mimo jiné vytrvale tradovaný názor, že brněnská okružní třída představuje pouhou lokální variantu vídeňské Ringstraße. *„Kompozičně a stylově se skládá ze dvou celků – z Eschovy pozdně klasicistní části, která se stala reprezentační či přímo vládní čtvrtí, a z Försterova vlastního okruhu, který byl jako rezidenční čtvrť určen převážně pro zástavbu nájemními domy.“* Připočteme-li k tomu ještě Sitteho urbanistické principy aplikované při brněnské asana-

ci, dospějeme k závěru, že při utváření moravské metropole byly uplatněny všechny hlavní urbanistické metody oné doby.

V našem stručném přehledu zatím převládala urbanistická problematika a hodnocení historizující architektury v novém světle. Zabralo by hodně místa, kdyby měla být uvedena jména všech architektů a stavitelů, kteří se uplatnili při zástavbě brněnského okruhu a centra. Vrchol historismu reprezentuje na prvním místě slavné trojhvězdy – Ludwig von Förster, Theophil Hansen a Heinrich von Ferstel. Některá z četných dalších jmen připomeneme jejich realizacemi v blízkosti bývalého sídla Brněnského ženského výrobního spolku, v prostoru vymezeném ulicemi Kpt. Jaroše, Lužáneckou, Lidickou a Milady Horákové; výjimečně odbočíme také na Náměstí 28. října a Koliště. Jeden z největších městských paláců v Brně na Lidické 36, postavený továrníkem Josefem Kellerem v letech 1880–1881, představuje vynikající doklad neorenesanční architektury. Pro nedostatek dokumentace a pramenů připisal Pavel Zatloukal v uvedeném průvodci autorství hypoteticky dvojici architektů Ferdinanda Fellnera ml. a Hermanna Helmera, které znají Brňané především jako projektanty dnešního Mahenova divadla. V roce 1873 byla v Brně založena německá Vyšší průmyslová škola, jejíž pedagogové Wilhelm Dwořak a Alois Prastorfer navrhli v italské neorenesanci její budovu na Kudelově 8, realizovanou v letech 1888–1891. Především zásluhou Prastorfera a dalšího učitele Germana Wanderleye se stal věhlasným stavební obor školy, který ve výuce architektury předstihoval techniku. Roku 1889 se zde v závěrečném ročníku sešli Leopold Bauer, Hubert Gessner, Josef Hoffmann, Adolf Loos a Alois Ludwig, kteří pak s výjimkou Loose pokračovali ve studiu architektury na vídeňské Akademii v ateliéru slavného profesora Otto Wagnera. V roce 1897 založili spolek Vídeňská secese a stali se vůdčími představiteli středoevropské secese s jejím charakteristickým geometrickým stylem. Přestože se vesměs usadili ve Vídni, udržovali stálý pracovní kontakt s Brnem, s Moravou a Slezskem, odkud pocházeli. Na ulici Milady Horákové

Dnešní tř. Kpt. Jaroše na fotografii z přelomu 19. a 20. století. Dům uprostřed je první školní budovou spolku Brünner Frauenwerb – Verein.

Dům na Milady Horákové č. 14/16.

24/26 byla v roce 1904 postavena Okresní nemocenská pokladna podle o rok staršího projektu Huberta Gessnera. Její pestré průčelí s důmyslnou kombinací materiálů vyvolalo vzápětí odezvu u dvou nedalekých domů 12 a 14/16 v téže uliční frontě, které navrhl a realizoval stavitel Josef Müller, rovněž absolvent německé průmyslovky. Stavebníkem domu č. 12 byl praktický lékař František Hora a objekt dodnes vlastní a užívají jeho potomci, což je v brněnských poměrech výjimečný případ. Oba Müllerovy domy byly v nedávné době příkladně rekonstruovány. Gessnerův spolužák Bauer představil v letech 1913–1914 ve stylu předjímajícím art déco pozdně klasicistní palác Stephana Haupta na Kolišti 17/19. Předtím však uskutečnil na pisáreckém předměstí svou první stavbu – Reissigovu vilu (1901–1902, Hlinky 148), kterou dobová publicistika označila za první moderní dům v Rakousku. Bauerova a Gessnerova průkopnická díla zůstala však solitéry, podstatná část architektonické produkce až do první světové války setrvala v zajetí pozdního historismu, který Wagnerovi žáci posměšně nazývali „karneval stylů“. Spolu s Josefem Müllerem se na průmyslové škole vyškolila dlouhá řada dalších stavitelů, jimž vděčíme za většinu domů v námi vymezeném prostoru; byli již jmenováni na jiném místě. Z nich je třeba vyzvednout Františka Aloise Dvořáka, jenž komponoval skupiny svých domů a jejich průčelí na principu magické trojky a opatroval zástupy karyatid, jak postřehl Pavel Zatloukal. Obdiv zasluží jeho pokus, přestože zůstal torzem, vystavět vlastní ulici jako příčnou komunikační spojku mezi Kpt. Jaroše a Lidickou. Nástup řešil monumentální kolonádou mezi zrcadlově stejnými domy, způsobem, objevujícím se v evropské architektuře vzácně a hlavně později.

Jan Sedlák
kunsthistorik

První majitel objektu

Neorenesanční budova na dnešní třídě Kapitána Jaroše 7 má více než stoletou historii. Postavena byla v roce 1904 jako penzionát pro žákyně německého vzdělávacího spolku Brünnen Frauenerwerb – Verein. Jmenovaný spolek byl založen v roce 1873 a jeho hlavním cílem bylo pozvednout hospodářské postavení ženy odborným vzděláním ve vlastních školách, aby se stala výdělečně činnou. Jednalo se vlastně o jakousi emancipaci žen, prostřednictvím přístupu k odbornému vzdělání, které bylo do poloviny 19. století možné spíše u majetných rodin. Přesto i u prvních žákyň Brünnen Frauenerwerb – Verein si lze jen těžko představit, že by mohly pocházet z rodin sociálně slabých či nezajištěných. Ženy nicméně stále častěji získávaly možnost samostatného uplatnění, a to především ve svých tradičních sférách, tedy například jako švadleny.

Rozvoj spolku

Spolek Brünnen Frauenerwerb – Verein tomuto pokroku napomáhal na počátku své činnosti přednáškami, šířením spisů o živnostenské činnosti žen, pořádáním výstav, zakládáním zaopatřovacích a penzijních pokladen pro ženy a dívky, exkurzemi do podniků a především vyučováním. Uvedená snaha zapadá do kontextu doby. Podobné spolky vznikaly také v jiných městech Rakouska-Uherska, a to i dříve. Jmenovat můžeme Ženský výrobní spolek český založený v Praze v roce 1871, Minervu a jiné. Zůstaneme-li v Brně, zmínit musíme dodnes fungující Vesnu. Tato „První česká pokračovací škola dívčí“ však zahájila svou pravidelnou školní výukovou činnost až v roce 1886. To první programy Brünnen Frauenerwerb – Verein byly vytvořeny již pro školní rok 1873–4. Šlo o tři vzdělávací celky: škola šití, kreslení a dalšího vzdělávání. Mezi první z nich patřilo například šití oblečení, háčkování, šití iniciál a další. Žákyně si musely samy opatřit materiál. Do školy se chodilo 2x denně šest dní v týdnu. Celkem šlo o 36 hodin týdně. Možné byly i nepravidelné docházky, kde se pak platilo pouze za dvouhodinové kurzy. Podobně u kreslení záleželo na studentce, jak často bude kurzy navštěvovat. Další vzdělávání pak zahrnovalo například zdokonalení písemného projevu a účetnictví, krasopis, znalosti reálií, kupecké počty, jazykové znalosti. Za kurzy se platilo vždy první týden v měsíci. Žákyně ze sociálně slabších rodin mohly získat stipendium. Školní řád dbal na čistotu, pořádek a dodržování příkazů učitelů. Počet kurzů, stejně jako žákyň, se postupně rozšiřoval. Koncem devatenáctého století uvádí statistiky školy celkem 548 žákyň, z toho 523 byly dívky, 25 ženy. Převažovaly katoličky – 453, evangeliček bylo 14 a židovek 81. Celkem 475 žákyň, tedy valná většina, se hlásilo k německé národnosti, 68 k české. Z Moravy bylo 433 děvčat, 98 z ostatních rakouských zemí, 9 z Uher, 3 z Německa a 5 dohromady z Itálie

Výřez plánů Brna z let 1890 a 1906. Na menší reprodukci ještě bez zástavby č. 7, na větší pak s budovami Brüner Frauen-Vererb – Verein.

a Ruska. Většina žákyň měla od 14 do 18 let. Počet studentek se postupně zvyšoval. Těsně před první světovou válkou se vyšplhal až na 1232. Materštinou většiny byla pochopitelně němčina, 972 žákyň bylo katolického vyznání, 216 židovek. Postupně se zvyšoval i věk studentek, když čtvrtina byla starší 20 let. Z Brna pocházelo 690 žákyň, odjinud z Moravy 364, z jiných zemí rakouské části habsburského impéria 364, z Uher 25 a ze zahraničí 37. Najdeme zde přitom v průběhu let i studentky z daleké Sofie apod. Uvedená čísla můžeme považovat za maximální stavy. Po první světové válce, zřejmě z důvodu větší nabídky, došlo k poklesu počtu žáků a stabilizaci výukového systému. Školu navštěvovali také chlapci, i když děvčata stále převažovala. Podíváme-li se na statistiky z poloviny třicátých let dvacátého století, zjistíme, že ze 179 studentů bylo 136 Němců, 40 Čechů a 3 Maďaři.

Hledání vhodných prostor

Pro výukovou činnost bylo od 70. let 19. století nutné získat vhodné prostory. Už na svém počátku proto spolek založil stavební fond za účelem zřízení budovy. Na počátcích své existence se totiž hodně stěhoval. Začínalo se v roce 1873 v paláci Kouniců. O rok později se škola stěhovala poprvé do domu Kiosk č. 5, na konci sedmdesátých let pak přesídlila do domu č. 7 na Starobrněnské ulici, poté na Dominikánskou č. 9. Prostory však byly i tak malé. V devadesátých letech totiž školu navštěvovalo přes 400 děvčat, spolek proto musel hledat stále nová a nová řešení. Kromě prostor pro vyučování bylo nutné najímat i ubytovací kapacity. Valná hromada spolku proto v prosinci 1894 přijala usnesení postavit novou budovu a spolek se obrátil na vedení města o pomoc. Německá radnice přenechala spolku stavební pozemek na tehdejší Schmerlingstrasse 7 a stavba školy mohla být 9. července 1896 zahájena.

Stavělo se zhruba rok a už 12. září 1897 byl položen poslední kámen tehdejší školní budovy, která stála v řadové zástavbě nové třídy. Tato budova stála spolek 118 813 rakousko-uherských korun

Budova školy spolku na dnešní tř. Kpt. Jaroše.

Budova bývalého penzionátu Brünnner Frauenenerwerb – Verein.

a měla 13 učeben. O několik let později se začal stavět také penzionát za školní budovou (dnes sídlo ÚOHS). Třípatrová internátní budova stála spolek 162 367 korun. Situována byla do rozlehlé zahrady domů č. 7 a 9.

Penzionát byl založen v roce 1903, tedy 30. roce od vzniku spolku. Důvodem byla nutnost zřídit pro mimobrněnské žákyně internát, v němž by mohly za přiměřený poplatek najít stravu, pedagogické vedení a dohled. Četné peněžní dary od příznivců a dobrodinců, mezi jinými od První moravské spořitelny pomohly vysněný plán na výstavbu penzionátu realizovat. V březnu 1903 stavba začala a na konci června téhož roku byla hrubá stavba dokončena. Slavnostní otevření zahradami obehnaného penzionátu proběhlo 1. října 1904. Místo zde našlo 65 svěřenkyň. Vzhledem k velké oblibě musela být v následujících letech kapacita navýšena na 95. První představenou byla 20. června 1904 spolkovým výborem jmenována slečna Amalie Czibulková, učitelka na ženské výrobní škole. Správa penzionátu stejně jako všechny pedagogické záležitosti příslušely od jeho založení vlastní pedagogické radě, k níž patřila tehdejší prezidentka spolku Marietta Sternischtie.

A jak vypadaly prostory budovy penzionátu v době, kdy byl poprvé předán k užívání? Uprostřed východní zdi vedly schody do vestibulu a ke sloupovému schodišti. Na pravé straně od schodiště se nacházely přijímací pokoje pro rodiče a příbuzné penzionaristek, byt představené, nemocniční pokoj a prostory pro služebnictvo. Vlevo od schodů byly další prostory služebnictva, velká jídelna a koupelna se čtyřmi kabinkami. Ze schodiště bylo vidět aulu s koncertním pianem a jevištěm, vpravo od ní byla šatna a přípravná, která byla výtahem spojena s pod ní ležící kuchyní. Architektonicky vyzdobená aula pojala dvě stovky sedadel. V suterénu byla umístěna napravo žehlárna, sušárna a další spižírny. Vlevo byly stejně jako dnes prostory pro ústřední topení, palivo a byla zde i velká prádelna. Uprostřed byla spojovací chodba ke kuchyni, u níž byly ještě skladovací prostory. V prvním, druhém a třetím patře domu byly

ložnice svěřenkyň spojené velkou chodbou, dále pracovna, pokoj dohlížitelky, místnost na prádlo a další potřebné prostory. Ve druhém poschodí byl navíc ještě hudební pokoj. Všechny místnosti internátní budovy byly vybaveny ústředním topením a energetickým osvětlením.

Jak vidno, německý pedagogický spolek investicemi nešetřil, postavením internátu ale stavební činnost zdaleka neskončila. Vzhledem ke každoročnímu velkému růstu počtu žákyň a jednotlivých oddělení koupil spolek za 97 tisíc korun přilehlý činžovní dům č.p. 9. V roce 1907 se začalo s bouráním tohoto domu a v únoru 1908 už na jeho místě stála dokončená nová budova. Stavební náklad činil 88 tisíc korun. O čtyři roky později spolek koupil ještě vedlejší dům č.p. 11, kde byl od začátku školního roku 1913/14 umístěn nový ateliér pro šití oděvů. Během necelých dvaceti let spolek získal nebo nově postavil celkem 4 budovy, z nichž většina stojí dodnes. A kde na tyto investice získával prostředky? Jak je uvedeno v pramenech, podporu měla jeho činnost především na radnici, která byla v té době v německých rukou, ale také u tehdejšího ministerstva školství nebo První moravské spořitelny. Štědré byly i dary příznivců. Mezi zakladatele totiž patřil například Christian d'Elvert, někdejší starosta města Brna (1861–4, 1870–6), který spolek zastupoval při jednáních s firmami i orgány státní správy. Bývalý starosta a jeho rodina přitom spolku darovali více jak 7 tisíc korun. Jmenovat by ale šlo i další příznivce. Za všechny například baronku Eveline von Weber – Ebenhof, jejíž manžel byl v 70. letech 19. století moravským místodržitelem. V prostorách Weber – Ebenhofu byl ostatně spolek založen.

Vývoj po první světové válce

Činnost Brünner Frauenerwerb – Verein nijak významně neomezil převrat v roce 1918 a vznik Československa. Spolek se těšil nadále přízni vlivných mecenášů, mezi které patřilo tehdejší československé ministerstvo pro školství a lidovou kulturu, Moravský

Fotografie prací žáků Brünner Frauenerwerb – Verein.

Domy na tř. Kpt. Jaroše 7 a 9 poškozené bombardováním v roce 1944.

zemský výbor, město Brno, Československá obchodní komora nebo i rakouské ministerstvo školství. Mezi chovanky školy a penzionátu přitom nepatřily jen brněnské studentky, ale dívky z okolí i vzdálenějších oblastí. Činnost obchodní školy byla rozšířena i na chlapce. Rozšířila se také pedagogická funkce penzionátu. Chovanky byly vzdělávány nově i ve hře na klavír, housle, mezi praxi ústavu patřily společné návštěvy divadelních představení, koncertů. Do vybavení penzionátu náležel i „čtyřlampový radioaparát“, který zprostředkoval přednáškové programy různých vysílacích stanic. Nezapomínalo se ani na sport jako bruslení, sáňkování, lyžování nebo tenis.

Zánik spolku přišel po druhé světové válce. Velké množství Němců bylo z Brna odsunuto, a proto se vcelku logicky neobnovovala ani školská zařízení německých spolků. Ostatně samotná hlavní budova školy na tř. Kpt. Jaroše 7 a částečně č. 9 vzala v průběhu války za své a v roce 1946 byla zdemolována. Koncem šedesátých let zde byl postaven nový dům, který do novorenesančního uličního charakteru třídy vůbec nezapadá (jednalo se o posádkovou ubytovnu vojska, v 80. letech byla v přízemí domu prodejna Tuzex). Bez větších škod byla zachována budova penzionátu.

Noví majitelé budovy penzionátu

Dům po válce převzal Ústřední národní výbor zemského hlavního města Brna. Provozoval jej nejdříve Úřad pro sociální péči. Podle výměru ministerstva těžkého strojírenství z roku 1952 přešlo vlastnické právo na národní podnik Zbrojovka Brno, následně na Oblastní orgán pro správu odborných učilišť státních pracovních záloh a ještě v téže roce na Státní divadlo Brno. V roce 1958 byla správa nemovitosti na tř. Kpt. Jaroše 7 převedena na Závody Jana Švermy. Tím ovšem dějiny jedné budovy a jejího bezprostředního okolí zdaleka nekončí. V dalším období budova sloužila armádě, která zde umístila vojenský správní úřad, který zabezpečoval mobilizační a doplňovací úkoly (především odvody do armády) a evidenci vojáků v záloze. Okresní, později městská vojenská správa patřila

mezi největší v republice a svoji činnost ukončila v rámci reorganizace armády na přelomu tisíciletí. Uvolněnou budovu poté armáda převedla na Úřad pro ochranu hospodářské soutěže.

Více než sto let poté, co do budovy vstoupily první chovanky pensionátu, se v dubnu 2007 do stejného domu nastěhovali právníci a ekonomové, kteří podobně jako členové spolku Brüner Fraenerwerb – Verein čekali na své definitivní sídlo téměř dvacet let.

Martin Švanda, Filip Vrána
Odbor vnějších vztahů ÚOHS

Obálka první výroční zprávy Brüner Fraenerwerb – Verein.

Obálka výroční zprávy Brünner Frauenerwerb – Verein.

VZPOMÍNKA NA PENZIONÁT FRAUENERWERB – VEREIN

Penzionát Brünner Frauenerwerb – Verein byl situován v zahradní třípatrové budově. Představenou penzionátu v době, kdy jsem v něm byla ubytována, byla vzdělaná a přívětivá paní Edith Häckele. Většina chovank byla německé národnosti, od čtrnácti do osmnácti let. Byly tam však také dívky české, slovenské, maďarské, rakouské a jedna italské národnosti, z nichž některé byly Židovky. V uvedeném penzionátě jsem byla i se svou sestrou v době první republiky, kdy jsme obě nastoupily do Městského československého dívčího reformního reálného gymnázia v Brně (Augustinská 7), a setrvala jsem zde až do září 1939. Důvodem našeho pobytu v penzionátě bylo, že bychom jinak byly nuceny do gymnázia denně dojíždět, přičemž v zimě bývaly železniční koleje zaváté sněhem a ranní spoje mívaly velké zpoždění, což znamenalo pozdní příchod do školy. O penzionátě Brünner Frauenerwerb – Verein měli naši rodiče příznivé informace, bylo tam dosti českých dívek, které byly stejně jako my ubytované v prvním poschodí a s nimiž jsme se stýkaly.

V uliční budově na tehdejší třídě Legionářů byla německá rodná škola. Průjezdem této budovy se vcházelo na nádvoří, které bylo na protější straně ohraničeno budovou penzionátu s vchodovými dveřmi uprostřed. Ve střední části budovy bylo schodiště s okny do nádvoří, v každém poschodí podélně středem budovy byly chodby, ložnice, pokoj pro vychovatelku, pokoj s klavírem, pokoj pro nemocné, na obou koncích v rozích hygienické zařízení, uprostřed na konci byla studovna. Do penzionátu docházely dle zájmu soukromé učitelky hry na klavír, případně i pro výuku cizích jazyků. V jednom z horních pater sloužila jedna místnost pro taneční hodiny pro starší dívky ubytované v horních patrech.

Ve druhé a třetí poschodí byly místnosti podobně uspořádány jako v poschodí prvním. V přízemí proti schodišti byl otevřený prostor zařízený pro přijímání návštěv. Na pravé straně od schodiště byl byt paní představené a kanceláře, vlevo od schodiště pak velká jídelna s okny do nádvoří s třemi dlouhými jídelními stoly, které byly umístěné kolmo k vstupním dveřím vedoucím z chodby. Naproti jídelně byla přípravná, do níž byly hotové pokrmy dopravovány výtahem z kuchyně, která byla i s příslušenstvím v suterénu. Na chodbě naproti jídelně byly také uzamykatelné skříňky s přihrádkami, v nichž jsme měly možnost si uschovat vlastní doplňující potraviny, například marmelády, džemy, ovoce, neboť k snídaní a k svačině byla pouze bílá káva a rohlíky. Dále vlevo proti jídelně byl hostinský pokoj pro případné návštěvy rodičů dívek ze vzdálenějších míst a koupelna. V suterénu na pravé straně byl byt domovníka.

Ve vhodné roční době a při vhodném počasí byla možnost jít s učivem nebo knihou do zahrady, kde bylo několik zahradních laviček. Zahrada, která byla situována při pravé štítové zdi budovy penzionátu, menším dílem hraničila s nádvořím při pravé straně, kde byl vchod do zahrady. Zahrada byla trvale uzamčena a byla poměrně málo využívána. K budově penzionátu byla v prostoru za domem připojena nízká jednopodlažní stavba, která byla také uzamčena. Byl v ní velký sál a jeviště pro společenské akce.

Jaký byl řád penzionátu?

Ráno v 6.30 hodin se rozléhal celou budovou silný zvonek, vychovatelky obešly všechny ložnice, aby zjistily zda všechny dívky vstávají z lůžek. Umyvadla s tekoucí vodou a skládací paravány byly v ložnicích. V 7.00 hodin zvonil zvonek k snídaní. Do jídelny jsme ráno přicházely i dříve, aniž bychom čekaly na paní představenou, neboť všechny české gymnazistky jsme měly dosti dalekou cestu do školy. Oběd se podával ve 13.00 hodin, vždy po zvonění. Ke stolu se zasedalo až po příchodu paní představené. Všechny, které jsme navštěvovaly vzdálenější školy, jsme přicházely opožděně, aniž by-

Práce žáků spolku.

chom se musely omlouvat, neboť vyučování ve školách končilo ve 13.00 hodin. Bylo nám však vždy přineseno teplé jídlo.

V 16.00 hodin se zvonilo ke svačině, která byla dobrovolná, v 19.00 byla večeře, kam jsme byly povinny se dostavit. Stály jsme u svého místa do chvíle, kdy vstoupila paní představená a zaujala své místo v čele prostředního stolu. Pokud nám paní představená chtěla něco sdělit, byla k tomu vhodná tato chvíle. Poté cinkla na stolní zvonek, vzápětí vešly kuchařky s podnosy a mísami, které postavily do čel stolů. U bočních stolů seděly v čele vychovatelky, v čele se dávalo jídlo na talíře, které se podávaly nejprve k dolnímu konci a postupně k hornímu čelu. Ve 21 hodin následoval zvonek, zhasnutí světel a kontrola.

Odpoledne po obědě jsme se nejprve věnovaly přípravě do školy na příští den. Další volný čas nebyl organizován, někdy až v pozdější odpolední době vyzývala vychovatelka chovanky ke společné procházce. Tyto procházky nebyly zcela povinné, zejména pro ty, které jsme měly dále do školy, se mnohdy nekonaly vůbec. Odpolední volný čas jsme si tak organizovaly a využívaly samy. Věnovaly jsme se četbě, hraní na klavír a různým ručním pracem. Mnohé Němky měly předplatné do německého divadla, kam chodívaly v doprovodu vychovatelky. Chodívaly také bruslit či na tenis.

Drahomíra Horáčková

VZPOMÍNKA NA MĚSTSKOU VOJENSKOU SPRÁVU

Historie současné budovy ÚOHS je rovněž neodmyslitelně spojena s činností vojenských správních úřadů Československé a později České republiky. Ve zmiňovaném objektu působily Městská vojenská správa Brno-město, Okresní (později územní) vojenská správa Brno-venkov a také v části budovy Vyšší doplňovací velitelství Brno (později Velitelství územní obrany Brno). Všechny jmenované instituce patřily do skupiny vojenských správních úřadů. Proto mi dovoluje několik vět o jejich působnosti a historii.

Územní (okresní, městské) vojenské správy (dále jen ÚVS), byly vojenskými správními úřady, jejichž hlavním úkolem bylo zabezpečit doplňování ozbrojených sil osobami v mírovém stavu a za stavu ohrožení státu a válečného stavu také věcnými prostředky pro ozbrojené síly státu. Dalšími významnými úkoly vojenských správních úřadů bylo zabezpečit a koordinovat ve spolupráci s orgány státní správy a samosprávy plnění úkolů při řešení krizových situací na svém teritoriu, zabezpečit péči o vojenské veterány a po roce 1989 i péči o rehabilitované, vojenské důchodce a podporovat činnost vojenských zájmových sdružení.

Na přelomu století stávajícího a minulého krátce také v této budově vykonávala své činnosti až do svého zániku Územní vojenská správa Brno-venkov.

Ve své činnosti navazovaly územní (okresní, městské) vojenské správy na činnost vojenských správních úřadů republiky Československé (1918–1939), což byla „Okresní doplňovací velitelství“ vytvořená dle zákona č. 193/1920 Sb. Vojenské správní úřady vzniklé po ukončení II. světové války se až do roku 1949 řídily kontinuálně zákony republiky Československé a od roku 1949 zákonem č.92/1949 a odbornými nařízeními, které vydávalo Ministerstvo obrany Československé a později České republiky. Od roku 1999

Budova na tř. Kpt. Jaroše 7 postavená koncem šedesátých let jako vojenská ubytovna.

byla základní působnost vojenských správních úřadů České republiky upravena zákonem č. 218/1999 Sb., který byl zrušen zákonem č. 585/2004 a s ním ukončena i činnost územních vojenských správ k 31. 12. 2004 a jako vojenský správní úřad bylo ustaveno Krajské vojenské velitelství (dále jen KVV). KVV jsou vytvořena ve všech krajských městech a územní obvod jejich působnosti je stanoven územním obvodem kraje. KVV jsou právními nástupci bývalých územních správ na teritoriu daného kraje a z toho vyplývá i jejich působnost, která je zaměřena do oblastí: krizového řízení; vedení vojenské evidence osob a poskytování údajů z ní na základě žádostí; řízení a zabezpečení mobilizace ozbrojených sil České republiky; získávání nových profesionálů a občanů do aktivní zálohy pro Armádu České republiky; péče o vojenské veterány, rehabilitované a vojenské důchodce včetně podpory činnosti vojenských zájmových sdružení na krajské úrovni.

Karel Kratochvíl

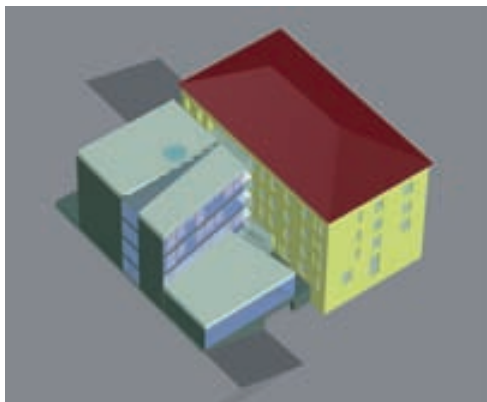
náčelník mobilizačního oddělení KVV Brno

STAVEBNÍ ÚPRAVY PŮVODNÍHO OBJEKTU A JEHO NOVÁ PŘÍSTAVBA

Úřad pro ochranu hospodářské soutěže (ÚOHS) získal budovu s pozemky pro zřízení svého sídla v roce 2005. Záměr a podmínky využití budovy byly projednány s Národním památkovým ústavem a magistrátem a byly stanoveny limity pro zásahy do stavby. Původní neorenesanční budova s výrazným průčelím opatřeným centrálním schodišťovým rizalitem obsahovala čtyři nadzemní a jedno podzemní podlaží s kolmě osazenou dvorní přístavbou sálového prostoru na přízemí. Půdní prostor vyplňoval dřevěný krov. Trojtrakt s vnitřní chodbou a místnostmi po obvodu pak nabízel logické využití s minimálním počtem dispozičních úprav, v interiéru dominantní schodišťový prostor s trojramenným schodištěm měl zůstat jako ústřední komunikační prostor.

Projektové práce provedla firma MORAVIA CONSULT Olomouc a.s. jako vítěz výběrového řízení na zpracování dokumentace stavby. Obsahem dokumentace byl také architektonický návrh na úpravy objektu a jeho dostavbu – nároky na umístění potřebného počtu pracovníků zřetelně ukazovaly, že stávající prostory nebudou pro daný účel dostačovat. Po vyhodnocení využitelných ploch podlaží bylo jasné, že nová přístavba nebude malá. Stísněné podmínky zadních svažitých pozemků a urbanistická návaznost sousedních staveb předurčily umístění přístavby do dvorní části, ve které se nacházela z památkového hlediska nepříliš zajímavá přístavba sálu. Variantní objemové a zastavovací studie prokázaly, že její poloha negativně determinuje využití pozemku pro novou přístavbu a proto po dohodě s Národním památkovým ústavem byla navržena k demolici. Uvolněná dvorní část pak byla využita beze zbytku pro umístění nové čtyřpodlažní přístavby, uložené na podnoži podzemních garáží.

V původní budově byl ponechán trojtrakt i všechny architektonicky cenné původní prvky a detaily a vložena nová, designově odlišná vrstva soudobých zásahů. Většina původní výbavy stavby byla dožilá nebo poničená nevhodnými zásahy – např. kamenné schody byly zničeny osekáním a překrytím litým terassem a jejich původní litinové zábradlí se dochovalo jen ve fragmentu na půdě. Zato fasády (ač značně opadané) se dochovaly se vším původním architektonickým článkovaním, takže jejich rehabilitace mohla proběhnout v plném rozsahu. Výplně otvorů bylo nutno vyměnit všechny, byly proto provedeny repliky oken a dveří a vybráno historicky adekvátní kování. U zmíněného schodiště byly osazeny nové litinové odlitky zábradlí a protože zničené stupně nebylo již možno vrátit do původního stavu, jsou překryty lepeným běhounem. Koberec tak skryl poškození a dodal prostoru chybějící noblesu, kterou podporuje také rehabilitovaná štuková výzdoba. Mezi výrazně

Model nového sídla ÚOHS.

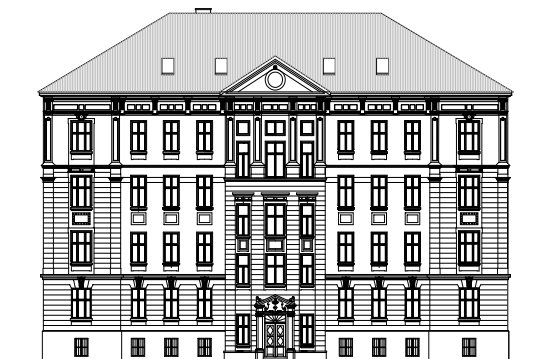
Stav těsně po dokončení.

uplatněné novotvary v interiéru staré budovy patří v patrech tmavé tubusy průchodů do přístavby vybavené novými kovovými dveřmi a výtahem, dále pak zádveří a otevřená hala s recepcí na přízemí, která navazuje na hlavní schodiště a hlavní vstup. Hala tedy slouží jako hlavní komunikační uzel s kontrolou vstupu, odkud je možné se dostat do všech částí staré i nové budovy – a také přímo do nového zasedacího sálu.

Čtyřpodlažní nová část je ze železobetonu, části pláště rovnoběžné s původní budovou jsou plné, s nimi kontrastují příčně osazované prosklené plochy. Vzniká tak podélně orientovaná hmota vylehčená transparentními plochami „zářezů“ a čel se závěsovými fasádami. Moderní design pak prorůstá přes spojovací krček i do starého budovy, uplatňuje se v nově vybudovaném podkroví a na technickém zařízení budov – svítidlech, sanitárním vybavení a řešení interiéru. Samotná hmota přístavby je odsazena, mezeru vyplňuje vzdušně působící zasklený krček s dalším výtahem. Zarovnané plochy střech ozvláštňené mozaikou pokryvné zeleně napomáhají vnímání přístavby v její jasně definované kompozici hmot.

Obecné prvky zvolené koncepce budovy ÚOHS:

- vnitřní nádvoří s předjezdem je využito pro parkování, je ponechána a doplněna vzrostlá zeleň
- ponechání břemen průjezdu na sousedící parcely
- stará budova je zrekonstruována dle podmínek NPÚ, podkroví využito pro jednací místnosti a obslužné provozy bez nároku na větší míru osvětlení, s prosvětlením pouze 10 ks střešních oken; celkový počet podlaží 1pp + 4np + podkroví
- pozdější přístavba tělocvičny určena k demolici, uvolněný dvůr využít pro novou přístavbu vč. podzemních garáží
- podzemní jednopodlažní garáže (1pp) tvoří podnoží pod novou výstavbu a vyrovnávají skloněný terén (střecha garáží v úrovni terénu sousedících parcel)

Architektonické plány rekonstruované budovy s moderní přístavbou.

- nová čtyřpodlažní přístavba ve dvoře napojena cele proskleným krčkem na starou budovu a ponechává tuto budovu relativně nedotčenu
- umístění přístavby směrem k severu umožňuje dostatečné prosvětlení provozů původní budovy, v částech přístavbou zastíněných budou jednacím místnostem
- přístavba nepřesáhla římsu původního objektu
- jednacím sál samostatně vyběhává v přízemí, strop vytváří ozeleněnou terasu
- použita kombinace prosklených závěsových stěn s plnými plochami fasád, důraz je kladen na rozdělení nových objemů na menší celky, aby hmota působila složeně – přístavba bude dělena na jednotlivé bloky pomocí ustoupených, většinou prosklených částí – a to i ve střeše
- nároží nové přístavby je mírně ustoupeno, takže stará budova zůstává v pohledech dostatečně čitelná, hmota přístavby je navíc odlišná ve svém architektonickém ztvárnění (sklo, žaluzie).

Mezi sjednocující prvky nového designu pak patří tyto materiály:

Exteriér:

šedý odstín kovových prvků, oplechování, žaluzií
skleněné plochy

Interiér:

nové skleněné dveřní výplně v kovových rámech v tmavě šedém odstínu

tmavě šedé novotvary průchodů

jednotné keramické obklady pro sanitární zařízení

nové hladké dveře v dubové dýze

podlahové úpravy a podhledy

TZB

Milan Obenaus

autor stavby

SLOVO HLAVNÍHO DODAVATELE REKONSTRUKCE HISTORICKÉ BUDOVY

Stavební firma KALÁB vznikla již v roce 1993 a za dobu téměř patnácti let své existence se nezapomenutelně zapsala do povědomí mnoha Jihomoravanů. Stalo se tak především díky úspěšným a známým realizacím občanských, bytových a polyfunkčních budov, průmyslových i skladových hal.

Za všechny jmenujme alespoň Odbavovací terminál na brněnském letišti, který byl oceněn titulem Stavba roku i Cenou veřejnosti 2007, výstavbu sportovního areálu Městského golfového hřiště Kasákada v brněnských Jinačovicích, které se stalo stavbou Jihomoravského kraje za rok 2006. Stejně tak byl například za rok 2005 oceněn také vlastní developerský projekt, polyfunkční dům Vídeňská v Brně. Z mnoha administrativních a halových objektů zmiňme alespoň Vienna Point.

S devizou mnohaletých zkušeností s výstavbou objemných, technologicky i jinak náročných staveb zahájila firma KALÁB v říjnu roku 2006 rozsáhlou rekonstrukci budovy bývalé městské vojenské správy, kterou armáda na přelomu tisíciletí převedla na Úřad pro ochranu hospodářské soutěže.

Přestože byla s ohledem na potřeby investora lhůta pro výstavbu limitně krátká, navíc rekonstrukce probíhala převážně v zimních měsících, kdy se na stavbě jednalo převážně o mokré procesy, již po sedmi měsících proběhla úspěšná kolaudace rekonstruované stavby – nového administrativního sídla Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže.

Facáda a schodiště jsou památkově chráněné, snahou projektanta i stavební firmy bylo zachovat historický ráz budovy, a to nejen zvenčí, ale i v interiérech.

Budova prošla kompletní rekonstrukcí včetně střechy, výměny všech stropů vyjma chodbového traktu a schodiště. Zřízení vstupní

haly a vestavba výtahové věže si vyžádaly radikální zásah do statiky nosných stěn v suterénu a přízemí.

Specifickou problematikou bylo zajištění všech energií a napojení na inženýrské sítě. Nebylo možné využít stávající sítě a napojení ve dvorní části, tedy místě stavby. Přípojky byly z převážné části napojeny na rozvody na třídě Kpt. Jaroše, k dispozici byl pouze stísněný koridor procházející v místě stávajícího průjezdu přes jeho základové konstrukce, který křížilo množství stávajících podzemních sítí v chodníku třídy Kpt. Jaroše.

Objekt je vybaven na vysoké úrovni všemi prvky elektrické požární signalizace a elektronického zabezpečení. V projektu byla navržena sběrníková elektroinstalace, někdy nazývaná též „inteligentní“.

Rekonstrukce budovy – nového reprezentativního sídla Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže byla opravdovou prověrkou profesionálních, výrobních a organizačních dovedností stavební firmy KALÁB.

POSTAVÍME, O ČEM SNÍTE.

KALÁB[®]

SLOVO HLAVNÍHO DODAVATELE PŘÍSTAVBY

Přístavba administrativní budovy č. p. 1926 v komplexu brněnského sídla Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže byla hlavním dodavatelem, stavební společností TCHAS, zahájena 19. července 2007.

Náročnost díla, tvořeného deseti stavebními objekty, vyplývala nejen z krátkého termínu realizace v průběhu necelých 11 měsíců. Minimální prostor staveniště, jediná přístupová jednosměrná komunikace a klíčová část prací v zimním období – to vše negativně ovlivňovalo zdárnou realizaci zakázky.

Skelet budovy se přesto podařilo dokončit včas a rychle uzavřít před vlivy počasí. Zbylo tak relativně dost času na dořešení a zpracování náročných architektonických detailů. Pod drobnohledem autorského dozoru byl jak výběr příslušných materiálů, designu a barev, tak i zhotovitelný um řemeslníků.

K náročným úkolům patřilo rovněž provedení zpevněných ploch a parkoviště za plného provozu uživatele, včetně řešení zjištěných anomálií. Tato etapa byla předána 19. října 2007.

K zajímavostem přístavby patří vysoký stupeň technického vybavení budovy. Věvodí mu elektronické propojení nadstavbovým systémem, zahrnujícím podporu bezpečnostních, požárních, přístupových a kamerových systémů, dále klimatizace, vyhodnocení docházky, řízení parkovišť či stravování. Podařilo se tak vytvořit moderní administrativní objekt třetího tisíciletí.

Stavba byla úspěšně předána 6. května 2008. Završilo se tak úsilí a nasazení všech členů pracovního týmu a dodavatelů. Tito lidé stavbou žili a operativně se podíleli na řešení problémů, za což zaslouží poděkování.

Jaroslav Paclt

generální ředitel společnosti TCHAS

TCHAS, spol. s r. o. je sedmou největší stavební firmou v ČR a největším českým vývozcem stavebních prací, oceněným titulem Exportér roku 2007. V Česku, Polsku a na Slovensku se specializuje na železniční, vodohospodářské a pozemní stavby. V červenci 2007 se TCHAS zařadil do francouzské skupiny EIFFAGE, šestého největšího stavebně-koncesního koncernu v Evropě.

TCHAS – ČLEN STAVEBNÍ SKUPINY EIFFAGE

JEZERNÍ SOUSEDĚ

Vzpomínám si dobře na onu část vnitrobloku mezi ulicí Lidickou a třídou Kpt. Jaroše, kde dnes vedle sebe stojí hned dvě velké a krásné novostavby. Velkou část sice zabírala nehezká budova výměňkové stanice a jinak zde byly jen zahrádky, vedle nich jedno školní hřiště a pak garáže a garáže.

Nevypadaly ovšem tak jako ty dnešní. Byla to taková domácí samovýroba, jakýsi „brněnský garážový slum“, ve kterém se proháněli potkani a jednou jsme zde dokonce narazil i na tchoře. Asi tak na hranici mezi Hudební scénou Městského divadla Brno a novou budovou Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže stála stará vysoká hrušeň. Vždy měla bohatou úrodu a přesto, že po jejích plodech nikdo moc nebažil, byly velmi chutné. Čas od času jsme se o tom přesvědčovali. Tenhle strom nepatřil do žádné zahrádky této minikolonie. A vlastně jen toho stromu je mi líto, že zde nemohl zůstat stát. Když jsem se na něj díval, představoval jsem si, jak svými kořeny možná dosahuje až na dno velkého avšak plytkého jezera, které zde kdysi dávno bývalo, to ještě než říčku Ponávku naši předchůdci svázali do koryta a z větší části i schovali pod zem. Někteří pamětníci, kteří ve svém dětství bydleli v domech na třídě Kpt. Jaroše vzpomínají na roky tzv. sklepních záplav. To se měla Ponávka svými jinými tajnými koryty rozlít do sklepů domů a tak si kluci mohli stavět vory, na kterých prý brázdili sklepní prostory. Skutečnost, že naše sousedící domy stojí na písčích ztraceného jezera si uvědomovali i stavitelé nových budov a např. betonové piloty, které na sobě nesou Hudební scénu, jsou založeny do dvanáctimetrové hloubky ještě pod samotné základy. Jsme samozřejmě pyšní na to, že naše stavba získala ocenění Stavba roku Jihomoravského kraje roku 2004 a totéž přejeme i našim novým sousedům. I když... význam každé ceny jednou pomine a zůstane stavba sama o sobě. A ta byla stavěna ne pro získání nějaké ceny, nýbrž pro svůj účel, kterému měla a má sloužit. Naše divadlo je permanentně od jeho otevření vyprodáno a sluší se říct, že diváci jsou nadšeni.

Nechť tedy naplní svůj smysl i nová stavba ÚOHS, která by měla být nejen ozdobou onoho vnitrobloku tak blízkého centru města Brna, ale především záštitou něčemu, co se u nás v době totality příliš nenosilo – a to je průběžné budování smyslu pro „fair play“, a když by pro tento nejpodstatnější fenomén lidského společenství někdo neměl vytříbený smysl – ať dále nápravnými prostředky vychovává. Lhát se totiž nemá. A já sám se těším z toho, že s vedením antimonopolního úřadu napneme společně síly k tomu, aby kolem obou našich budov vznikla nádherná parková úprava, která dá zapomenout na všechny minikolonie zahrádek, krys a potkanů a skrze nově vysazené stromy spojí okolí našich domů s historickým podložím, které je tvořeno dnem zapomenutého, avšak stále v něčem přítomného jezera.

Stanislav Moša

ředitel Městského divadla Brno

Městské divadlo v sousedství ÚOHS.

*Tváře
antimonopolního
úřadu*

ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

Tváře antimonopolního úřadu

TVÁŘE ANTIMONOPOLNÍHO ÚŘADU

Není zcela jednoduché přesvědčit více než sto lidí, aby se nechali vyfotografovat do publikace s tisícovým nákladem. Zvláště pak, když je na to relativně krátká doba. Neméně složité je poté vypracovat přesný harmonogram takového focení a pak vše realizovat. Jak je vidět, dobrá věc se ale nakonec podařila a „setnina“ pracovníků Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže byla zvěčněna na obrázcích. Ty si budou třeba i za několik desítek let moci prohlížet potomci těch, kteří nezaváhali a postavili se objektivu čelem.

Přední český fotograf lidských tváří Igor Šefr, působící většinu svého profesního života v Brně, tvrdí: „Rozmanitost lidských tváří a povah skrývajících se za nimi nebo skrze ně navenek prosakujících je opravdu nekonečná. Tváře sinavé, zbrázděné, klidné, napjaté i zpupné... A kdo chce tvář zobrazit tak, aby ji pochopili i ostatní, musí se umět dívat za fasádu a zobrazit více než vnější hmotu ukrytého ducha. A to není vždy jednoduché, nikdo nechce zcela odkrýt a prozradit na sebe vše. Za každého to ale bezděky udělají oči a mimika, hra na schovávanou tak jako tak končí. Aneb, jak říkal brněnský sochař Konrád Babraj – první dojem a fotografie v občanském průkazu nikdy nelžou...“

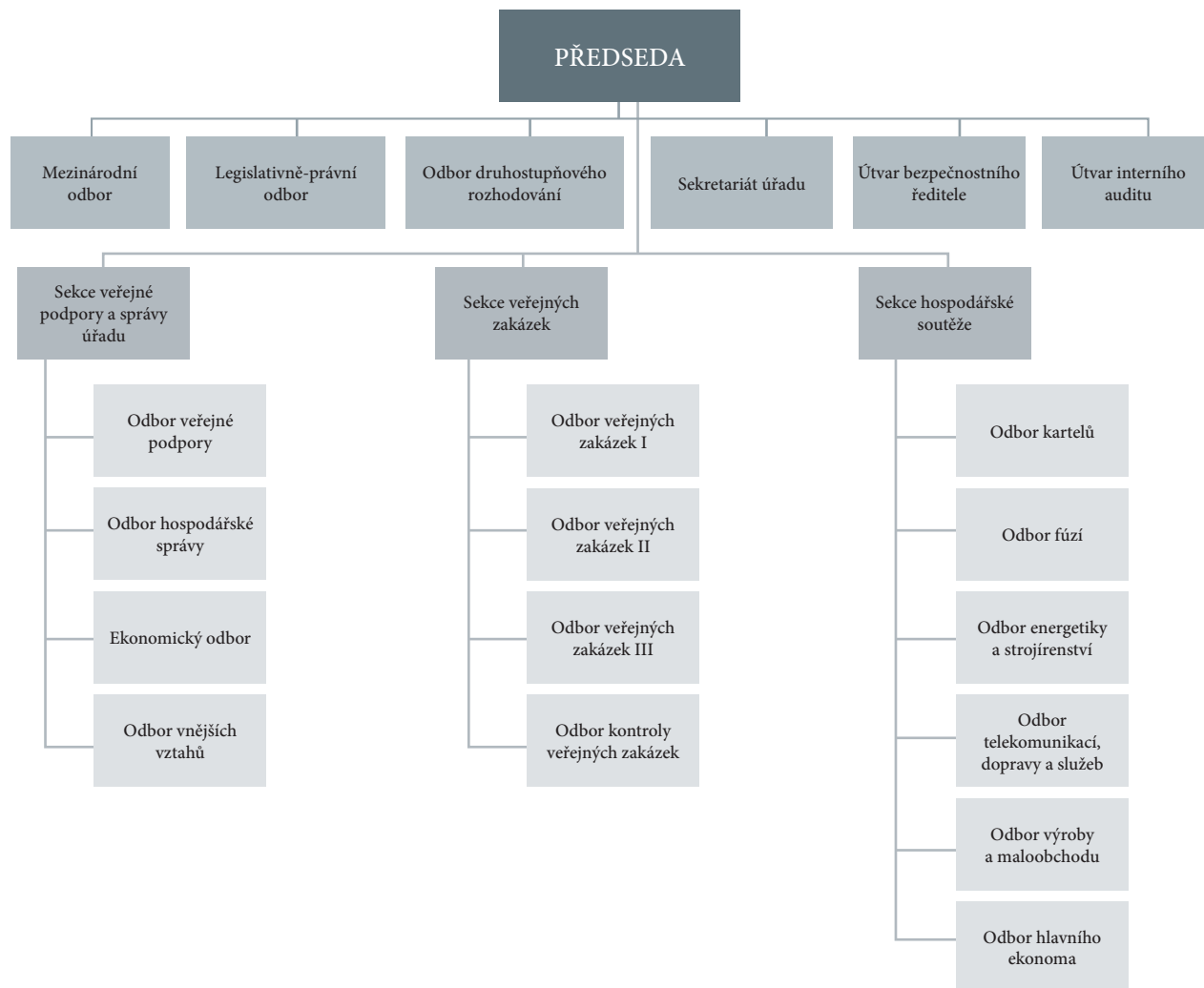
Na fotografiích v naší publikaci, vydané u příležitosti dokončení rekonstrukce a dostavby sídla Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže, nikdo ze zaměstnanců nemá tvář sinavou ani zpupnou. Obličej je hladký, tváře spíše úsměvavé. Možná ale, že někteří zaměstnanci působí snad i trochu napjatě. Jak čist tento zvláštní výraz v jejich tvářích? Odpověď je jednoduchá – jsou potěšeni, že po letech mohou konečně pracovat v nové, moderní a hlavně vlastní budově svého úřadu...

Kristián Chalupa

ředitel Odboru vnějších vztahů ÚOHS

ORGANIZAČNÍ SCHÉMA ÚOHS

VEDENÍ ÚOHS

Na fotografii jsou zleva:

Ing. Lenka Raková (*Útvar interního auditu*),

dále ředitelé:

Ing. Milan Brouček (*Ekonomický odbor*)

Mgr. Michal Kobza (*Odbor hospodářské správy*)

JUDr. Robert Neruda (*Sekce hospodářské soutěže*)

JUDr. Michal Petr (*Legislativně-právní odbor*)

Šárka Koutná (*Sekretariát úřadu*)

předseda ÚOHS Ing. Martin Pecina, MBA

II. místopředsedkyně ÚOHS Mgr. Jindřiška Koblihová (*Sekce veřejných zakázek*)

I. místopředseda ÚOHS Mgr. Kamil Rudolecký (*Sekce veřejné podpory a správy úřadu*)

Ing. Petr Križan (*Odbor veřejné podpory*)

Ing. Kateřina Ševčíková (*Mezinárodní odbor*)

PhDr. Kristián Chalupa (*Odbor vnějších vztahů*)

SEKCE HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

SEKCE VEŘEJNÝCH ZAKÁZEK

SEKCE VEŘEJNÉ PODPORY A SPRÁVY ÚŘADU

MEZINÁRODNÍ ODBOR

ODBOR DRUHOSTUPŇOVÉHO ROZHODOVÁNÍ

SEKRETARIÁT ÚŘADU S PŘEDSEDOU PECINOU

FOTOGRAFIE V TEXTU

str. 35 – dostupný z: <www.nationalarchives.gov.uk>

str. 31, 38, 39, 71 – repro z knihy Erste Brünnner Maschinen Fabriks-Gesellschaft. Brno, 1921. Kniha zapůjčena nakl. „Josef FILIP, zal. 1938“.

str. 40, 72 – Moravský zemský archiv, fond H863

str. 59 – Moravský zemský archiv, fond H613

str. 47, 52, 55 – Národní archiv, fond PMR

str. 63, 66, 68, 80, 82 – Národní archiv, fond KR

str. 60 – fotografie z archivu rodiny Jelínkovy z Brna-Jundrova

str. 65, 113, 121, 124 (plán z roku 1890 – menší reprodukce), 128 – repro ze sbírek Muzea města Brna

str. 69, 116, 126 – ze sbírek nakl. „Josef FILIP, zal. 1938“

str. 56, 75, 78 – repro z knihy R. Slánského 1000 kartelů 1000 pijavic. Praha, 1937.

str. 119, 125, 127, 129, 130, 131 – Převzato z výročních zpráv spolku Brünnner Frauenerwerb – Verein.

str. 124 (vlevo) – Katastrální plán Brna 1:2 880 z roku 1906, převzato od: <www.vilemwalter.cz/mapy>

str. 133 – Archiv města Brna

str. 139, 140 – archiv společnosti KALÁB - stavební firma, spol. s r.o.

str. 141 (nahore) – archiv společnosti TCHAS, spol. s r.o.

Ostatní fotografie jsou z archivu ÚOHS.

ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

třída Kpt. Jaroše 7, 604 55 Brno

tel.: +420 542 167 233, fax: +420 542 167 112

e-mail: posta@compet.cz

www.uohs.eu

Redakční rada: Kristián Chalupa, Filip Vrána, Martin Švanda, Jana Ištvanová

Grafická úprava, tisk: Metoda, spol. s r.o.

Publikace byla vydána za přispění generálních dodavatelů nového sídla ÚOHS společnosti TCHAS, spol. s r.o. (přístavba nové budovy) a společnosti KALÁB – stavební firma, spol. s r.o. (rekonstrukce historické budovy).

ISBN 978-80-254-2242-7

